This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

BCF

JOHN
D

REIS

IN

PALESTINA, SYRIË EN EGYPTE.

1. Palestine - Description and tra...
1800 - 1850.

2. Syria. - Description and travel, 1800-1

3. Egypt. - Description and travel, 1800-18

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

DE BERG THABOR.

REIS

IN

PALESTINA, SYRIË EN EGYPTE,

GEDAAN IN HET JAAR 1817

DOOR

T. R. JOLIFFE.

MET VELE BIJVOEGSELEN EN OPHELDERINGEN UIT DE NIEUWSTE UITLANDSCHE REIS-BESCHRIJVINGEN VERRIJKT,

EN INGERIGT TOT EEN NUTTIG GEBRUIK VOOR

BIJBELLEZERS.

MET EENE VOORREDE

VAN

E. F. K. ROSENMULLER.

UIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD.

EERSTE DEEL.

MET EENE PLAAT.

Te AMSTERDAM, bij
G. PORTIELJE.
1822.

TO NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
157463A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1924 L

Ongetwijfeld is de ſchouwplaats der gewigtigste gebeurtenisſen, in de Heilige Oorkonden vermeld, de merkwaardigste plek des geheelen aardbols. Geen wonder dus dat door alle tijden heen de berigten omtrent hetzelve bij alle westerſche natiën met ongemeene graagte ontvangen zijn; en met reden, want wie den Bijbel, het Oude zoowel als het Nieuwe Testament, met vrucht wil lezen, behoort ten minste eenige kennis te hebben van het plaatslijke des bodems, op welken zooveel verbazende en voor Joden en Christenen beiden hoogst gewigtige gebeurtenisſen zijn voorgevallen.

Post 16 Juny 1924 (2 vols.)

In aanmerking nemende dat de bij VAN EMDRE (*) *opgenoemde geſchriften, over het Heilige Land, en ook dat, hetwelk hij daaruit compileerde, of vrij kostbaar of zeldzaam en ſchaars te bekomen zijn, en daaronder die meer voor eigenlijke geleerden, dan voor eenvoudige Bijbellezers geſchikt zijn, gelooven wij dezen met de Nederduitſche uitgave van* JOLIFFES *Reis naar de Hoogduitſche overzetting, een aangenamen dienst gedaan te hebben. De ſchrijver heeft het Heilige Land genoegzaam met den Bijbel in de hand doorreisd; de oplettende lezer kan hem in dit werk genoegzaam op dezelfde wijze volgen.*

(*) Reizen door Palestina, *Voorr. blz.* VI—XVI.

VOOR-

VOORREDE.

De aankondiging eener eerst voor vier jaren gedane Reis door *Palestina*, mag zich met regt opmerkzaamheid en een gunstig onthaal belooven, daar zij berigten wegens den tegenwoordigen toestand van een land bevat, hetwelk in meer dan een opzigt tot de *merkwaardigste* landen des gantschen aardbodems behoort. In het bijzonder moet dezelve iederen Christen, als zoodanig, oneindig belangrijk voorkomen, daar hetzelve de schouwplaats was, op welke de Goddelijke Stichter van den Godsdienst, dien hij belijdt, wandelde, leerde en leed, en het land was, waarin de schrijvers der boeken, die ook wij als de oudste oorkonden vereeren, leefden en schreven. Dat nu de schriften, in welken de uitspraken van JEZUS en de woonden der Godsgezanten, die voor hem leefden, opgeteekend zijn, zonder kennis van de natuurlijke gesteldheid en de zeden der inwoners des lands, in hetwelk zij schreven, niet doorgaans en behoorlijk verstaan kunnen worden, is buiten tegenspraak. De Profeten, zoo wel als

JEZUS en zijne Apostelen, moesten hunne mondelijke leeringen tot degeénen rigten, die hen het naast omringden, die met hen in een land woonden, hetwelk van het werelddeel dat wij bewonen, in zoo vele opzigten geheel verſchillend is, en wier levenswijze, zeden, gewoonten en denkwijze van de onzen zoo zeer afwijken. Menigvuldige betrekkingen en toeſpelingen op voorwerpen der hen omringende natuur en op hen eigene zeden en gebruiken waren in de voordragten dier leeraars, bijaldien zij indruk op de gemoederen hunner toehoorders wilden maken, onvermijdelijk. Maar voor den lezer, die in een afgelegen gedeelte der aarde woont, moeten dergelijke plaatſen, zonder nadere bekendſchap met deze landen, immer ſlechts ten halve *of geheel niet verſtaanbaar* zijn; en een groot gedeelte der aanvallen op de waarſchijnlijkheid van verſcheiden in den Bijbel voorkomende bijzonderheden en der laffe ſpotternijen, wegens ſommige ons vreemd voorkomende beelden, gelijkenisſen en uitdrukkingen der heilige ſchrijvers heeft zijnen grond in de onbekendheid met de geſteldheid van de ſchouwplaats der verhaalde gebeurtenisſen, en de zeden en gewoonten der bewoners. Maar waaruit kunnen de tot het verſtaan van zoodanige hier bedoelde *plaatſen* noodige kundigheden beter geput worden dan uit de berigten der geenen, die de landen zelf bezochten, welken de heilige ſchrijvers bewoonden? Ook hebben oordeelkundige Bijbelonderzoekers van

vroe-

vroegeren en lateren tijd inderdaad veel gebruik gemaakt van de beſchrijvingen der reizen naar *Palestina* en de aangrenzende landen. Ondertusſchen zullen eenige aanmerkingen wegens het doelmatig gebruik van dit hulpmiddel noch op zich zelven overtollig noch aan het hoofd van een reisberigt wegens *Palestina*, op eene onvoegzame plaats geöordeeld worden.

Dat uit reisbeſchrijvingen vooreerst en voornamelijk de kennis van al hetgeen de natuur zelve een land gegeven heeft, der meeren, rivieren, bergen, dalen, vlakten, luchtgeſteldheid, het weder, voortbrengſelen, de geſteldheid der jaargetijden en de daarvan afhangende tijden van zaaijen en oogsten en andere tot den akkerbouw betrekking hebbende bezigheden te putten is, is uit zich zelven klaar. Daar al deze dingen aan weinig of geheel geene verandering onderworpen zijn, kan men van de berigten, die nieuwere waarnemers ons daaromtrent mededeelen, met tamelijke zekerheid ook tot verklaring van zeer oude ſchriften gebruik maken. Ondertusſchen vinden hier toch ſomwijlen uitzonderingen plaats, daar nu, hoewel zeldzame, geweldige omwentelingen der natuur, dan vermeerderde of verminderde werkzaamheid der menſchen, in den aanbouw van een land menigerlei veranderingen van den voormaligen toeſtand kunnen te weeg brengen. Hier zou het voorbarig zijn, wanneer men daarom, dewijl menige der in de ſchriften van vroeger tijd vermelde om-

ſtandigheid met de berigten van nieuwere waarnemers niet overeenſtemt, de oudere opgave voor onwaar wilde verklaren. Wanneer, bij voorbeeld, de woestheid en onvruchtbaarheid van een groot gedeelte van het tegenwoordig *Palestina* de plaatſen des Ouden Testaments, in welke dit land als uitnemend vruchtbaar en rijk in alle bekoorlijkheden geſchilderd wordt, openlijk ſchijnen tegen te ſpreken, dan moet men in aanmerking nemen dat weinig landen, gedurende een tijdvak van achttienhonderd jaren, de ſchouwplaats van zoo vele en zulke verwoestende oorlogen geweest zijn als *Palestina*; dat dit land onder de verdrukking van despotieke regeringen zich nooit ganſchelijk herſtalen kon; dat groote ſtreken lands van inwoners ontbloot zijn, en dat het den tegenwoordigen bewoners van dit land aan die nijverheid in het bebouwen des bodems moet ontbreken, die ſtreken onder zoodanige regering plaats hebben kan, onder welken de landbouwer van het ongekrenkt genot van den opbrengst zijns bodems verzekerd is. Hetzelfde contraſt van den tegenwoordigen met den voormaligen toeſtand vindt men ook in andere oorden van *Azië*, die voormaals bloeijende rijken waren, en wier bodem eene bevolking bevatte die bij de tegenwoordige naauwlijks geloofbaar is. „Wanneer ik," zegt CHARDIN, (*)

„aan

(*) *Voyage en Perſe*, Tom. VIII, pag. 159, edit. de LANGLÈS.

„ aan den eenen kant de tegenwoordige dorheid
„ en onvruchtbaarheid van gansch *Perzië* zag en
„ overwoog hoe weinig hetzelve bevolkt en hoe
„ middelmatig de *overvloed in zulk* een uitge-
„ ſtrekt *rijk is*, en aan den anderen mij herinner-
„ de wat de oude geſchiedboeken van de magt,
„ vruchtbaarheid en groote menigte inwoners van
„ dit land berigten — want niets voorzeker is on-
„ waarſchijnlijker, niets laat zich minder zamen
„ overeenbrengen dan hetgeen *Perzië* voormaals
„ zou geweest zijn en wat hetzelve thans is —
„ wanneer ik, zeg ik, deze buitengewone veran-
„ dering overwoog, vond ik den grond van de-
„ zelve eerſtelijk daarin, dat de oude inwoners
„ van *Perzië krachtig, arbeidzaam* en *vlijtig* wa-
„ ren, en de tegenwoordigen integendeel traag,
„ wellustig en aan den lediggang overgegeven zijn.
„ Ten tweeden beſchouwden de voorvaderen der he-
„ dendaagſche Perzen den akkerbouw als eene gods-
„ dienſtige zaak, en meenden dat zij Gode een' dienſt
„ deden, wanneer zij het veld bebouwden, daar-
„ integendeel de tegenwoordigen alle werkzaamheid
„ uit grondbeginſel verachten, tot een gemakkelijk
„ leven genegen zijn en den arbeid ſchuwen." Bo-
vendien geregtigen de berigten van vele reizigers-
wegens de vruchtbaarheid en den aanbouw van
een land ook daarom niet altijd tot een zeker be-
ſluit wegens de geſteldheid van het geheel, dewijl
zij van hetzelve zelden meer leeren kennen dan
wat zij op de openbare wegen zien, en weinigen

gelegenheid hebben om het binnenſte des lands in alle rigtingen te doorreizen, en dus naauwkeuriger te leeren kennen. Tot ſtaving van deze aanmerking dient de volgende plaats uit de Reisberigten van den Ridder D'ARVIEUX, die, dewijl zij juist *Palestina* betreft, des te minder hier eene onvoegzame plaats beſlaat: „ Wij verlieten den landweg „ (naar *Jeruzalem*) om de Arabieren te ontwij„ ken, welken te ontmoeten ſteeds onaangenaam „ is, en kwamen langs zijdelingſche voetpaden op „ de hoogte van een' berg, waar wij eene ſchoo„ ne vlakte vonden. Men moet bekennen dat, „ wanneer men in dit land veilig leven kon, het„ zelve het ſchoonſte en aangenaamſte verblijf van „ de wereld opleveren zou, deels wegens de be„ koorlijke afwisſelingen van bergen en dalen, „ deels wegens de gezonde lucht, die men aldaar „ inademt, en die door de ſierlijke bloemen dezer „ dalen en de welriekende kruiden op de hoogten „ altijd met balzemgeuren vervuld is. De mees„ ten dezer bergen zijn wel droog en dor, en „ meer rots dan tot bebouwing geſchikte aarde, „ maar de vlijt der oude inwoners had dit gebrek „ des bodems overwonnen. Zij hadden in deze „ rotſen, van den voet tot den top holten ge„ houwen, aarde daarin gebragt, gelijk aan de „ kust van *Genua*, en olijven, vijgen en wijn„ ſtokken daarin geplant, ook koren en alle ſoor„ ten van peulvruchten gezaaid, die door hulp „ van den gewonen voorjaars- en herfstregen, en

„ den

„den daauw, die nooit uitblijft, de zonne-
„warmte en de zachte hemelſtreek, de beste
„vruchten en het voortreffelijkſte groen voort-
„bragten. Men *ziet* nog hier en daar dergelijke
„terraſſen, *die* de in de omliggende dorpen wo-
„nende Arabieren vlijtig onderhouden en aanbou-
„wen. Wij kwamen vervolgens door een zes-
„honderd ſchreden lang dal, hetwelk, naar de
„fijnheid en het friſſche groen van het gras te
„oordeelen, eene voortreffelijke weide ſcheen,
„aan wier einde wij een dieper, langer en onge-
„lijk aangenamer dal dan het vorige aantroffen,
„in hetwelk de aarde zoo vet, zoo vruchtbaar
„en met planten en vruchtboomen zoo bedekt
„was, dat hetzelve een met kunst aangelegde
„tuin ſcheen te zijn." Hoe vruchtbaar en aan-
genaam enkele beter bebouwde ſtreken van *Pales-
tina* zijn, blijkt ook uit hetgeen Doctor CLARKE
zegt in een door den Hoogduitſchen vertaler van
de volgende Reisbeſchrijving aangevoerd bijvoeg-
ſel (*).

Een ander punt, hetwelk voornamelijk bij het
gebruik der reisberigten wegens *Palestina* in aan-
merking komt, betreft de opgave der plaatſen,
waar verſcheiden der in den Bijbel vermelde ge-
beurtenisſen zouden voorgevallen zijn. In het bij-
zonder is er bijna geen voorval in het leven van

JE-

(*) Bladz. 110.

JEZUS, van zijne geboorte tot aan zijnen dood, waarvan de Christelijke bewoners van het Heilige Land de schouwplaats niet weten aan te wijzen. De juistheid dezer opgaven heeft laatstelijk de Heer CHATEAUBRIANT in eene verhandeling, die het eerste deel zijner Reisbeschrijving naar *Palestina* voorafgaat, daardoor getracht te bewijzen, dat hij zocht aan te toonen dat de kennis der plaatsen, die door de geboorte des Heilands, door zijne wonderwerken en door de laatste bijzonderheden zijns aardschen levens merkwaardig werden, van zijne hemelvaart af door zijne Apostelen en belijders onder de Christenen van dit land in eene onafgebroken overlevering tot op onzen tijd bewaard geworden is. Hij besluit de lange lijst der geenen, die sedert de eerste eeuwen des Christendoms berigten wegens de heilige plaatsen gegeven hebben, met de uitroeping: „Welk „eene verbazende reeks van getuigen! De Apos„telen zagen den Heiland; zij kenden de oor„den, die door zijne tegenwoordigheid verheer„lijkt waren geworden, zij leverden de kondschap „daarvan over aan de eerste Christelijke kerk in „*Judea*; de volgreeks van Bischoppen bewaar„de zorgvuldig deze heilige overlevering. Eu„sebius verscheen, en de geschiedenis der ge„wijde plaatsen begint, SOCRATES, SOZOME„NUS, THEODORETUS, EVAGRIUS, HIERONIMUS, „vervolgden dezelve; de pelgrims vloeiden uit

„al-

„ alle oorden toe. Van toen af tot in onze da-
„ gen levert eene onafgebroken reeks van Reis-
„ beſchrijvingen veertien eeuwen lang ons dezelf-
„ de verhalen en dezelfde beſchrijvingen. Welke
„ overlevering ſteunde ooit op zulk een aantal
„ van getuigenisſen? Wanneer men hier twijfelt,
„ moet men niets willen gelooven." Eenige re-
gels verder zegt hij evenwel: „ Ik weer dat met
„ den tijd overdreven vroomheid, kwalijk begre-
„ pen ijver, onkunde van later tijden en de lagere
„ klasſe der maatſchappij, een' godsdienst met
„ vertelſels kunnen overladen, die de proef niet
„ doorſtaan; maar de hoofdzaken blijven toch al-
„ tijd." En toch is het aan geene twijfeling meer onderworpen dat eene hoofdzaak niet gebleven is, namelijk dat de plaats, waar CHRISTUS gekruist, en die, waar hij begraven werd, niet op de plek zijn kunnen, waar men ſedert den tijd van CONSTANTYN, dat is ſedert het tweede tiental jaren der vierde eeuw tot op den tegenwoordigen dag, te *Jeruzalem Golgotha* en het graf van CHRISTUS aanwijst. Een Duitsch geleerde (*) heeft het blijkbaar onware en de Bijbelſche aanwijzing wederſprekende van het voorgeven, dat binnen den omtrek, dien de kerk des Heiligen Grafs beſlaat, JEZUS gekruist

(*) J. F. PLESSING, *ueber Golgotha und Christi Grab; ein historisch-kritiſcher Verzuch, mit einem Grundriſs von der Jetzigen und Stadt des heutigen Jeruſalems.* Halle 1789. 8vo.

kruist en begraven is geworden, op gronden, die ieder onbevooroordeeld verſtand voldoende moeten zijn, aangetoond, en bewezen dat *Golgotha* en het graf van CHRISTUS buiten de muren van *Jeruzalem* geweest zijn (*). Vergeefs beroept de Heer CHATEAUBRIANT zich op de onafgebroken reeks van overleveringen. Kort nadat JEZUS ten hemel gevaren was, verlieten zijne Apostelen en leerlingen de gewijde plaatſen. Gedurende de belegering van *Jeruzalem*, door TITUS, was de omgelegen ſtreek, en dus ook de tuin van JOSEPH van *Arimathea*, in welken JEZUS begraven was geworden, aan de onvermijdelijke verwoesting ten prooi gegeven. De weinige nog te *Jeruzalem* overige Christenen vlugtten na de verwoesting der ſtad naar *Pella*, en toen zij naar *Ælia Capitolina*, hetwelk Keizer HADRIANUS op de puinhopen van *Jeruzalem* bouwen liet, terugkeerden, was de plek der kruiſiging van CHRISTUS en zijne begraafplaats ganschlijk onbekend geworden. De eerste bedevaarten werden niet naar het graf van CHRISTUS, maar naar den Olijfberg en *Bethlehem* gedaan, toen in het jaar 326 de moeder van Keizer CONSTANTIJN te *Jeruzalem* kwam, om de begraafplaats van JEZUS en zijn kruis te zoeken, kon zulks haar, gelijk EUSEBIUS en HIERONIMUS zeggen, ſlechts door eene goddelijke openbaring ont-

(*) Vergel. MATTH. XXVII, 31, 32; JOANN. XIX, 17, 20; HEBR. XIII, 12.

ontdekt worden. Maar ſedert CONSTANTIJN op de vermeende plaats der kruiſiging en het graf van CHRISTUS een' prachtigen tempel bouwen liet, naar welken men uit alle oorden der wereld ter bedevaart ging, bevestigde zich de waan dat deze plaats in de daad dezelfde was, waarop onze Heiland gekruist en begraven was. *Jeruzalem* werd nu eene plaats, waar bijgeloof en onwetendheid zich ten zetel verhieven, en waar men de belagchelijkſte opgaven van zoogenaamde gewijde plaatſen vond, die den aankomenden pelgrims als waarachtige overleveringen werden aangewezen, en bij de toenmaals heerſchende onwetendheid ook ligt geloof vonden. Hoe vele zoodanige fabelachtige opgaven bereids in de eerste helft der vierde eeuw verzonnen waren, blijkt uit een omſtreeks het jaar 332 in het Latijn geſchreven berigt eens ongenoemden pelgrims van *Bordeaux* naar *Jeruzalem*, hetwelk de Heer CHATEAUBRIANT in het aanhangſel van het derde deel zijner Reisbeſchrijving weder heeft laten drukken. Men wees den pelgrim den ſteen, dien de bouwlieden verworpen hadden, en naderhand tot een' hoekſteen werd (*), het

(*) Dit wordt in Pſalm CXVIII, 22 figuurlijk gezegd, en beteekent: „de man, dien men in het „eerst verachtte, is tot een hoofd en redder ge„worden." JEZUS past deze woorden op zich zelven toe. MATTH. XXI, 42; MARK. XII, 10; LUK. XX, 17.

het onderaardsch vertrek, waarin SALOMO het boek der wijsheid geschreven heeft, het bloed van den gedooden ZACHARIAS en den steen, dien JAKOB gezalfd heeft. Men vertelde hem dat de bron *Siloah* slechts op werkdagen, maar niet op den Sabbath vloeide, en dat op de plaats van het huis des Hoogepriesters CAJAPHAS nog de pilaar voorhanden was, aan welke JEZUS gegeeseld werd. De inwoners van *Jeruzalem* geven in onwetendheid en ligtgeloovigheid den Christenen in andere oorden van *Palestina* niets toe. Deze konden den pelgrim bij *Jericho* den vijgeboom wijzen, in welken ZACHEUS geklommen was, om JEZUS te kunnen zien, en de fontein, die ELIZA met zout gezond maakte; ja, zij konden hem zeggen dat niet ver van de plaats, waar CHRISTUS te *Bethlehem* geboren werd, het graf van EZECHIËL, ASAPH, JOB, JESSE, DAVID en SALOMO was. Zulke bijgeloovige en onwetende menschen kon de geestelijkheid te *Jeruzalem*, alles wat zij maar wilde doen gelooven, en hen ligt wijs maken dat het kruis en graf van CHRISTUS midden in *Jeruzalem* ontdekt geworden was. Daar de Euangelisten niet eens de hemelstreek buiten de muren van *Jezalem* opgeven, waar JEZUS gekruist en begraven is geworden, is het vruchteloos de plaats te willen bepalen waar dit geschied is. PEARSON zoekt het wel waarschijnlijk te maken dat *Golgotha* en het graf van CHRISTUS ten westen van de stad *Jeruzalem* aan den weg naar *Joppe* gelegen hebben;

ben; doch meer dan eene zwakke waarschijnlijkheid kan men zijnen gronden naauwlijks toekennen. Doctor CLARKE vermoedde in het dal tusschen den berg *Zion* en den Olijfberg, zuidoostelijk van de stad, het graf van CHRISTUS ontdekt te hebben; maar de grond van zijn vermoeden is inderdaad geen ander dan dewijl hij onder eene reeks van de in de rots gehouwen vertrekken, die, waaraan niet te twijfelen is, begraafplaatsen waren, er een vond, hetwelk slechts aan de eene zijde een enkel lijk bevatte, daar er toch in de meeste anderen twee waren, en in verscheiden derzelven meer dan twee. Hoe zwak deze grond is, valt elk in het oog; bovendien moet men uit het berigt van den Evangelist JOANNES besluiten dat het graf van CHRISTUS niet in eene reeks van verscheiden in rotsen gehouwen lijkkamers aanwezig; maar enkel en afgezonderd was; want het heet: „ En daar was in de plaats, daar hij gekruist „ was, een hof, en in den hof een nieuw graf, in „ hetwelk nog niemand gelegd was geweest. Al„ daar dan leiden zij JEZUS, om de voorbereiding „ der Joden, vermits het graf nabij was." (*)

Berigten van reizen in het Oosten hebben, gelijk reeds boven in het voorbijgaan is aangemerkt geworden, ter verklaring van den bijbel reeds daardoor een bijzonder nut, dat wij uit dezelven de in die gewesten heerschende zeden, gewoonten en inrigtingen leeren kennen, die daar minder aan wisselvalligheid onderworpen zijn dan in de wes-

ter-

(*) JOANN. XIX, 41, 42.

terſche landen. Dit geldt inzonderheid van zoodanige gebruiken en inrigtingen, die derzelver grond in het klimaat en de natuurlijke geſteldheid der landen hebben. Daar de natuur immer dezelfde blijft, moeten ook de menſchen zich immer naar haar gerigt hebben. Hunne reden moest hen leeren zich van de voordeelen te bedienen, die de natuur hen aan de hand gaf, en zich tegen de ongemakken te beſchutten, die zij hen veroorzaakte. Niettegenſtaande menige daartoe betrekking hebbende inrigtingen in vervolg van tijd verbeterd werden, kan toch de eerſte aanleg van dezelve den voorvaderen bezwaarlijk onbekend gebleven zijn. Wat de natuur en de ondervinding iedereen' leert, kan niet voor eene nieuwe uitvinding gehouden worden. De kleeding der oosterlingen, de inrigting hunner woningen, hunne baden en zalvingen, hun despotieke regeringsvorm, hunne huislijke inrigtingen, hunne veelwijverij, zijn in de geſteldheid van hun klimaat en temperament, welk laatſte grootendeels van het eerſte afhangt, gegrond. De woestijnen van *Syrië*, *Arabië* en *Egypte* worden nog heden, gelijk in de dagen van ABRAHAM, van zwervende herders doorgetrokken, die, als toenmaals, onder tenten wonen, en hunne zeden, in een tijdvak van eenige duizend jaren zoo weinig veranderd hebben, dat ieder, die hunne woestijnen en tenten bezoekt, op eene treffende wijze de zeden der aartsvaders, gelijk zij in het eerſte boek van MOZES geſchilderd zijn,

we-

wedervindt. Tot een rondzwervend leven zijn zij door de natuur hunner woestijnen veroordeeld, en in deze rondzwervende levenswijze is hunne maatſchappelijke en een groot gedeelte hunner huisliike inrigtingen en *gebruiken gegrond*, die zoo lang onveranderd zullen duren als hun beſtaan.

Ook de volgende Reisbeſchrijving levert menige belangrijke aanmerking op, ter verklaring van de Heilige Schrift, en op verſcheiden plaatſen in dezelve heeft de ſchrijver bepaaldelijk heengewezen. De (Hoogduitſche) vertaling van dezelve heeft boven het oorſpronglijk zoowel als boven de Franſche vertaling door de aanmerkingen en bijvoegſels van den vertaler (*) een' niet onbeduidenden voorrang bekomen. Men vindt in dezelven *de berigten van eenige reizigers*, die kort voor en na den ſchrijver *Palestina* bezocht hebben, op de voegzame plaatſen ingeſchoven, zoodat de lezer hier het gewigtigſte, wat in de laatſte tijden wegens dit merkwaardige land in het licht verſchenen is, bij elkander bekomt en onderling vergelijken kan. Van bijzondere waarde zijn on-

(*) Onder het bewerken van deze Nederduitſche vertaling zijn van de Reizen des Graven DE FORBIN en van den heer BELZONI insgelijks Nederduitſche vertalingen in het licht verſchenen; hetgeen wij van den Hoogduitſchen vertaler uit dezelven hier insgelijks overgenomen hebben, geldt inderdaad als eene aanprijzende recenſie van deze belangrijke werken.

VERT.

onder deze bijvoegſelen de uittrekſelen uit de Reisbeſchrijving van Doctor CLARKE, die met ongelijk meer geleerde voorbereidende kundigheden dan de meeste nieuwe reizigers de oosterſche landen doorreisde, en wiens werk verdiende door eene goede vertaling ook voor andere natiën nuttig gemaakt te worden.

E. F. K. ROSENMULLER.

REIS

REIS

IN

PALESTINA, SYRIË

EN *EGYPTE.*

EERSTE BRIEF.

Jenne. — *Lycus.* — *Bairut.* — *Sidon.* — *Sarepta.* — *Tyrus.* — SALOMO's put.

Acre, den 7den Augustus, 1817.

Het was naauwlijks middag, toen wij *Tripoli* verlieten, en om acht ure 's avonds kwamen wij te *Patron* of *Batrun* aan (*). Dit is de eenige plaats van die ſtad af, waar men op de eerste dagreis ververſchingen vinden kan. De weg onderſcheidt zich door

(*) Voormaals heette dit vlek *Botrus* of *Botrys*.

door geene merkwaardigheden; maar hij heeft het voordeel, dat hij bijna overal op bepaalde afstanden met waterbakken voorzien is.

Omtrent een uur noordelijk van *Patron* kwamen wij in een dal, dat eene uiterst schilderachtige ligging heeft. Aan het einde van hetzelve kwamen wij aan een dorp van eenige huizen, maar het kostte ons moeite eene kamer voor ons en onze pakkaadje te vinden; eindelijk gelukte het ons in de bovenverdieping van een vervallen huis onder dak te komen, waar wij den nacht gerust doorsliepen.

Tusschen zes en zeven ure 's morgens verlieten wij ons heerlijk verblijf weder, en in drie uren kwamen wij aan eene stad van eenig belang, die thans *Dschibile* heet, en voormaals onder den naam van *Byblos* bekend was. Wij ontbeten aldaar, en men leverde ons in overvloed allerlei vruchten, kaas en honig. Hierop vervolgden wij onzen weg langs de kust, en kwamen in nog geen uur aan een' helderen en snelvlietenden stroom, die meer breed dan diep was. Men gelooft, en wel met groote waarschijnlijkheid, dat hij de voormaals zoogenaamde

de *Adonis* (*) is. Op zekere tijden is het water vermillioenrood: dit komt van eene roode aardlaag voort, wier deeltjes, door zware regens losgemaakt, van den ſtroom medegeſleept worden. De ouden, die niet gaarne de verandering van de kleur des waters aan eene natuurlijke oorzaak toeſchreven, verklaarden dit verſchijnſel uit het medelijden van het eene gedeelte des ſtrooms met den lieveling van VENUS; want het ongeval, hetwelk den dood van ADONIS veroorzaakte, gebeurde in deze ſtreek bij het jagen op de gebergten, waar deze ſtroom ontſpringt. In omtrent twee uren, toen wij hem uit het oog verloren hadden, bereikten wij *Jenne*, welke plaats tegenwoordig geheel verwaarloosd is, ofſchoon dezelve eene groote bogt en andere voordeelen voor de ſcheepvaart heeft. Hier eindigt juist aan den mond der haven het pachalik van *Tripoli*, en het diſtrict van *Sidon* neemt een begin. De eenige *khan* of herberg in deze ſtad verſchaft enkel de

(*) Deze ſtroom heet tegenwoordig *Nahar Ibrahim*, en maakt de grensſcheiding van het pachalik van *Tarablus* (*Tripoli*).

de armzalige hulpmiddelen der Oosterſche *karavanſera's*; doch voor deze ongemakken werden wij tot op zekeren graad ſchadeloos geſteld door de oplettendheid des bewoners, wiens onthaal zeer gastvrij was. Hij bragt ons op eene ſoort van plat boven op de voorzijde van het huis, waar men het uitzigt heeft op de zee, en bezorgde ons zoo veel gerief als mogelijk was.

Den anderen dag, 's morgens om acht ure, verlieten wij *Jenne* weder, en reisden langs een' ruwen of liever ſteilen weg langs den oever heen. In anderhalf uren kwamen wij aan eene rivier, die op de oude kaarten als de *Lycus* opgegeven is. Den nieuwen naam kan ik niet naauwkeurig bepalen; volgens het gehoor herinnert hij geenszins den ouden (*). Trotsch en ſnel ſtort de ſtroom zich in eene verdieping tusſchen twee bergen; ondertusſchen is hij toch zoo diep niet dat men hem niet ligt kan doorwaden. Eene fraaije brug van vier of vijf boogen, die ech-

(*) De *Lycus* heet tegenwoordig *Nahar el kheib*, of de Hondsrivier.

VERT.

echter niet zeer hoog boven zijne bedding en het dal is, ligt over denzelven. Toen wij aan den anderen oever kwamen, vonden wij zulk een' breeden weg, dat drie paarden naast elkander konden gaan. Deze in de rots gehouwen weg, loopt in eene rigting voort, die bijna met de rigting der kust paralel is, wier krommingen hij echter niet volgt. Hij werd op bevel van Keizer ANTONINUS aangelegd, gelijk men uit een opschrift ziet, dat in eene rots aan den rand des wegs uitgehouwen is. De letters zijn genoegzaam allen uitgewischt, ondertusschen kan men toch derzelver zin tamelijk naauwkeurig opgeven.

Het opschrift zegt dat de Keizer den stroom *Lycus* een' ligter' doortogt verschafte, daar hij de overhangende bergen heeft laten doorgraven. Hetzelve luidt volgendermate:

CÆSAR M. AURELIUS ANTONINUS
PIUS FELIX AUGUSTUS
PANTH. MAX. BRIT. GERM. MAXIMUS
PONTIFEX MAXIMUS
MONTIBUS IMMINENTIBUS
LYCO FLUMINI CÆSIS VIAM DILATAVIT.

De ganſche lengte van dezen weg, wiens doel het opſchrift naauwkeurig aanduidt, bedraagt niet boven eene Engelſche mijl. Thans is dezelve zeer verwaarloosd en geheel vervallen.

Een uur wegs te paard in een' goeden draf bragt ons aan eene andere rivier, wier naam onzen leidslieden geheel onbekend was; ik vond haar op geene oude kaart aangeteekend (*). Deze ſtreek houdt men voor de ſchouwplaats van den beroemden kampſtrijd van den H. GEORGE met den draak. De daden van dezen held zijn het voorwerp der vereering van *lieden van allen rang*, *iedere* ſecte en elk beroep, en de vereenigde pogingen der beeldhouw- en ſchilderkunst hebben de nederlaag zijns vijands in bijna alle Christelijke gebouwen vereeuwigd, die wij in *Syrië* bezocht hebben.

Bairut ligt ſlechts een half uur van de vlakte verwijderd, door welke een riviertje loopt. Het was omtrent negen ure, toen wij

(*) Het is waarſchijnlijk de *Magoras* der ouden, tegenwoordig *Bedrus* (*Bairut*).

VERT.

wij aldaar aankwamen. De Engelſche Conſul ontving ons zeer beleefd, en wij bragten het overige van den dag in zijn huis op eene zeer aangename wijze door. Nog kort geleden had de peſt zich in deze ſtad onder de vreeslijkſte kenteekenen vertoond, doch er waren reeds eenige dagen verloopen, zonder dat iemand aan de peſt was geſtorven. Toen de avond gevallen was, waagde ik mij buiten de deur en doorliep de voornaamſte plaatſen. De ſtraten zijn eng en morſig, gelijk in vele andere ſteden des Turkſchen rijks; de huizen echter, over het algemeen, ruim, en men ſchat het getal der inwoners over de zesduizend. Deze ſtad, die in oude tijden *Berytus* heette, was onder de Romeinſche Keizers eenigermate eene hooge ſchool der regtsgeleerdheid voor het oosten geworden, en JUSTINIANUS noemde haar de moeder en voedſter der wetten. Men weet niet juist wie de ſtichter dezer hooge ſchool geweest is, maar men heeft toch genoegzamen grond om aan te nemen, dat zij lang voor de regering van DIOCLETIANUS gebloeid heeft. Zij heeft de eer gehad twee beroemde regtsgeleerden voortgebragt te hebben,

DOROTHEUS en ANATOLUS, die JUSTINIANUS verkoos, om hem bij het verzamelen zijner beroemde Digesten (Pandecten) behulpzaam te zijn. In latere tijden is deze ſtad merkwaardig geworden, als het verblijf van den Emir FACARDIN, die onder de regering van Sultan AMURAT leefde (*). Deze Emir was het opperhoofd der Druſen, die door zijne bekwaamheden en zijn' moed een groot gewigt verkregen. Langen tijd hadden zij in hunne bergen opgeſloten geleefd, maar FACARDIN ſtrekte zijne magt in de gewesten tusſchen de omſtreken van *Bairut* en de vlakte van *Acre* uit. Naderhand werden nogtans de Druſen door de legers van den Grooten Heer in hunne oude grenzen terug gedreven. Het paleis van den vorst lag in het noord-oostelijk gedeelte der ſtad; voormaals was hetzelve een groot gebouw met uitgeſtrekte tuinen, thans echter is hetzelve geheel verwoest.

Het was naauwlijks zeven ure 's morgens, toen

(*) In het begin der zeventiende eeuw, 1613, bevond hij zich ten top van zijne magt.

toen wij van onzen huiswaard affcheid namen. De ſteegen, die tot uitgangen uit de ſtad naar *Zayda* (het oude *Sidon*) dienen, zijn koel en geven veel ſchaduw. Aan de kanten ſtaan digte ſtekelige peereboomen, wier vrucht thans in hare rijpheid is. In minder dan een uur hadden wij deze door hunne ſchaduw zoo aangename dalen achter ons, en kwamen aan eene groote zandige vlakte, die zich verſcheiden Engelſche mijlen ver uitſtrekt, en allengs door eene afhelling de kust nadert. Na eene reis van iets meer dan *zes uren* kwamen wij aan eene armzalige *khan* in de nabijheid van een vervallen dorp, hetwelk men *Djez* of *Jee* noemde. Wij bleven er ſlechts zoolang als onze gidſen tijd noodig hadden, om eenige rust te genieten; maar door de koppigheid van onzen pakmuilezel verloren wij zoo veel tijd, dat het reeds over zeven ure was, toen wij te *Sidon* kwamen.

Deze ſtad verheft zich onmiddelijk aan den oever, en wanneer men haar op eenigen afſtand ziet, levert zij een tamelijk indrukmakend gezigt op; van binnen ziet het er echter ſomber en armzalig uit. Haar treu-

rige aanblik ſtaat met de vrolijkheid der tuinen en de moerbeziënplantſoenen in de nabijheid der wallen in eene treffende tegenſtrijdigheid. De poort was kort voor onze aankomst wegens eene godsdienstige plegtigheid geſloten geworden, en wij moesten bijna een half uur wachten, eer de tot de inlating noodige verklaringen afgelegd waren. De poort is masſief, en heeft een voorkomen van militaire gewigtigheid; maar zoodra zij geöpend is verdwijnt de begoocheling. Daar er te *Zayda* geen Engelſche zaakwaarnemer is, bragt men ons naar de woning van den Franſchen Conſul, den heer RUFFIN, die ons zeer beleefd ontving. Lady STANHOPE (*) had

(*) De zuster van den beroemden WILLIAM PITT, Lady ESTHER STANHOPE, woont ſedert verſcheiden jaren in *Syrië*. Haar gewoon verblijf heeft zij in het ſteedje *Antura*, aan den voet des *Libanons*. Hare weldaden hebben haar de liefde der Beduinen en Arabieren verworven. Zij zouden groot verlangen hebben, om haar als hunne Koningin uit te roepen en te erkennen. Eene plegtigheid, die veel overeenkomst met de kroning van de beheerſcheres der woestijn had, toefde haar te *Tadmor*, het oude *Palmyre*, toen zij deze puinhoopen bezocht, doch hare beſcheidenheid nam deze zonderlinge eerbewijzing niet aan.

had ſedert eenigen tijd haar verblijf omtrent eene dagreis van de kust genomen, dewijl het berigt van de pest haar genoodzaakt had bij tijds een toevlugtsoord dieper in het land te zoeken. Hare terugkomst ſcheen het voorwerp der wenſchen van allen te zijn. Zij was zeer milddadig geweest, en dit had haar zeer bemind gemaakt. Geen geld, geen Zwitſers, is een ſpreekwoord, dat niet enkel van *Zwitſerland* geldt; Milady toont door hare milddadigheid hoezeer zij overtuigd is, dat men overal het geluk, zelfs in *Syrië*, met geld koopen moet.

Aan de gebroken zuilen en bouwverſieringen, die op den grond, niet ver van de muren der nieuwe ſtad, vergeten liggen, kan men nog eenige zwakke ſporen van *Sidons* ouden luister ontdekken. In een' tuin bij deze muren vindt men brokken, die men voor oudheden aanziet, en jegens welken de Joden een' ongemeenen eerbied koesteren. Het voorwerp van hunne vereering houdt men voor ZEBULONS graf. Dit gedenkſtuk, als men het zoo noemen mag, is uiterst eenvoudig; het beſtaat ſlechts uit twee ſteenen, die zich voormaals aan het hoofd en

de

de voeten des lijks bevonden zouden hebben. Dit vermoeden is nogtans, in het voorbijgaan gezegd, een weinig belagchelijk: de patriarch zou dan eene reuzengeſtalte gehad moeten hebben, dewijl de beide ſteenblokken over de anderhalf *toiſes* van elkander verwijderd ſtaan.

PLINIUS ſchrijft de uitvinding of ten minſten de eerste vervaardiging van het glas aan kunstenaars uit deze ſtad toe (*), en men geloofde dat ſlechts te *Sidon* het zand van de kust te *Tyrus* vloeibaar gemaakt en bearbeid kon worden. De inwoners hebben thans de kust verloren, of van dezelve afſtand gedaan als een' handeltak, die niet meer voordeelig genoeg voor hen is.

De bezittingen van den ſtam ASSER bevatteden, volgens de heilige oorkonden (†), *Sidon* mede in den omtrek van hare grenzen: wij zijn dus nu aan de grenzen des Heiligen Lands.

Het huis, hetwelk de Franſche Conſul bewoont,

(*) C. XIX. L. V. *Sidon, artifex vitri.*

(†) Jos. XIX: 28.

woont, is zeer ruim, maar hetzelve ſchijnt niet tot het ontvangen van onverwachte gasten ingerigt te zijn. Wij moesten op eene der binnenplaatſen onder den blooten hemel ſlapen. Den anderen morgen waren wij reeds zeer vroegtijdig op; wij zetteden ons te paard, en na eene reis van zes uren kwamen wij te *Tyrus*. Het grootſte gedeelte van onzen weg liep over het zand langs de kust. De natuur of de kunst leveren aldaar weinige der opmerkzaamheid des reizigers waardige voorwerpen op. Omtrent eene halve mijl van daar en vier uren van *Sidon* ziet men boven op een' heuvel een dorp, dat men voor het oude *Zarephat* of *Sarepta* (*) houdt, hetwelk in de Heilige Schrift, als het verblijf van den Profeet ELIAS en door het wonderwerk beroemd is, dat hij aldaar verrigtte, door het opwekken uit den dood van den zoon eener arme weduwe.

Onze gidſen hadden gaarne *Tyrus* vermeden; zij drongen ſterk er op aan, om den nacht

(*) Tegenwoordig *Sarfent* of *Serphant*.

VERT.

nacht onder een' grooten boom in een klein dorp, eenige mijlen westelijker van de ſtad, door te brengen; maar wij wenschten gaarne de puinhopen eener ſtad te zien, wier lot in de geſchiedenis zulk eene merkwaardige plaats bekleedt: al hun wederſtreven was derhalve vergeefs.

Van eene der hoogten aan gene zijde van *Sidon* ziet men de nieuwe ſtad op een' aanmerkelijken afſtand; de zon was aan het ondergaan en wierp hare ſtralen op de majestueuſe torens der citadel. Zij verſchenen in een' glans, die de ſchoonſte verlichting overtrof. Op deze plaats is de Bijbel de beste leidsman, en ik geloof geene verontſchuldiging noodig te hebben, wanneer ik daaruit de volgende plaatſen mededeel, om een denkbeeld van de voormalige pracht van *Tyrus* te geven:

„ Menſchenkind! hef een klaaglied aan
„ over *Tyrus*; en zeg tot *Tyrus*, die daar
„ woont aan de ingangen der zee, handelende met de volken in vele eilanden:
„ Zoo zegt de Heer: ô *Tyrus!* gij zegt:
„ Ik ben volmaakt in ſchoonheid. Uwe
„ landpalen zijn in het hart der zeeën; uwe

„ bou-

„ bouwers hebben uwe ſchoonheid volko-
„ men gemaakt. Zij hebben al uwe den-
„ ningen (ſchepen) uit denneboomen van
„ *Sanir* gebouwd; zij hebben cederen van
„ den *Libanon* gehaald, om masten voor u
„ te maken; zij hebben uwe riemen uit el-
„ ken van *Baſan* gemaakt; uwe berderen
„ hebben zij gemaakt van welbetreden elpen-
„ been uit de eilanden der Chittiten. Fijn
„ linnen met ſtikſel uit *Egypte* was uw uit-
„ breidſel, dat het u tot een zeil ware; he-
„ melsblaauw en purper uit de eilanden van
„ *Eliſa* was uw dekſel. De inwoners van
„ *Sidon* en *Arvad* waren uwe roeijers. Uwe
„ wijzen, ô *Tyrus!* waren uwe ſchippers. —
„ Alle ſchepen der zee en hare zeelieden
„ waren in u om onderlingen handel met u
„ te drijven. Gij waart in *Eden* Gods hof;
„ alle kostelijk geſteente was uw dekſel,
„ ſardisſteenen, topazen en diamanten, tur-
„ koizen, ſardonix- en jaspisſteenen, ſaphie-
„ ren, robijnen en ſmaragden en goud. Het
„ werk uwer trommelen en uwer pijpen was
„ bij u; ten dage als gij geſchapen werdt
„ waren ze bereid. — Uw hart verheft zich
„ over uwe ſchoonheid; gij hebt uwe wijs-
„ heid

„ heid bedorven van wegen uwen glans. Ik „ heb u op de aarde henen geworpen; ik „ heb u voor het aangezigt der koningen „ geſteld, om op u te zien (*),” enz.

Naauwlijks zijn nog eenige ſporen van deze voormaals de zee beheerſchende ſtad voorhanden; eenige armzalige hutten, die in onregelmatige liniën ſtaan, die men met den naam van ſtraten vereert, en een klein aantal gebouwen, die dezen naam eer verdienen, en waarin de overigheidsperſonen wonen, maken bijna de geheele ſtad uit. Echter doet zij nog eenige zwakke pogingen in den handel, en met moeite gelukt het haar alle jaren naar *Alexandrië* in *Egypte* eenige ladingen zijde en tabak uit te voeren. Het bedraag van dezen uitvoer is nogtans onbeduidend.

„ Het edele ſtof van ALEXANDER, dien „ men met zijne verbeelding volgt, tot men „ aan de hindernis eener lijkbaar ſtuit (†)”, kan naauwelijks een denkbeeld geven van een tref-

(*) EZECHIEL, Cap. XXVII en XXVIII.

(†) SHAKESPEAR.

treffender contrast van grootheid en verneder-ring dan *Tyrus*, ten tijde toen het door dezen veroveraar ingenomen werd, en de nieuwe ſtad *Sur*, die op deszelfs puinhopen ſtaat.

De voormalige hoofdſtad van *Phoenicië* lag op een rotſig eiland, en was van het vaste land door eene zeeëngte van geringe breedte geſcheiden (*). NEBUCHADNEZAR, die

(*) PLINIUS verhaalt dat het eiland ſlechts 700 ſchreden van het vaste land lag. In de geſchiedenis van *Tyrus* moet men drie tijdperken onderſcheiden: het *Tyrus* op het vaste land, of *Paletyrus*, het *Tyrus* op een eiland en het *Tyrus* op een ſchiereiland, toen het met het vaste land vereenigd was geworden. Hetzelve heeft twee havens, de eene naar den kant van *Sidon*, en de andere naar den kant van *Egypte*. De ſtad had, oud-*Tyrus* medegerekend, 9000 ſchreden in den omtrek, doch alleen genomen, bedroeg haar omtrek ſlechts 32 ſtadiën of naauwelijks drie Engelſche mijlen.

De kleine mosſel, die voormaals eene verfſtof tot verſiering der kleederen van de koningen en overigheidsperſonen opleverde, is geheel verdwenen of een voorwerp van weinig waarde geworden, dewijl men eene andere handelwijze bij het verwen kent, die gemakkelijker is. Op verſcheiden punten der kusten van *Azië* heb ik iets, dat naar eene mosſel geleek, beſpeurd; wanneer men het drukte, gaf het eene roodachtige vloeiſtof van

die het werktuig van haren ondergang was, verbond de ſtad met het vaste land; naderhand verwoeſtte de nijverheid der Tyriërs dezen dam, en bouwde de ſtad van nieuws op. De ſterkte en magt, die zij na hare wederopbouwing verkreeg, laat zich afmeten naar de moeite, den tijd en het verlies van menſchen, dat ALEXANDER hare verovering koſtte.

Nog geene mijl van de kust ligt een vlek, het-

zich; maar deze kleur heeft den glans niet, die, volgens de beſchrijvingen, de *mosſel* aan de kust van *Tyrus* onderſcheidde. De vloeiſtof bevond zich in eene kleine witte ader, bijna in het midden des monds. De kleur dezer vloeiſtof was niet altijd rood. Aan de kust van *Afrika* was zij donkerviolet: vandaar waarſchijnlijk het onbepaald gebruik van het woord purper, dat men tot hare beteekenis bezigde. Van dezen visch laat SANDY het woord ſcharlakenrood afſtammen. Bij *Tyrus*, zegt hij, gelijkt de kleur der roos ons ſcharlakenrood, hetwelk zijn' naam van daar bekomen ſchijnt te hebben. *Tyrus* heette voormaals *Sur* (rots), waarop het gebouwd is, van waar de naam *Surië* (*Syrië*) afkomstig is. Sommigen zeggen tegenwoordig *Sar*, en ſpreken *Scan* in plaats van *San*, en *Scar*, in plaats van *Sar* uit: daarom heet in hunne taal de Tyriſche visch *Scar*. Zie SANDY's *Travels*.

hetwelk de Turken *Roſelaine* (*) noemen, en bijzonder merkwaardig is door den put, die onder den naam van SALOMO's put bekend is. Intusſchen hebben latere reizigers de juistheid dezer benaming in twijfel getrokken, en houden het voor iets onmogelijks dat deze put reeds voor ALEXANDERS inval voorhanden geweest zou zijn. Werkelijk loopt de waterleiding, die het water naar de ſtad voert, over de landtong, die deze veroveraar aanleide, toen hij de ſtad vermeesterde; of, wanneer men niet aannemen kan dat de put zoo lang te voren gegraven wierd, als zij gebruik kon maken van de waterleiding, is het toch even zoo zeker dat deze jonger zijn moet dan de grond, waarop zij gebouwd is. Volgens een aangenomen gevoelen zou hij nogtans door een onderaardſchen vloed aangevuld zijn geworden, dien de Koning van *Israël* ontdekt en die hem het denkbeeld tot zijne onderneming aan de hand gedaan heeft. De wa-

ter-

(*) Waarſchijnlijk *Ras el ain*, dat is, Hoofd der bronnen.

terleiding is thans grootendeels verwoest, maar men kan ligt de ſporen herkennen, die hare grootte en rigting bepalen. De omliggende ſtreek heeft een wild en woest voorkomen. Hoewel de bodem van natuur draaglijk goed is, bevindt hij zich toch, bij gebrek aan aanbouw, in zeer ſlechten toeſtand, en daar het ganſchelijk aan weiden en hout ontbreekt, ziet men overal niets dan eene treurige naaktheid. Achter de ſtad ſtrekt zich naar het noord-oosten eene groote vlakte uit, die aan eene bergketen eindigt, op welke de cederen van den *Libanon* zich als torens verheffen.

Men verſchafte ons huisvesting in een klein klooster in de nabijheid der zee, waar men ons zeer gastvrij ontving. Des avonds leide de Biſchop een bezoek bij ons af. Hij had een purper kleed aan, en droeg eene ſoort van herdersſtaf in de hand. De grijsaard ſcheen zeer beminnelijk, beleefd en vol verſtand te zijn. Hij ſprak zeer vlug en vaardig Italiaansch, alzoo hij verſcheiden jaren in *Rome* gewoond had. Zijn verblijf in het zuidelijk *Europa* ſcheen zijne gehechtheid aan de gebruiken en inrigtingen

van

van zijn geboorteland verzwakt te hebben, en hij ſprak ſlechts met openbaren afkeer over een onderwerp dat betrekking tot den voormaligen of tegenwoordigen toeſtand van *Tyrus* had, het mogt zijn hoedanig het wilde. Het getal der inwoners gaf hij tegen vijfduizend op. Deze bevolking is wel zeer gering, echter moet men haar altijd met voorzigtigheid aannemen; want ik heb in dit opzigt in deze landen over het algemeen eene zeer groote zucht tot overdrijving beſpeurd.

Zoodra wij hoorden dat wij tot de reis naar *Acre* ten minſten zes uren noodig hadden, zagen wij de noodwendigheid in, om van onze gastheeren in *Tyrus* vroeger afſcheid te nemen. Het was naauwelijks vijf ure, toen de Biſſchop ons zijn' zegen gaf en zijne wenſchen voor onze gelukkige aankomst in de hoofdſtad van *Judea* herhaalde; ſlechts met moeite verborg hij ons hoe weinig hij ze geſchikt achtte, om ons voor de moeilijkheden en gevaren der reis te beveiligen. Door hetgeen hij ons deswegens zeide, daalde hij zeer in het gevoelen van den Griekſchen knecht, die ons van *Corfu* af verzeld had, en die, uit hoofde van het

gebruik zijns lands, grooten lust toonde zich eerbiedig jegens ieder' geestelijken van zijne kerk te gedragen. Toen wij uit den tuin des kloosters kwamen, wees hij ons drie wegen, en onze gidsen waren wegens de keus eenigzins in verlegenheid. SPIRO, dus heette onze Griek, riep zonder omstandigheden den prelaat toe buiten te komen, en ons den weg te wijzen: „ Hola! pater! „ kom eens hier en wijs ons den weg." — „ Gij zijt een zot," zeide ik; „ spreekt men „ zoo met een' Bisschop? Ga bij hem en „ verneem naar den weg van *Nazareth*." De Bisschop was geheel niet vergramd om de lompheid van onzen jongen dolkop, ofschoon men aan zijne kleeding zag dat hij een bediende was. Hij gehoorzaamde het gebod even zoo spoedig alsof hij hetzelve van een' patriarch gekregen had, en wees onzen knecht den weg met veel goedaardigheid.

TWEE-

TWEEDE BRIEF.

Acre. — SOLIMAN PACHA. — Inwoners. — Het opperhoofd der Joden in *Syrië*, HAIM FARHI.

Acre, den 7den Augustus, 1817.

Deze ſtad heette voormaals *Acco*, en de Heilige Schrift vermeldt haar, bij gelegenheid van den wederſtand, dien zij bood bij de invallen der Aſeriten (*). Naderhand werd zij door den eersten der PTOLEMEUSSEN zeer vergroot, en nam ter eere van dezen vorst den naam *Ptolemaïs* aan. Onder dezen naam komt zij voor in het verhaal van PAULUS van zijne reis naar *Cesarea* (†). De

(*) RICHT. I. 31.

(†) HAND. XXI. 7.

De Turken bekommerden zich nogtans niet veel om haren Griekſchen naam, en gaven haar bijna haren eersten naam weder, toen zij hen in handen viel, daar men ligt *Acre* van *Acco* en *Acra* afleiden kan. Zij heeft eene uiterst gunstige ligging. Naar het noorden en het oosten van de ſtad ſtrekt zich eene groote vruchtbare vlakte uit; aan de westzijde wordt zij door de golven der *Middellandſche Zee* beſpoeld, en op de zuidzijde loopt eene ruime bogt van de muren tot aan den berg *Karmel*.

De woning van den Engelſchen Conſul, den Heer MALAGAMBA, verſchaft den reiziger ſlechts weinig uitrustmiddelen; echter gaf onze huiswaard zich alle moeite, om ons een gedeelte der moeilijkheden te beſparen, die wij hadden uit te ſtaan, of ons derzelver laſt ten minſten te verligten. Daar nogtans het buitengemeen heete jaargetijde een' nadeeligen invloed op zijn ligchaam uitoefende, dat altijd op het punt was van te bezwijken (*), kon hij ons niet tot leidsman verſtrek-

(*) *That was diſſolving and began to melt*, ſtaat er

ſtrekken, en wij werden aan een' mensch overgelaten, die niets minder dan verſtand bezat, om den weg door de kromme ſtraten te vinden, en de nog voorhanden zijnde brokken van oudheden op te zoeken. Onder de menigte van zoodanige eerwaardige overblijfſelen bemerkte men inzonderheid eenige beſchadigde boogen; men gelooft dat zij tot de hoofdkerk van den H. ANDREAS behoort hebben. Men ziet ook puinhopen, welken men voor die der kerk van den H. JOANNES houdt, die de patroon der ſtad en van het klooſter der gastvrije ridders is. Met leedwezen bemerkte ik dat wij geen zegeteeken van den dapperen RICHARD konden ontdekken; maar de overlevering heeft eene gedachtenis van zijn' heldenmoed bewaard, die niet zoo verganglijk is als ijzeren of marmeren tafelen. De nieuwere veſtingwerken zouden veel meer vermeerderd en verbeterd geworden zijn dan die in eenig oord op de kust van *Syrië*, en de inwoners beſchouwen de plaats thans

er in het oorſpronglijk; het *ontbinden* en *ſmelten* van een ligchaam geſchiedt echter eerst na deszelfs dood.

VERT.

thans bijna als onwinbaar. De wederſtand der bezetting tegen eene afdeeling der Franſche armée, onder bevel van BONAPARTE zelven, in de maand April 1799, werd met een' goeden uitſlag bekroond, en is een duidelijk bewijs van de ſterkte der wallen en der bekwaamheid, met welke de belegerden de aanvallen der Franſchen terug ſloegen. Voor een' Engelschman is de herinnering aan deze gebeurtenis van het hoogste belang. SIDNEY SMITH was de eerste, die BONAPARTE op zijne loopbaan met vrucht tegenhield; ondertuſſchen moet de dood van dezen grooten veldheer toch de uitdrukking onzer blijdſchap matigen.

De Stadhouder van *Acre*, SOLIMAN PACHA, is van de Porte grootendeels onafhanglijk. Hij is tegenwoordig zeer oud, en zijne zachtmoedigheid en gebrek aan energie zijn weinig geſchikt om hem de achting zijner onderhoorigen te verſchaffen, die gewoonlijk datgeen verachten wat zij niet vrezen. Men vrage een' Turkſchen ſtadhouder of de liefde zonder de vrees, dan of de vrees zonder de liefde meer vermag, en hij zal antwoorden, dat het beter is vrees dan liefde in te boezemen. Hij voert daarbij de onbeſtendigheid,

de

de ondankbaarheid en de huichelarij aan, die hem in zijn' toeſtand omringen. De levensgevallen van SOLIMAN zijn buitengemeen merkwaardig. Hij trad eerst als ſlaaf op, en werd nog zeer jong door DJEZZAR PACHA gekocht. Nadat hij lang de genegenheid, ja zelfs de gunst zijns meesters genoten had, werd hij eensklaps in eene onverklaarbare luim uit zijn' dienst weggejaagd.

Wanneer een magtige zijn' gunsteling zijn affcheid geeft, dan is dit een wenk voor alle hofvleijers, die zich van hem afhanglijk bevinden, om zich van den in ongenade gevallenen te verwijderen. SOLIMAN verliet derhalve het land, en zwierf in verſcheiden oorden rond. Hij was aan alle gebrek prijs gegeven, en in dezen nood beſloot hij naar *Acre* terug te keeren. Hier plaatste hij zich in de audientiezaal zijns voormaligen meesters, en verzocht hem dat hij hem of door eenige geſchenken uit zijne armoede zou redden, of aan zijn lijden op eens een einde maken, met hem op ſtaanden voet om het leven te brengen. Op het gezigt van den ellendigen toeſtand zijns voormaligen gunstelings voelt DJEZZAR zich door medelijden bewogen, heft hem op uit zijne biddende houding en

ſchenkt

ſchenkt hem zijne gunst weder. Daar hij voor hem van *Conſtantinopel* de waardigheid van pacha aan drie paardenſtaarten bekomen had, beſloot hij hem als zijn' plaatsvervanger de jaarlijkſche bedevaart naar *Mekka* te laten doen, en verkoos hem eindelijk tot zijn' opvolger in zijn pachalik. Nogtans vestigde SOLIMAN zich eerst na een' moeilijken ſtrijd en menigerlei afwisſeling van geluk en ongeluk in zijn ſtadhouderſchap.

Wij maken toebereidſelen om de koelte van den avond waar te nemen, en ons te paard naar *Nazareth* te begeven, hetwelk, volgens mijne berekening, omtrent vijf uren van *Acre* liggen moet.

Daar onze ſchrijver zoo weinig van *Acre* en SOLIMAN PACHA zegt, en de Graaf DE FORBIN deze ſtad na hem bezocht, willen wij uit diens Reisbeſchrijving (*) nog het een

(*) *Voyage dans le Lévant en* 1817 *et* 1818. Paris, 1819. De vertaling van deze belangrijke Reisbeſchrijving, in den voorleden jare bij de Wed. A. LOOSJES, PZ., te *Haarlem*, uitgegeven, kunnen wij ter lezing niet genoeg aanprijzen.

VERT.

ten en ander wegens beiden hier mede-deelen:

„ *Acre* is door hooge muren en diepe „ grachten omringd. Nieuwe vestingwerken „ vormen tegenwoordig een' dubbelen met „ wallen en bolwerken voorzienen ringmuur. „ Op deze wijze wordt de ſtad door de ou- „ de wallen der Christenen en de nieuwe „ werken der Europiſche ingenieurs verde- „ digd. Hare gedaante is een' halven cir- „ kel, die tegen de zee aankomt. De gol- „ ven ſlaan tegen de torens, waarmede de „ oever voorzien is. Overal treft men in „ deze ſtad een mengſel aan van Gothiſche „ ruïnen en nieuwe gebouwen; hier ziet „ men eene ganschlijk verwoeste kerk, daar „ kloosters, een paleis en een' hospitaal, „ die insgelijks vervallen zijn; verderop „ eene rijke en ſchoone moskee; minarets, „ wier grondſlag midden onder puinhopen „ omhoog rijst; eindelijk het ſerail, hetwelk „ terrasachtig aangeleide tuinen van de wal- „ len ſcheiden. Sycomoren, oranje- en de „ ſchoonſte palmboomen bewegen, op eene „ aangename wijze, hunne toppen over de- „ ze zonderlinge zamenſtelling, en dit ge-

„ zigt

„ zigt alleen matigt de droefgeestigheid en
„ den afkeer, die het verblijf te *Acre* in-
„ boezemt.

„ De ſtraten zijn naauw en ſlijkerig, de
„ huizen, van gehouwen ſteenen gebouwd,
„ laag, met platte daken en kleine deuren,
„ gelijken gevangenisſen. Lompe boogen on-
„ derhouden de gemeenſchap tuſſchen de
„ terrasſen der verſcheiden huizen.

„ De Europiſche Conſuls wonen in *khans*
„ of *okels*; dit zijn groote vierkante gebou-
„ wen met eene binnenplaats, en worden in
„ geval van nood vestingen. Van binnen
„ klimt men langs ſteile en ſmalle trappen
„ op, waar naauwelijks een mensch plaats
„ heeft; drie verdiepingen hooge corridors
„ met boogen komen op de binnenplaats
„ uit, in wier midden eene fontein ſtaat.
„ Hier woont ook de Heer PILLAVOINE,
„ Franſche Conſul in *Acre*.

„ Acht- tot tienduizend Turken, Arabie-
„ ren, Joden en Christenen zwerven op de
„ ſtraten van *Acre* en in de beſmette *Ba-*
„ *zars* rond, en verſpreiden eene ſombere
„ en woeste treurigheid. Alle zintuigen be-
„ komen door de afſchuwelijkſte misvormin-

„ gen

„ gen onaangename indrukken: wezens, die
„ uit het graf gekomen ſchijnen, ſlepen
„ zich voort in groote lappen zwart geverfd
„ ſmerig linnen gewikkeld, met lompen in
„ plaats van een' tulband om het hoofd ge-
„ wonden, en bij elke ſchrede ontmoet men
„ ſlagtoffers van DJEZZARS wreedheid, blin-
„ den of ongelukkigen zonder neus of ooren.
„ Deze trage, ellendige menſchen liggen be-
„ ſtendig onder de muren van de ruinen des
„ ſerails in de zon. SOLIMAN PACHA, die
„ dit paleis bewoont, gaat zelden openlijk
„ uit; hij is doof voor het gejammer der
„ ongelukkige inwoners, en brengt zijn le-
„ ven door in prieëlen van myrten en bana-
„ nen, die door diepe en heldere beeken
„ koelte bekomen.

„ Het beſtuur der zaken laat hij geheel
„ over aan een' Jood, met name HAIM
„ FARHI. Deze was DJEZZARS intendant, en
„ behield het vertrouwen van zijn' heer en-
„ kel daardoor, dat hij zich aan zijne lui-
„ men onderwierp. De tiran verdubbelde
„ zijn inkomen en overlaadde hem met wel-
„ daden op denzelfden dag, dat hij hem den
„ neus op zulk eene wreede wijze liet af-

„ ſnij-

„ ſnijden, dat deze *Saraf* (geheimſchrijver)
„ ſchrikkelijk verminkt gebleven is. HAÏM
„ is een doorſlepen en arglistig man, en be-
„ zit ongemeen groote ſchatten. De tegen-
„ woordige pacha heeft het enkel aan de
„ treken van dezen Jood te danken, dat hij
„ tot opvolger van DJEZZAR, die gerust op
„ zijn bed ſtierf, werd benoemd. SOLIMAN
„ en HAÏM drijven den handel bij uitſluiting
„ en op eene despotieke wijze, en zijn de
„ eenige eigenaars der onmetelijke landerijen,
„ die rondom *Acre* en *Nazareth* liggen.
„ De afperſingen, knevelarijen en tirannij
„ dezer hatelijke regering in het afzonder-
„ lijke boezemen de diepſte verachting in
„ jegens degenen, die dezelve kunnen ver-
„ dragen.

„ HAÏM FARHI is het opperhoofd der
„ Hebreën in *Syrië*. Te *Damascus* be-
„ zit hij een prachtig paleis, en hij ont-
„ ving mij in een zeer middelmatig huis
„ in het midden zijner familie en eener
„ groote menigte ſlaven. Den volgenden dag
„ had ik gehoor bij den pacha, die tachtig
„ jaren oud is. Hij zat in een' hoek op
„ eene met goud geborduurde ſopha. Zijne

„ of

„ officieren en Mamelukken woonden deze
„ voorſtelling bij. Allen ſtonden zwijgend,
„ opmerkzaam, met gekruiste armen, en
„ waagden het naauwelijks om de grappen van
„ een' potſenmaker te lagchen, die aan
„ SOLIMANS hof in groote gunst ſtond. De
„ pacha deed mij naast zich zitten; hij rook-
„ te tabak, beſchouwde opmerkzaam mijne
„ wapenen en al de deelen van mijne uni-
„ form, en ſtond mij op eene beleefde wij-
„ ze datgeen toe, waarom ik hem door mijn'
„ tolk verzocht. Men bragt koffie in gou-
„ den ſchalen, die met diamanten bezet
„ waren. *SOLIMANS tabakspijp en dolk wa-*
„ *ren* ook daarmede verſierd. Hij vroeg
„ mij weinig, en drong er enkel op aan dat
„ ik de nieuwe vestingwerken van *Acre* en
„ zijne Arabiſche paarden zou bezien, waar-
„ mede hij zeer veel opheeft. Zijner zorg-
„ vuldigheid en den ſchrik, dien hij inboe-
„ zemt, had ik het te danken, dat ik onge-
„ ſtoord en met het grootſte gemak de
„ merkwaardigſte plaatſen afteekenen kon.
„ Nimmer volgde de geringſte belediging,
„ de kleinſte bedreiging op de beweging

„ van nieuwsgierigheid, die wij verwekten,
„ terwijl wij door de *Beſeſtans* gingen.

„ De vreemde Conſuls gevoelen de be-
„ hoefte zich met elkander te verſtaan, en
„ elkander tegen zulk eene regering hulp te
„ verleenen: daarom leven zij ook in de beste
„ harmonie. De Ruſſiſche Conſul, de Heer
„ CATAFAGO, een rijk Grieksch koopman,
„ ontving mij in eene op de Turkſche wijze
„ gemeubeleerde zaal; zijne vrouw en doch-
„ ter droegen eene Turkſche kleeding; zij
„ zaten op een' zeer lagen, maar zeer bree-
„ den divan, en hare hoofden waren met
„ ſluijers *omwonden, die vol zechinen* wa-
„ ren. Zij droegen met goud geborduurde
„ fluwelen kleederen, en hare haren hingen
„ ſterk geparmufeerd in lokken langs de
„ ſchouders. De Engelſche Conſul MALA-
„ GAMBA woont in dezelfde *khan*, in welke
„ de Heer PILLAVOINE, de Franſche Conſul,
„ en de zendelingen wonen; in dit groot
„ gebouw hebben zij eene kleine kerk, die
„ van alle kanten inſtort.

„ De officieren der Dalmatiſche en Bos-
„ niſche troepen noodigden mij onophoude-
„ lijk

„ lijk op koffie in hun kwartier, wanneer
„ ik op de wallen teekende. Eenigen ver-
„ zelden mij op het land, boden mij hunne
„ paarden aan, en ſpraken met bewondering
„ van de verrigtingen der Franſche armée in
„ het oosten. De eerste zwarte geſnedene
„ van den pacha, een jonge Ethiopiër, die
„ in alle militaire oefeningen eene bewonde-
„ renswaardige bekwaamheid bezat, verſchaf-
„ te mij op de groote vlakte, die de over-
„ blijffelen van de redoute der Franſchen
„ omringt, het ſchouwſpel van het *Djerid*-
„ werpen. Zijne Arabiſche paarden, van het
„ ras *Gueiſé*, waren uit SOLIMANS ſtallen ge-
„ kozen, wiens inige vertrouwde en guns-
„ teling hij was. Zijne verwondering en ver-
„ bazing laten zich met niets vergelijken,
„ toen hij eene teekening zag. Hij liet mij
„ vragen of de geheimen mijner kunst ook
„ zoo ver gingen, dat men raden kon wat
„ binnen in de huizen omging, wier uit-
„ wendige gedaante hij herkende. Ik had
„ moeite om hem gerust te ſtellen, maar ik
„ twijfel of hij volkomen van mijn onvermo-
„ gen daartoe overtuigd was."

DERDE BRIEF.

Nazareth. — *Belus.* — *Kiſchar.* — *Sephoris.* — Heilige plaatſen in *Nazareth.* — Baden rondom de ſtad. — Kleeding der Arabieren. — Put der H. Maagd. — Klooſter van *Nazareth.*

Nazareth, den 10den Auguſtus, 1817.

Daar de groote hitte ons bijna niet toeliet bij dag te reizen, braken wij een weinig voor zonnenondergang op van *Acre*, en kwamen tuſſchen een en twee ure 's morgens aan in het klooſter der Franciskanen te *Nazareth.* De weg loopt omtrent twee mijlen ver van den rand der bogt van *Acre* heen, aan wier uiterſte einde de vloed *Belus* in zee ſtort. De nieuwere naam van dezen ſtroom is *Kardanah.* Volgens PLI-

NI-

NIUS (*) ontſpringt hij uit het meer *Cenedevia*, hetwelk op den anderen kant des heuvels ligt, die de vlakten van *Acre* en *Esdrelon* van elkander ſcheidt. Aan een toevallig onbeduidend voorval aan den oever van dit meer heeft men de uitvinding van het glas toegeſchreven (†). De manſchap van een koopvaardijſchip, hetwelk ſalpeter geladen had, landde aan de kust, om aldaar een' maaltijd te bereiden; doch daar men niet dadelijk ſteenen vond, om de ketels daarop te zetten, nam men eenige ſtukken ſalpeter uit het ſchip. Het vuur vereenigde het ſalpeter en zand met elkander, waaruit eene doorſchijnende vloeiſtof ontſtond, die de opmerkzaamheid dezer kooplieden tot zich trok en diende om naderhand tot een' tak van nijverheid in hun vaderland te ſtrekken.

Eenige mijlen vandaar komt men aan de rivier *Kiſchar* (§); daar zij echter niet op onzen weg lag, moesten wij ons met een vlugtig overzigt der ſtreek vergenoegen, die hij

(*) *Nat. Hist.* L. XXXVI, 26 et L. V. 19.
(†) Ibid. L. XXXVI. 26.
(§) RICT. IV. 7; V, 21.

bij beſproeide. In dit jaargetijde is zij ſlechts eene onbeduidende beek, maar in den regentijd valt het grootſte gedeelte des waters, dat zich op den berg *Karmel* verzamelt, in vele kleine ſtroomen in hare bedding, en daar dezelve deze groote watermaſſa niet bevatten kan, loopt zij over en ſleept alles mede wat haar in den weg komt. Waarſchijnlijk was het bij eene dezer periodieke overſtroomingen, die men aan den invloed der ſterren toeſchreef, dat SISERA's troepen, die het leger van JABIN aanvoerde, verdronken, terwijl zij dezelve wilden doorwaden (*).

Het land, door hetwelk wij reisden, was geheel woest en verwaarloosd, offchoon de bodem voortreffelijk ſcheen te zijn. Bij het dorp *Sephoris* of *Sapphura* bekomt hetzelve een vrolijk voorkomen en het oord wordt afwisſelend. Men gelooft dat de H. ANNA in dit dorp gewoond heeft; men ziet aldaar de puinhoopen van eene Gothiſche kerk, die men op de plaats gebouwd had, waar voormaals haar huis ſtond.

De

(*) RICT. V. 20 en 21.

De ſtad *Nazareth* beſtaat in een' hoop kleine huizen van witte ſteenen, die in onregelmatige groepen verſtrooid ſtaan, bijna aan den voet van een' berg, die zich als een amphitheater verheft, en genoegzaam de ſtad omringt. De inwoners zijn grootendeels Chriſtenen, en hun getal bedraagt twaalf tot veertienhonderd, eene zeer onbepaalde opgave; doch de monnik, die mij haar deed, had geene gelegenheid om eene naauwkeuriger te bekomen.

Het klooster, waarin wij huisvesten, is een ruim en goed gebouwd huis, een talrijk gezelſchap zou zich voortreffelijk daarin bevinden, maar tegenwoordig wordt het ſlechts door acht perſonen bewoond. De kerk, waarin deze monniken den godsdienst verrigten, wordt uiterst zindelijk gehouden. De ſchilderijen en behangſels, waarmede hunne muren verſierd zijn, verraden geheel geene vorderingen in de kunsten. Het gebouw bevat in zijne ringmuren de voormalige woning van JOSEPH, den man van MARIA, en de overlevering heeft het aandenken aan de plaats bewaard, waar de engel aan de H. Maagd hare wonderdadige ontvangenis aankondigde.

HELENA, de moeder van CONSTANTIJN, die eene bedevaart naar het Heilige Land deed, toen zij reeds over de tachtig jaren oud was, nam alle gelegenheden waar, die haar een groot aanzien gaven, om het aandenken aan de heilige voor de vergetelheid te bewaren. In zulk een' hoogen ouderdom liet zich echter hare ligtgeloovigheid dikwijls door de bedriegerijen van baatzuchtige menſchen misleiden; doch vele voorwerpen der openbare vereering, die men of geheel niet of ſlechts onvolkomen kende, kregen de geloovigen toch door haren ijver en hare grootmoedigheid weder.

De plaats der zamenkomst tusſchen den engel GABRIËL en JOSEPHS bruid wordt aangewezen door een altaar, dat in eene verdieping eenige voeten van het ſchip der kerk ſtaat. Daarachter zijn twee kamers, die voormaals tot het huis van JOSEPH behoorden; haar voorkomen verraadt een' hoogen ouderdom, hetwelk tot bevestiging der overlevering toereikend is, en hare geſteldheid maakt, zonder te groote onwaarſchijnlijkheid, datgeen geloofbaar, wat men van hare voormalige beſtemming verhaalt. Maar de

mon-

monnik, die ons de verſcheiden voorwerpen liet zien, die de mening geheiligd heeft, bedierf den indruk zijner vertelling daardoor, dat hij de laffe fabel der vlugt van het eene gedeelte van het huis naar *Loretto* daar inmengde. Als oorzaak van het verdwijnen van dit vertrek voerde hij de noodwendigheid aan, om de verontreiniging door de tegenwoordigheid der ongeloovigen te ontwijken, die toenmaals in het bezit van het door hunne wapenen veroverd land waren. Voegen in den muur wijzen de plaats aan, die het vertrek befloeg, en dienen tot een bewijs dat hetzelve zeer klein was, namelijk twaalf of veertien voeten lang, en acht breed.

De plaats, waar JOSEPH zijn handwerk uitoefende, bevindt zich omtrent dertig roeden van de kerk; de gedaante van dezelve was voormaals cirkelvormig, maar thans is van dezelve nog ſlechts een brok voorhanden, dewijl de Turken het grootſte gedeelte daarvan vernield hebben. Aan den ingang ſtaat een altaar. Niet ver vandaar is eene ſchool, waar CHRISTUS van Joodſche leeraars zijn eerste onderwijs genoot. Bij deze ſchool,

maar op de andere zijde van den weg, ſtaat eene kleine kapel, waarin zich het brok van eene rots bevindt, op welke, naar men gelooft, de Heiland ſomwijlen met zijne discipelen den maaltijd hield. Een opſchrift aan den muur (*) meldt, dat deze plaats door de tegenwoordigheid van CHRISTUS voor en na zijne opſtanding geheiligd is geworden. De vorm van deze ſteenen tafel is een onregelmatig rond, die oorſpronglijk regthoekig ſchijnt geweest te zijn; hare lengte bedraagt omtrent twaalf voeten, en hare grootſte

(*) *Traditio continua est et nunquam interrupta apud omnes nationes orientalis, hanc petram, dictam* Menſa CHRISTI, *illam ipſam eſſe petram, ſupra quam Dominus noster* JESUS CHRISTUS *cum ſuis comedit discipulis ante et post ſuam reſurrectionem a mortuis.* Dat is: „ Het is bij alle oosterſche volkeren „ eene beſtendige onafgebroken overlevering, dat „ deze rots, de tafel van CHRISTUS genaamd, de„ zelfde is, op welke onze Heer JEZUS CHRISTUS „ voor en na zijne opſtanding van den dooden met „ zijne discipelen gegeten heeft." Het bezoek van dit gedenkſtuk verſchaft het voordeel eener ganschlijke zondenvergiffenis voor zeven jaren, onder de enkele voorwaarde, dat men een *Onze Vader* of een *Ave Maria* opzegt, wanneer men slechts in den staat der genade is.

ſte breedte ten hoogſten tien en een' halven.

In een Griekſche kerk, omtrent eene vierde mijl van deze plaats, is eene put, waaruit de moeder van JEZUS gewoonlijk water haalde. Dit water is helder en van een' goeden ſmaak. Dit zijn de voornaamſte voorwerpen, die te *Nazareth* de opmerkzaamheid der vreemdelingen en inboorlingen verdienen.

Eene halve mijl van de ſtad, gingen wij langs een' aangenamen weg aan het hangen van een berg naar eene ſteile rots, van welken de *Joden* CHRISTUS *wilden* afwerpen, toen hij hen in de Synagoge eene merkwaardige plaats uit den profeet JESAIAS verklaard had (*).

Onder eene weldadige en verlichte regering, die inzag dat het voordeel harer onderdanen ook haar eigen ware, kon *Nazareth*, welks aanblik tegenwoordig den bitteren ſpot van NATHANAËL regtvaardigt (†), het

(*) LUK. IV. 17-29.

(†) Kan uit *Nazareth* iets goeds komen? JOANN. I. 47.

het middelpunt van eene gezonde en rijke provincie worden. Maar het verderfelijk ſtelſel der Turken openbaart zich enkel in de gevolgen, die zich tot in het oneindige vermenigvuldigen. Werwaarts hun onzalige invloed zich uitſtrekt, daar vat geene heilzame plant wortel, geen groen vervrolijkt het oog. De bodem in de nabijheid der ſtad is geheel verlaten, dewijl de nijverheid der inwoners geene beſcherming genoeg vindt om den akkerbouw aan te moedigen, offchoon de grond los is, zich goed bebouwen laat en zonder veel moeite de pogingen des landmans rijkelijk beloonen kon.

Volgens doctor CLARKE beteekent het woord *Nazareth* in het Hebreeuwsch eene ſpruit: dezen naam zou men zeker niet aan eene plaats gegeven hebben, die het ganſchelijk aan natuurlijke ſchoonheid en vruchtbaarheid ontbreekt. Ware het jaargetijde niet zoo ver gevorderd, dan zou een bekwaam kruidkundige misſchien verſcheiden belangrijke ſoorten ontdekken, die den gewonen waarnemer ontgaan. Maar in het tegenwoordige jaargetijde ziet men ſlechts weinigen, die verdienen beſchreven te worden, en dit zijn

zijn grootendeels planten zonder ſmaak en bloemen zonder reuk. Men vindt hier zeker niets, wat zich met de groote menigvuldigheid van ſchoone planten aan de oevers der rivieren en op de velden in *Engeland* laat vergelijken. De Heilige Schrift bevat weinig toeſpelingen op de ſchoonheden van het land. De roos van *Saron* en de lelie der dalen zijn bijna de eenige bloemen, die, zooveel ik mij herinner, in de Heilige Schrift vermeldt worden. Nog is er eene andere bekoorlijkheid, van welke de Bijbel zwijgt: ik beſluit daarom tot derzelver zeldzaamheid in *Palestina*; dit is het gezang der vogelen, hetwelk onze bosſchen zoo verlevendigt.

Morgen bezoeken wij de *Galileeſche Zee*, de *Jordaan* en den berg *Thabor*.

Doctor CLARKE bezocht insgelijks *Nazareth*: wij willen uit zijne Reisbeſchrijving (*) hier ook iets wegens deze ſtad mededeelen.

„ Van *Sephory*," zegt hij, „ ging onze „ reis

(*) *Travels in various countries of Europe, Asia and Africa*, VIII Vol. 1816-1818.

„ reis door eene heuvelige en ſteenachtige
„ landſtreek, die geene overeenkomst had met
„ den diepen en rijken bodem, over welken
„ wij te voren gegaan waren. De rotſen
„ beſtonden uit een' harden vasten kalkſteen.
„ HASSELQUIST beweert, dat hij een voort-
„ zetting was van den grond die denzelfden
„ meridiaan in verſcheiden landen eigen is.
„ Hier vond hij dezelfde planten, die hij in
„ *Judea* gezien had, en dezen waren el-
„ ders, gelijk hij zegt, niet gewoonlijk.
„ Onder de zeldzameren voert hij het *Kali*
„ *fructicoſum* aan. Wij vonden hier den
„ merkwaardigen *Hedyſarum Alhagi*, bene-
„ vens de *Pſoralea Palestinæ* van LINNEUS,
„ en eene nieuwe ſoort van nagel, die wij,
„ uit hoofde der merkwaardige omſtandighe-
„ den, *Dianthus nazaræus* genaamd heb-
„ ben. Omtrent eene mijl ten zuid-oosten
„ van *Sephory* is de beroemde put, die zoo
„ dikwijls in de geſchiedenis der kruistogten
„ voorkomt.

„ De kleeding der Arabieren in dit gedeelte
„ des Heiligen Lands, ja inderdaad in geheel
„ *Syrië*, is eenvoudig en eenvormig; zij be-
„ ſtaat in een blaauw hemd, dat tot onder

„ de

„ de knieën afhangt, de beenen zijn bloot;
„ aan de voeten draagt men de oude co-
„ thurna. In de nabijheid van *Jeruzalem*
„ draagt men ſandalen, die volkomen die der
„ Griekſche ſtandbeelden gelijken. De man-
„ tel is van eene grove zwarte ſtof van ke-
„ melshaar, en bijna algemeen met zwarte
„ en witte ſtreepen verſierd, die lijnregt
„ langs den rug loopen. Dit is een vier-
„ kant ſtuk met openingen voor de armen,
„ en heeft een' naad in den rug. Wanneer
„ de mantel geen zoodanigen naad heeft acht
„ men hem van grooter waarde. Hier za-
„ gen wij misſchien den vorm en de ſtof van
„ het gewaad des Heilands, om hetwelk de
„ ſoldaten het lot wierpen, dewijl het zon-
„ der naad was. Dit was de oudſte kleeding
„ van de inwoners des lands. Op het hoofd
„ dragen zij thans een' kleinen tulband of
„ een' morſigen lap, die om het hoofd ge-
„ wonden is, en waarvan gewoonlijk een
„ tip afhangt, welke met ſnoeren en knoo-
„ pen verſierd is. De Arabiſche vrouwen
„ verbergen zich niet zoo zorgvuldig voor
„ de oogen der mannen als die in de overi-
„ ge gedeelten van *Turkijë*. Te *Acre* had-

„ den

„ den wij er verſcheiden gezien. Hare ge-
„ ſtalte maken zij zoo lelijk en walglijk als
„ de bewoonſters der Zuid-zeeëilanden. Haar
„ ligchaam bedekken zij met een lang blaauw
„ hemd, maar haar boezem is open, en de-
„ ze is ongemeen lang en ſlap. Op het
„ hoofd dragen zij twee doeken; den eenen
„ als eene kap, en den anderen hebben zij
„ als een' tulband daarom heen gewonden.
„ Boven het regter neusgat ſteken zij eene
„ ſpeld, wier knop ſomtijds eene parel, een
„ ſtuk glas of eenig ander blinkend voor-
„ werp is. Somwijlen hebben zij ook het
„ kraakbeenig *middenſchot* tuſchen de neus-
„ gaten voor een' ring doorboord, die zoo
„ groot is als die men in *Europa* aan gor-
„ dijnen gebruikt; deze ring bedekt de bo-
„ venlip, zoodat, wanneer zij willen eten,
„ zij hem moeten opligten. Hare aangezig-
„ ten, handen en armen zijn gekleurd en
„ met talrijke naden bedekt. Hare oogharen
„ en oogen zijn altijd met eene donkerzwar-
„ te of blaauwe verf beſchilderd of liever
„ daarmede bemorst. Hare lippen zijn don-
„ kerblaauw beſchilderd, als of zij blaauwe
„ beſſen gegeten hadden. Hare tanden zijn
„ pik-

„ pikzwart, hare nagels vermillioenrood ge-
„ verfd. Om hare knokkels hebben zij groo-
„ te metalen ringen, die met ſcherpe pira-
„ midevormige knoppen en ſtukjes glas voor-
„ zien zijn. Aan hare ooren hebben zij zeer
„ zware ringen.

„ *Nazareth* is een ſtadje of vlek aan den
„ voet van eene onvruchtbare rots tegen het
„ oosten, welke een uitgeſtrekt dal be-
„ heerscht. In DJEZZARS gebied was geene
„ plaats, die meer door zijne tirannij leed
„ dan *Nazareth*. Deszelfs inwoners, die
„ de lasten niet dragen konden, die hij hen
„ opleide, verlieten aanhoudend deze plaats.
„ De weinigen, die terug bleven, nam men
„ het hunne af, en wanneer zij de begeerde
„ belastingen niet meer konden betalen, bleef
„ hen geen ander middel overig dan naar
„ *Acre* te gaan, en aldaar aan de vestingwer-
„ ken te arbeiden, of hun vaderland te ver-
„ laten. De ſtad bevond zich in den er-
„ barmlijkſten en ellendigſten toeſtand; het
„ omliggende land was ſlecht aangebouwd,
„ en bij het uitzigt der verhongering kwam
„ nog de plaag der peſt. Een gedeelte van
„ DJEZZARS troepen, die zich in tenten in

„ den omtrek gelegerd hadden, wachtten om
„ zelfs den ſchijn van een' oogst weg te ne-
„ men. In het dal zag men een' van de
„ putten, die ſedert onheugelijke tijden de
„ rustplaats der karavanen en ſomwijlen het
„ tooneel van gevechten en bloedvergieten
„ geweest zijn. De vrouwen van *Nazareth*
„ gingen met kruiken op het hoofd naar de
„ put en kwamen zoo weder naar de ſtad
„ terug. In de ſchriften der vroegere reizi-
„ gers en pelgrims heet deze put de put der
„ Maagd MARIA; en is er werkelijk eene
„ plaats in het Heilige Land, die onbetwist-
„ baar met *hare tegenwoordigheid* vereerd
„ werd, dan is het gewis deze, dewijl de
„ ligging eener rijke bron zich niet verau-
„ dert, en dewijl het gebruik, aldaar water
„ te halen, van de vroegſte tijden afkoms-
„ tig is.

„ Wij trokken in het huis van een' der
„ voornaamſte Christelijke inwoners, en naauw-
„ welijks waren wij in de voor ons beſtem-
„ de kamers geſtapt, toen wij uit het venſter
„ in den tot het huis behoorenden binnenhof
„ twee vrouwen aan een' molen op eene wijze
„ malen zagen, die de uitſpraak van onzen

„ Hei-

„ Heiland (*) op eene voortreflijke wijze
„ opheldert. Zij maalden het meel voor ons
„ brood, gelijk in dit land altijd gebruike-
„ lijk is als er vreemdelingen komen. De
„ beide vrouwen zaten op den grond tegen-
„ over elkander, en hielden twee ronde
„ platte steenen tusschen zich; in het mid-
„ den van den bovensten steen was eene ver-
„ dieping, om het koren in te doen, en
„ naast deze een houten handvatsel, om den
„ steen te bewegen. Toen het werk begon
„ schoof de eene vrouw met de regterhand
„ dit handvatsel der tegenover haar zittende
„ toe, die hetzelve haar wederom toe-
„ schoof: de bovenste steen werd daardoor
„ in eene kringvormige zeer snelle beweging
„ gebragt; met hare linkerhand deden zij er
„ versch koren in, wanneer de zemelen en
„ het meel aan de zijden der machine uit-
„ kwam.

„ Het klooster van *Nazareth*, dat in het
„ onderste gedeelte van het vlek ligt, bevat
„ veertien monniken van de orde der Fran-
„ ciskanen. De kerk, die, volgens hun

„ ver-

(*) Matth. XXIV 41.

„ verhaal, boven de grot gebouwd is, in
„ welke de Maagd MARIA zich zou opge-
„ houden hebben, is een fraai gebouw,
„ maar zij wordt als heiligdom door het
„ ongerijmdſte bijgeloof onteerd. De grot
„ is op eene ruwe wijze in de natuurlijke
„ rots gehouwen. De kerk en het klooſter
„ verraden in derzelver tegenwoordigen toe-
„ ſtand een zeer nieuw gebouw, naardien zij
„ of gerepareerd of voor niet langen tijd
„ ganschlijk nieuw opgebouwd zijn. Het
„ oudere gebouw werd door CONSTANTYNS
„ moeder geſticht, en deszelfs vorm kan
„ men nog in de overblijffelen der omge-
„ vallen zuilen herkennen, die, nevens de
„ brokken van hare kapiteelen en voetſtuk-
„ ken, in de nabijheid des nieuwen gebouws
„ liggen. De tegenwoordige kerk is fraai
„ en vol ſchilderijen; de meesten zijn van
„ later tijd en allen zijn minder dan middel-
„ matig.

„ Andere merkwaardigheden, die men den
„ vreemdelingen te *Nazareth* vertoont, zijn:
„ 1. De werkplaats van JOSEPH, die in de
„ nabijheid des kloosters is, en voormaals
„ zich binnen deszelfs muren bevond; zij is

„ thans

„ thans eene kleine kapel, die geheel nieuw
„ is en onlangs gewit was geworden.

„ 2. De ſynagoge, waar CHRISTUS den
„ Joden de Heilige Schrift zou voorgelezen
„ hebben (*); tegenwoordig is zij eene
„ kerk.

„ 3. De ſteilte buiten de ſtad, waar
„ CHRISTUS zou afgeſprongen zijn, om de
„ woede der Joden te ontwijken, die zich
„ door zijne woorden in de ſynagoge bele-
„ digd vonden (†). *Nazareth* ſtaat nog op
„ dezelfde plaats, waar het in oude tijden
„ ſtond. De ſteilte bevindt zich achter het
„ Maronietenklooster.

„ 's Avonds bezochten wij de omgelegen
„ ſtreken, en toen wij naar den top van
„ een' heuvel tegenover de ſtad gingen,
„ hadden wij een aangenaam gezigt van het
„ lange dal van *Nazareth* en eenige heu-
„ vels, tuſſchen welken een weg naar de
„ naburige vlakte van *Esdrelon* en naar *Je-*
„ *ruzalem* leidt. Er kwamen eenige Ara-
„ bieren om met ons te ſpreken. Wij ver-
„ won-

(*) LUK. IV. 16.
(†) Hld. 28–30.

„ wonderden ons, hen Italiaansch te hooren
„ ſpreken; zij zeiden dat zij in vroeger ja-
„ ren door de monniken in het klooster in
„ deze taal onderwezen waren geworden.
„ Zij beklaagden zich zeer over de wille-
„ keurige hebzucht hunner regering; een
„ hunner zeide: „ In *Engeland* zijn bede-
„ laars gelukkiger en er beter aan toe
„ dan wij arme Arabieren." „ Waar-
„ om beter?" vroeg iemand van ons ge-
zelſchap. „ Gelukkiger," antwoordde de
„ Arabier, die deze aanmerking gemaakt
„ had, „ onder eene goede regering; beter
„ er aan toe, dewijl zij geene ſlechte re-
„ gering zullen gedoogen."

„ De planten in de nabijheid der ſtad wa-
„ ren bijna allen verdord (*). Wij zagen
„ hier de wijze, waarop men het koren inza-
„ melt: men laadde het op kemels, en leide
„ het aan hopen, waarna het door in het
„ rond loopende oſſen gedorſcht wordt."

(*) Dr. CLARKE was den 4den en 5den Julij te Nazareth.

VIER-

VIERDE BRIEF.

Tiberias. — Het dorp *Rana.* — Steenen kruiken. — Zee van *Galilea.* — Meer van *Tiberias.* — *Jordaan.* — De berg *Thabor.* — Het dorp *Nain.* — Het dorp *Endor.* — *Kern el Hatti.*

Nazareth, den 14den Augustus, 1817.

Tiberias ligt bijna twintig mijlen van *Nazareth.* Na een rit van omtrent een half uur bevonden wij ons in het gezigt van het dorp *Rana*, hetwelk eene aangename ligging aan den rand van een' heuvel heeft. Hetzelve wordt enkel door Arabieren bewoond. Na twee uren wegs reden wij door eene streek, bij de kleine stad *Toraam*, welke de landlieden, ik weet niet uit welke oorzaak, tot de schouwplaats des wonders met de broo-

den en visschen maken. Dit stadje ligt bijna aan den voet van een' berg, en voorwaarts strekt zich eene groote vlakte uit. Het verhaal des Euangeliums stelt de plaats, waar dit wonder geschiedde, eene woestijn, die onder het gebied der stad *Bethsaida* behoorde (*). Daar deze stad zich onder de heerschappij van den Tetrarch van *Iturea*, PHILIPPUS, bevond, moest zij ten oosten van de *Jordaan* liggen. JOSEPHUS zegt uitdrukkelijk dat de *Jordaan* zich in het meer van *Genezareth* verliest, achter de stad *Julia*, welken naam PHILIPPUS aan de stad *Bethsaida* gaf, ter eere der dochter van AUGUSTUS, toen hij deze plaats bemuurd en met openbare gebouwen verfraaid had. Tusschen deze stad en *Rama* (†), en wel op eene kleine verhooging, boven het dal, treft men het dorp *Kana* aan, hetwelk door het eerste wonderwerk des Heilands op eene bruiloft aldaar beroemd is.

In

(*) LUK. IX. 10-12.

(†) Boven noemt de schrijver hetzelve *Rama*, en Dr. CLARKE *Rani*.

VERT.

In de Heilige Schrift komen verſcheiden plaatſen voor van dezen naam. Het boek JOSUA vermeldt eene plaats, genaamd *Kana*, die in het gebied lag, hetwelk aan den ſtam ASSER was toegewezen (*).

Op eenige plaatſen in *Galilea* vindt men nog ſcherven van ſteenen kruiken, die zoo groot ſchijnen geweest te zijn, dat zij verſcheiden *gallons* (†) konden bevatten. Ofſchoon deze ſoort van vaten ſedert langen tijd niet meer in het land gebruikelijk is, verdienen zij echter als overblijffels uit de oudheid eenige opmerkzaamheid. Offchoon men zeker weet dat men zich van zoodanige vaten niet meer bedient, lijdt toch de waarheid van het verhaal des Euangeliums niets er bij.

„ Hoe ver het dorp *Kana*," zegt Dr. CLARKE, „ dat op eene aangename hoogte „ in het midden van een dezer dalen ligt, à van

(*) Jos. XIX. 28.

(†) Een Engelſche *gallon* doet drie Amſterdamſche mingelen.

VERT.

„ van *Nazareth* verwijderd is, kan ik niet
„ naauwkeurig bepalen. Onze paarden had-
„ den altijd gelijken tred met de voetgan-
„ gers gehouden, en wij kwamen alhar;
„ 's avonds om zeven ure, aan, nadat wij,
„ 's morgens om vijf ure, *Nazareth* hadden
„ verlaten. Omtrent eene vierde mijl van
„ het dorp is digt aan den weg eene put
„ met kostelijk helder water, waaruit het
„ geheele dorp het benoodigde water haalt.
„ De pelgrims vertoeven bij dezen put, om-
„ dat hij de bron van het water is, hetwelk
„ JEZUS in wijn veranderde (*). Op zulke
„ plaatsen treft men gewoonlijk herders aan, die
„ hier met hunne kudden uitrusten, of kara-
„ vanen, die aldaar vertoeven, om te drin-
„ ken. Daar in de nabijheid eenige olijf-
„ boomen staan, stappen de reizigers af,
„ spreiden hunne tapijten onder deze boo-
„ men, stoppen hunne pijpen, rooken en
„ drinken koffie; altijd rusten zij liever op
„ zulke plaatsen dan in de dorpen. Dit is
„ sedert onheuglijke tijden zoo geweest.

„ Wij reden *Kana* binnen, en hielden
voor

(*) JOANN. II. 3-10.

„ voor eene kleine Griekſche kapel ſtil, op
„ wier voorplein wij gezamendlijk uitrustten,
„ terwijl ons ontbijt op den grond werd uit-
„ gezet. Deze aangename maaltijd beſtond
„ uit ontrent een ſchepel augurken, eenige
„ witte moesbesſen, eene zeer onſmakelijke
„ vrucht, die men van de boomen gepluk
„ had, die tot voedſel voor de zijwormen
„ beſtemd waren, dik warme koeken van
„ ongezuurd deeg in honing en boter ge-
„ bakken, en, als gewoonlijk, in eene groo-
„ te menigte gevogelte. Wij hadden geene
„ reden om ons over onzen maaltijd te be-
„ klagen, en lieten ons alles welſmaken.
„ Hierop bragt men ons in de kapel, om
„ de reliquiën en heilige gewaden te zien,
„ die men aldaar bewaarde. Toen de arme
„ priester dezen vertoonde, klaagde hij zoo
„ bitter over de onwaardige behandeling, aan
„ welke de heilige plaatſen blootgeſteld wa-
„ ren, dat al onze pelgrims met hem ſchrei-
„ den. Onze matrozen waren geweldig ver-
„ gramd, en het ſcheelde weinig, dat zij
„ niet ieder' Saraceen, dien zij naderhand
„ aantroffen, vijandelijk behandelden. Op
„ deze plaats wijst men de ruïnen eener
„ kerk,

„ kerk, welke op de plaats gebouwd zou
„ zijn geweest, waar de bruiloft te *Kana*
„ gehouden werd. Het is merkwaardig, dat
„ wij, toen wij tusschen deze puinhopen
„ doorgingen, groote dikke waterkruiken za-
„ gen, die aan de beschrijving beantwoord-
„ den, die men van de oude vaten des lands
„ heeft. (*) Zij worden niet als reliquiën
„ bewaard, en als zoodanigen vertoond; zij
„ lagen verspreid, en de tegenwoordige in-
„ woners slaan er geen acht op; zij zien
„ dezelven voor oudheden aan, met wier
„ oorspronglijk gebruik zij onbekend waren.
„ Uit hare gedaante en menigte zag men
„ duidelijk, dat het gebruik, water in stee-
„ nen kruiken te bewaren, die elk achttien
„ tot zevenentwintig gallons hielden, eens in
„ het land gebruikelijk is geweest.

„ Omtrent drie mijlen aan gene zijde van
„ *Kana* reden wij door het dorp *Turan*. In
„ de nabijheid van dit dorp wil men het
„ veld wijzen, waar de discipelen van JEZUS
„ op den Sabbathdag de korenaren afpluk-
„ ten (†). De Italiaansche Katholieken heb-
„ ben

(*) JOANN. II. 6.
(†) MATTH. XII. 1. MARK. II. 23. LUK. VI. 1.

„ ben hetzelve het veld *degli ſetti ſpini*
„ genaamd, en verzamelen jaarlijks baardige
„ tarwe, die aldaar wast, als een gedeelte
„ van reliquiën, om die naar hun vaderland
„ te zenden."

Omſtreeks den middag bereikten wij den top des bergs, dien men voor den berg houdt, waar onze Heiland de merkwaardige bergpredikatie hield. Van deze hoogte ziet men het meer van *Galilea*, gelijk het zijne groote prachtige watervlakte in een dal uitſpreidt, dat zich zeer ver heen ſtrekt. Men kan zich geen heerlijker ſchouwſpel voorſtellen, dat meer gefchikt was om het oog en den geest te verkwikken in een gewest als hier, waar de reiziger zich alle oogenblikken tot de uitroeping genoopt vindt:

O qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat et ingenti nimborum protegat umbra (*).

Te-

(*) o! Wie geleidt mijne ſchreden in de koele dalen van den *Haemus*, en bedekt mij met de ſchaduw der wolken!

Tevens heeft men een zeer ſchoon gezigt van de bergen, die zich aan de oostzijde van het meer verheffen en van het noorden naar het zuiden loopen. Deze bergen zijn op hunne hoogſte gedeelten met ſneeuw bedekt, die door de terugkaatſing der gloeijend heete zonneſtralen een' voor het oog onverdraaglijken glans bekomt.

Ook Dr. CLARKE, die in het begin van Julij in deze landſtreek reisde, klaagt over de onverdraaglijke hitte. In eene grot teekende op den middag de *thermometer* 100° *Fahr.* De berg, van welken men zulk een ſchoon en uitgeſtrekt gezigt heeft, heet *Kernel hatti*; er zou verder niets dergelijks in het Heilige Land zijn. „ Wij zagen," zegt Dr. CLARKE, „ op denzelven, „ dat zelfs de vlakte, over welke wij tot „ dus ver gereden hadden, zeer hoog lag. „ Verder naar beneden zag men andere vlakten, waarvan de eene immer lager dan „ de andere was, in eene geregelde afdaling; zij ſtrekten zich uit tot aan het „ meer van *Tiberias*, of de *Galileeſche* „ *Zee*.

„ *Zee.* Dit groote meer, hetwelk in groote
„ te bijna het meer van *Geneve* evenaart,
„ ſtrekt zich uit van het noord-oosten naar
„ het zuid-westen; zijne oostelijke oevers
„ leveren een verheven gezigt op van ber-
„ gen naar het noorden en zuiden, en de-
„ zen ſchijnen zich aan beide einden digt
„ daaraan te ſluiten, zoowel naar *Chorazin*,
„ waar de *Jordaan* begint, als naar den
„ *Aulon* of *Campus magnus* heen, door
„ welken deze rivier naar de *Doode Zee*
„ loopt. De aangebouwde vlakten reiken
„ tot aan zijne oevers, die wij in eene ver-
„ bazende diepte onder ons zagen, en wel-
„ ken door de veelerlei kleuren van hare
„ voortbrengſelen het bont model van een
„ groot tapijt geleken. Alle reizigers heb-
„ ben de buitengemeene vruchtbaarheid van
„ dit gedeelte des Heiligen Lands opgemerkt,
„ dat alle ſoorten van vruchten en gewaſſen
„ voortbrengt. Vijgen en druiven vindt men
„ jaarlijks tien maanden lang rijp, en andere
„ vruchten zijn het geheele jaar door rijp.
„ Tegen het noorden zagen wij ſneeuwtop-
„ pen, die zich boven eene rij daar tuſ-
„ ſchen liggende bergen met eene onbe-

„ ſchrijf-

„ ſchrijflijke grootheid verhieven. Wij hiel-
„ den ze voor de toppen van den *Libanon*,
„ maar de Arabieren van onze karavaan
„ noemden de voornaamſte hoogte *Jebel el*
„ *Sieh*, en zeiden dat zij bij *Damascus*
„ lag: waarſchijnlijk is zij dus een gedeelte
„ van de keten des *Libanons*. Deze top
„ was zoo hoog, dat de ſneeuw zijn bo-
„ venſte gedeelte geheel bedekte; deze lag
„ niet pleksgewijze, gelijk in den zomer op
„ de toppen van eenige zeer hooge bergen,
„ maar omringde het geheele bovengedeelte
„ met dat volkomen wit en fluweelachtig
„ omkleedſel, dat de ſneeuw ſlechts dan
„ vertoont, wanneer hij zeer dik ligt; een
„ treffend ſchouwſpel in eene hemelſtreek,
„ waar de beſchouwer beſchutting zoekt te-
„ gen de gloeijende zonnehitte, en bijna ge-
„ looft dat de hemel in vlammen ſtaat. De
„ thermometer teekende op de ſchaduwrijk-
„ ſte plaats, die wij konden vinden, 102½°
„ *Fahr.* De hooge vlakten langs het berg-
„ achtig land aan gene zijde der noordelijke
„ oevers van het meer dragen nog immer in
„ het Arabisch een' naam, die woestijn be-
„ teekent. In deze woestijn begaf zich

„ ja-

„ JOANNES en ook JEZUS in hunne vroegere
„ jaren. Naar het zuid-westen, omtrent
„ twaalf mijlen ver, zagen wij den berg
„ *Thabor*, die eene kegelvormige gedaante
„ heeft en geheel alleen op de noordzijde
„ der groote vlakte van *Esdrelon* ſtaat. De
„ berg, die dit prachtig gezigt opleverde,
„ beſtaat geheel uit kalkſteen. Deze is het
„ heerſchend beſtanddeel van alle bergen in
„ *Griekenland*, *Klein-Azië*, *Syrië*, *Phoë-*
„ *nicië* en *Palestina*. De Duitſche reiziger
„ BURCKHARDT, die, tot groot nadeel voor de
„ wetenſchappen, zijn' dood zoo vroeg ge-
„ vonden heeft, ſchreef mij den 3den Mei
„ 1811 uit *Haleb* dat de top van den *Li-*
„ *banon* geheel uit kalkſteen beſtaat.

„ Langs een' ſteilen, krommen en moei-
„ lijken weg daalden wij, terwijl wij onze
„ paarden te voet volgden, van den berg
„ af naar het dorp *Hatti*, hetwelk aan het
„ eene einde der aangebouwde vlakte ligt,
„ die wij van boven overzien hadden. Toen
„ wij hier de achterblijvers van ons gezel-
„ ſchap onder eene groote plantaadje van
„ citroenboomen hadden ingewacht, werden
„ wij door de Arabieren onthaald op alles

„ wat hun land opleverde. Zij hadden mat-
„ ten onder de boomen voor ons uitgeſpreid,
„ zetteden zich onder ons, en keken hunne
„ vreemde gasten aan. Eenigen van de Ara-
„ bieren waren Druſen, die in de oorden,
„ welken aan den zetel hunner regering gren-
„ zen, wegens hunne regtſchapenheid en zach-
„ te geaardheid, in eene groote achting ſtaan;
„ die in *Syrië* een ſpreekwoord is. Zij zul-
„ len niets eten of drinken buiten de ſpijzen
„ die zij door hunnen arbeid, of gelijk de
„ Arabieren zich woordelijk uitdrukken,
„ door het zweet huns voorhoofds verwor-
„ ven hebben. Uit het geſprek, dat wij met
„ hen hielden, zagen wij dat zij volſtrekt
„ niets van hunne afkomst wisten."

De ſtad *Tiberias* ligt aan de westelijke kust van het meer, en loopt over eene afhelling tot aan den oever heen, die haar op deze zijde tot grens verſtrekt. De drie overige zijden zijn door een' regthoekigen muur omringd, die van torens voorzien is. Men ſchat het getal der inwoners op 4000, waarvan twee derde deelen Joden zijn. Daar

de

de gouverneur wegens eene dringende zaak afwezig was, of zich misschien schuil hield, moesten wij in eene kerk vernachten. 's Avonds deed ik eene wandeling met den geestelijken dezer kerk. Offchoon hij mij van een' lagen rang scheen te zijn en zijn uiterlijk voorkomen de grootste armoede verried, bemerkte ik toch den grooten eerbied, dien zijne medeburgers voor hem voedden. Verscheiden zagen ons gaan, vatteden hem bij de hand en drukten hunne lippen met ondubbelzinnige teekens van achting en liefde daarop. In *Palestina* hebben niet enkel titels en rijkdom aanspraak op aanzien; onbetwistbaar bekomen zij hier als elders de blijken van eerbied, die wel de mond uitspreekt, maar van welken het hart niets weet.

Op eenigen afstand van de stad noodigde de helderheid des waters van het meer mij uit, om mij daarin te baden, en ik vond dit zoo ligt als in den *Hellespont*. De grootste breedte van dit meer schijnt niet veel over de twee uren te bedragen, en deszelfs lengte bedraagt meer dan nog eens zoo veel (*), maar

(*) Volgens PLINIUS is dit meer over de vijf uren lang

maar de aangenaamheid en het nut van zulk eene groote hoeveelheid zoet water is in zulk een droog land niet genoeg te waardeeren. Het omliggende land levert eene menigte ſchilderachtige en verheven ſchoonheden op, maar het bijna geheel gebrek aan hout vermindert zeer veel van deszelfs bekoorlijkheid. Aan het noordwestelijk einde van dit oord ontdekt men *Chorazin* en *Capernaum*. Mijn geestelijke leidsman gaf zich veel moeite om mijne uitſpraak van den naam dezer laatſte plaats te verbeteren; hij beweerde dat ik *Capernahoum* zeggen moest. De beide plaatſen worden thans enkel door Arabiſche huisgezinnen bewoond. Tegenover het meer vindt men eenige in de rots gehouwen grotten, die waarſchijnlijk tot begraafplaatſen ge-

lang en twee breed. Deze ſchrijver ſchildert hetzelve met aangename landhuizen (*amoenis circumſeptum oppidis*, L. V. C. 15.) omringd; maar dezen zijn thans geheel verdwenen, zoodat geen ſpoor meer van dezelve overig is. Men noemde dit meer de zee van *Galilea*, wegens deszelfs ligging in deze landſtreek; het meer van *Tiberias* naar den naam van de aan deszelfs oevers gebouwde ſtad, en het meer van *Genezareth* naar den naam van eene andere ſtad, die niet meer voorhanden is.

gediend hebben. Men gelooft dat ten tijde der omwandeling van onzen Heiland ongelukkige ſlagtoffers van inwendige kwalen, die men als bezetenen aanmerkte, hier heen gevlugt zijn (*).

Den anderen morgen om zes ure zetteden wij ons te paard, om den zuidelijken oever van het meer te bezoeken. Omtrent eene mijl van de ſtad kwamen wij aan eene warme bron, die men als zeer heilzaam bij rheumatieke pijnen en verlamming aanziet. Onze leidsman verzocht ons te vertoeven, dewijl hij eene proef van hare heilzaamheid wilde nemen. Hij leide ſchielijk zijne kleederen af, die ſlechts in eene tunica en tulband beſtonden; in omtrent eene minuut ſprong hij in het water, en bleef zoo lang onder als hij het uithouden kon. Nadat hij dit onderduiken twee- of driemalen herhaald had, kwam hij er weder uit, en maakte zich gereed om ons verder te brengen; maar wij beſpeurden zeer duidelijk ſporen van zwakheid en afmatting aan hem, en vonden derhalve goed zijne krachten door eene hartverſter-

(*) MATTH. VIII. 28.

ſterking op te wekken, opdat hij de reis met ons kon voortzetten.

De affland dezer bron van de *Jordaan* bedraagt nagenoeg twee uren. De rivier is daar, waar zij uit het meer komt, helder. Hare breedte bedraagt omtrent vijftig voeten, en wegens hare geringe diepte kan men haar ligt doorwaden. Ik nam eene kleine flesch vol water uit deze beroemde rivier mede, en heb die naderhand hermetisch digt geſtopt. Ik mag dus hopen u water uit de *Jordaan* in zijne volkomen reinheid naar *Engeland* te zenden, waar gij hetzelve behoorlijk kunt onderzoeken.

Ik wenschte regt zeer den loop van deze rivier, van daar zij uit het meer komt, tot waar zij in de *Doode Zee* valt, te volgen; maar verſcheiden lieden, die hetzelfde beſluit genomen hadden, verzekerden mij dat dit niet mogelijk was. Bovendien konden wij geenen gids bekomen, en moesten alzoo van dit voornemen afzien. Wij maakten daarom toebereidſelen om langs een' anderen weg naar *Nazareth* terug te keeren, op welken wij den berg *Thabor* konden bezoeken. Vijf uren na dat wij de *Jordaan* verlaten hadden,

den, kwamen wij aan den voet van dezen berg aan, en wij hadden nog een uur noodig, eer wij op denzelven kwamen. De opgang is uiterst moeilijk en oneffen en ofſchoon onze paarden te voren op wegen gegaan waren, die voor ieder dier onbegaanbaar ſchenen, dat grooter dan eene antelope is, wisten zij toch dikwijls niet waar zij hunne voeten zouden zetten. Het gezigt boven op den berg ſtrekt zich ver uit, en zijne ligging is op eene wonderbare wijze geſchikt tot het ſchouwſpel van heerlijkheid, waarvan hij eens het tooneel geweest zou zijn (*).

Men ziet dat ik mij met groote omzigtigheid wegens alle plaatslijke omſtandigheden, ten aanzien der in de Heilige Schrift verhaalde daadzaken uitdruk; want wanneer het verhaal in algemeene uitdrukkingen geſchiedt, zonder een der uitvoerige berigten, die geen vermoeden plaats laten vinden, is toch wel een verſchil van gevoelen geoorloofd. Het verhaal der verheerlijking van CHRISTUS bij MATTHEUS ſtelt de plaats der gebeurtenis op een

(*) MATTH. XVII. 2.

een' alleenſtaanden berg (εις ορος υψηλον κατ' ιδιαν, ter zijde op een' hoogen berg). Het verhaal van den Euangelist MARKUS laat eene verſchillende conſtructie der woorden κατ' ιδιαν toe, die op deze wijze meer op den perſoon, waarvan geſproken wordt, dan op de ligging des bergs betrekking hebben. Zijne woorden zijn: ἀναφερει αὐτους εις ορος υψηλον κατ' ιδιαν μονους. De Engelſche en ook de Nederduitſche Statenbijbel vertalen deze woorden: „ JEZUS nam met zich PETRUS, JAKO„ BUS en JOANNES, en bragt hen op een' „ hoogen berg bezijden alleen (*)."

De berg *Thabor* is inderdaad geen alleenſtaande hooge berg. Een heuvel van eene aanmerkelijke hoogte verheft zich zeer digt aan zijn' grondſlag, en offchoon dezelve niet zoo hoog is als de *Thabor*, is hij toch zoo hoog, dat men dezen niet als alleenſtaande en van elke andere verhooging verwijderd kan beſchouwen. De Euangelist verhaalt in hetzelfde kapittel, dat JEZUS, nadat hij den jongeling genezen had, die van zijne kindsheid af met een' ſtommen en doven geest gekweld was,

(*) MARK. IX. 2.

was, met zijne Discipelen zich heeft opgemaakt, door *Galilea* gegaan en daarop te *Capernaum* gekomen is. Daar echter deze ſtad in *Galilea* ligt, zou de Euangelist, wanneer de berg, die de ſchouwplaats der verheerlijking was, in dezelfde provincie gelegen had, de reis van CHRISTUS niet hebben kunnen verhalen in de uitdrukkingen, waarvan hij zich bedient.

Volgens Dr. CLARKE heeft men den berg *Thabor* aan te merken als een' berg, die boven op zijn' top eene voortreffelijke bebouwde vlakte uitmaakt, die door talrijke Arabiſche ſtammen bewoond wordt (*), maar deze beſchrijving is geheel onjuist. De gedaante van dezen berg is die van een' geknotten kegel. Zijn top is niets minder dan eene uitgeſtrekte vlakte, en beſtaat enkel in eenige morgen lands, die bijna geheel met de

(*) De ſchrijver heeft het werk van Dr. CLARKE niet bij de hand, en haalt de plaats enkel aan uit een geleerd Engelsch nieuwsblad. Dr. CLARKE heeft den *Thabor* ſlechts uit de verte gezien en ſchetst hem werkelijk volgens het verhaal van anderen, gelijk de ſchrijver opgeeft.

VERT.

de puinhopen eener vesting bedekt zijn zonder een' enkelen bewoner, en men ontdekt er niet het geringſte ſpoor van aanbouw. De zijde is oneffen en ſteil, maar met boomen en ſtruiken bewaſſen. Op dezen berg legerde BARAK, toen hij van DEBORA aan het hoofd van tienduizend man aftrok en het leger van SISERA floeg. Deze ſprong uit zijn' wagen en vlugtte te voet (*)

Eenige mijlen naar het oosten ligt de berg *Hermon*, en aan deszelfs voet het dorp *Nain*, alwaar, volgens het verhaal van den Euangelist LUKAS, de zoon eener weduwe door CHRISTUS van den dood werd opgewekt (†).

Niet ver van daar ligt *Endor*, waar de waarzegſter woonde, die SAUL raadpleegde (§). Ten zuiden van *Hermon* ontdekt men den berg *Gilboa* en de heuvels van *Samaria*, over welken men verder niets meer gewaar worden kan.

's Namiddags, om vijf ure, kwamen wij al-

(*) RICT. IV. 14, 15.
(†) LUK. VII. 14.
(§) 1 SAM. XXVIII. 7-25.

alleen in *Nazareth* terug, en waarſchijnlijk zullen wij ons morgen op weg begeven naar *Jeruzalem.* Wij zullen over de vlakte *Esdrelon* naar *Naplous* reizen, van waar men nog ſlechts anderhalve dagreizen naar de hoofdſtad van *Judea* heeft.

De graaf van *Forbin* zag de *Jordaan* tegen het einde van het jaar 1817, terwijl hij zijn' weg van *Jericho* derwaarts heen nam; hij zegt van dezelve:

„ De oevers der heilige rivier, die de „ Arabieren *el Scharia* noemen, zijn hoog „ en met boomen begroeid; derzelver water „ is geelachtig, troebel en tamelijk diep; „ hare breedte bedraagt omtrent een vierde „ minder dan de *Seine;* men kan dezelve „ op tachtig voeten rekenen, en op deze „ plaats was zij twaalf tot vijftien voeten „ diep."

„ Toen wij van het dorp *Hatti*," zegt „ Dr. CLARKE, „ naar het meer van *Tiberias* „ re-

„ reden, wezen de gidſen naar eene afhel-
„ lende plaats van de heuvels aan onze reg-
„ terhand, van welken wij afgekomen wa-
„ ren, als de plaats, waar door een wonder-
„ werk onze Heiland met vijf broden en
„ twee visſchen over de vijfduizend men-
„ ſchen ſpijzigde (*): zij heet daarom de
„ broodvermeerdering."

„ Dit gedeelte des Heiligen Lands is vol
„ wilde dieren. De antelopen zijn zeer tal-
„ rijk; wij hadden het vermaak deze ſchoone
„ dieren in hunne natuurlijke gedaan te zien,
„ gelijk zij tusſchen de distelen en groote
„ kruiden in deze vlakte grazen, en voor
„ ons heen ſprongen als wij hen ſtoorden.
„ De Arabieren vangen hen menigvuldig op
„ de jagt. Het meer aan onze linkerhand bleef
„ immer in het gezigt. De wind maakte
„ deszelfs oppervlakte onſtuimig, en herin-
„ nerde ons den toeſtand van 's Heilands
„ Discipelen, toen zij op dit meer in een
„ klein vaartuig van een' ſtorm overvallen
„ werden, en JEZUS in de vierde nachtwake
„ op de golven naar zich toe zagen ko-
„ men

(*) MATTH. XIV. 15-21.

„men (*). Dikwijls heeft men dit onder-
„werp geſchilderd, maar geen kunstenaar
„heeft het verhevene van dit tooneel weten
„voor te ſtellen. Het meer van *Genezaret*
„is van voorwerpen omringd, die
„zeer geſchikt zijn om den plegtigen indruk
„te verhogen, dien zulk eene ſchilderij
„maakt. Hetzelve levert een der verheven-
„ſte gezigten op in het Heilige Land,
„het heeft de ontzaglijke grootte niet van
„het meer van *Geneve*, offchoon het in ze-
„kere opzigten veel overeenkomst met het-
„zelve heeft; aan ſchilderachtige ſchoonheid
„komt hetzelve het meer van *Lucca* in
„*Italië* nabij; offchoon deszelfs eilanden
„hier ontbreken. In grootte en misſchien
„ook in de hoogte der omliggende bergen
„wijkt het voor de *Doode Zee*; maar des-
„zelfs breede en uitgeſtrekte oppervlakte
„bedekt den bodem van een diep dal, en is
„door hooge en ſteile bergen ingeſloten; re-
„kent men hierbij nog den indruk, waarmede
„ieder Christen pelgrim hetzelve nadert, dan

„be-

(*) Ibid. 24-26.

„ bekomt hetzelve een karakter van onverge-
„ lijkelijke waarde.

„ Nadat wij het einde der vlakte bereikt had-
„ den, wier oppervlakte ons zoovele bonte ſcha-
„ keringen opleverde, toen wij haar van den
„ berg *Kernel Hatti* beſchouwden, bleef nog
„ eene lange ſteile afhelling van twee mijlen
„ naar de ſtad *Tiberias* overig, die aan den
„ oever des meers ligt. Hier hadden wij
„ een heerlijk gezigt van de ſtad zelve, be-
„ nevens haar kasteel en vestingwerken. In
„ de nabuurſchap der ſtad zag men groepen
„ van Arabieren, die hunnen oogst op de
„ ruggen der kamelen naar huis haalden.
„ Aan gene zijde der ſtad verſchenen op
„ dezelfde zijde van het meer eenige ge-
„ gebouwen, die over de warme mineraal-
„ baden van *Emmaus* gebouwd waren, wel-
„ ken door de inboorlingen des lands drok
„ bezocht worden; verderop zagen wij het
„ zuid-oostelijk einde des meers. Toen wij
„ onze oogen naar zijne noordelijke oevers
„ wendden, zagen wij door eene grootſche
„ helling de ligging van *Capernaum*, op
„ op de grenzen der beide ſtammen ZEBULON
„ en NAPHTALI.

„ In

„ In de zesde eeuw werd deze ſtad door
„ ANTONIUS den martelaar bezocht. Het
„ uittrekſel uit zijn reisdagboek is door
„ RELAND bewaard waarin van eene kerk
„ geſproken wordt, die op de plaats gebouwd
„ is, waar voormaals de woning van PETRUS
„ ſtond. Aan de oevers van dit meer ziet
„ men nog altijd overblijfſels van de oude
„ graven, die door de vroegſte inwoners van
„ *Galilea* in de rotſen tegenover het water
„ zijn gehouwen geworden. Dergelijke wer-
„ ken vindt men ook onder de puinhopen
„ van *Telmesſus*. Ten tijde van onzen Ver-
„ losſer waren zij ledig en de ſchuilplaats der
„ ongelukkigen, die hunne ziekte tot een
„ uitvaagſel der menſchelijke zamenleving
„ maakte; want in het verhaal der genezing
„ die JEZUS aan een' bezetenen in het land
„ der Gadarenen verrigtte, wordt uitdrukke-
„ lijk melding van deze graven gemaakt, en
„ derzelver beſtaan levert nog tot op den
„ huidigen dag een ſterk bewijs op van
„ de naauwkeurigheid des Euangeliſchen
„ verhaals dezer gebeurtenis (*). Op al-
„ le

(*) MARK. V. 1-20.

„ alle wegen naar *Tiberias* is de bodem
„ zwart, en ſchijnt uit de afbrokkeling der
„ rotſen ontſtaan te zijn. Wij zagen eenige
„ tabaksplanten, die in den bloei ſtonden,
„ maïs, gierst die nog groen was, meloe-
„ nen komkommers en augurken. De tarwe-
„ en gerstoogst geſchiedt in Junij, maar de
„ haver ſtond nog immer. Van *Hatti* naar
„ *Tiberias* zijn negen mijlen; twee brengt
„ men door met het afdalen van de hooge
„ vlakte naar het meer.

„ Toen wij door de ſtadspoort gingen,
„ ſpeelde de Turkſche wacht op het ſchaak-
„ bord. Op onzen weg naar het meer za-
„ gen wij eene zeer oude kerk van eene
„ langwerpig vierkante gedaante, in welke
„ wij langs trappen, gelijk de St. Sophiekerk
„ te *Conſtantinopel*, opklommen; het dag-
„ licht kon er naauwelijks indringen. Waar-
„ ſchijnlijk was dit de eerste Christenkerk
„ te *Tiberias*, en in de vierde eeuw ge-
„ bouwd. De zoldering is van ſteen en
„ verwulfd. Wij konden noch eenig opſchrift
„ noch eenigen anderen ſleutel tot haar ont-
„ ſtaan ontdekken. De geestelijke, dien wij
„ bij het verrigten van den dienst aantrof-

fen,

„ fen, was zoo onwetend, dat hij niet
„ wist door wien, voor wien en wanneer
„ zij gebouwd was geworden; hij zeide en-
„ kel dat zij St. Pietershuis heette, en onder
„ dezen naam vermelden haar ook andere
„ reizigers.

„ De ſtad *Tiberias* ligt digt aan den
„ oever des meers, en is met muren ver-
„ ſterkt, maar heeft geen geſchut, en maakt,
„ gelijk alle Turkſche citadellen, van buiten
„ een groot figuur, maar van binnen ziet zij
„ erbarmelijk er uit. Haar kasteel ſtaat op
„ eene hoogte in het noordelijk gedeelte der
„ ſtad. Er zijn geene oudheden meer voor-
„ handen, uitgenomen de gemelde kerk en
„ de bewuste warme baden van *Emmaus*,
„ omtrent eene mijl zuidelijk van de ſtad,
„ die wij echter niet konden bezoeken. Tus-
„ ſchen *Tiberias* en *Emmaus* bemerkten
„ EGMOND en HEYMAN overblijfſelen van mu-
„ ren en andere ruïnen, die als grondſlagen
„ der oude ſtad beſchreven werden. Vol-
„ gens POCOCKE zou *Tiberias* zich voor-
„ maals omtrent eene halve mijl verder naar
„ het zuiden uitgeſtrekt hebben dan tegen-
„ woordig. Op het meer zagen wij geen

„ enkel vaartuig. Het water was zoo helder
„ als het zuiverſte kristal, deszelfs ſmaak
„ was, lieflijk, koel en zeer verkwikkend.
„ Wij zwommen er een goed eind in voort,
„ en vonden hetzelve zoo helder, dat wij
„ op den bodem de blinkende kittelſteenen
„ zagen liggen. De *Jordaan* loopt midden
„ door dit meer, en zou zich niet met des-
„ zelfs water vermengen. Zulke eigenſchap-
„ pen verhaalt men ook van andere ſtroomen.
„ Eene ſterke ſtroom verraadt nogthans den
„ doorgang der *Jordaan* midden door het
„ meer, en wanneer tegenwinden haar ophou-
„ den, *die hier met de ſterkte van orkanen*
„ *uit het zuid-oosten waaijen* en van de bergen
„ in het meer ſtrijken, dan kan men ligt den-
„ ken dat het meer dadelijk onſtuimig wordt.
„ De kleine landvaartuigen zijn hier niet
„ goed tegen beſtand. Kapitein CULVERHOUSE
„ ſchatte de breedte van het meer tusſchen
„ *Tiberias* en den tegenoverliggenden oever,
„ daar, waar een dorp op de plaats van het
„ oude *Hippos* ſtaat, hetwelk naauwlijks be-
„ merkbaar is, op zes Engelſche mijlen.
„ Van deszelfs lengte konden wij geen
„ naauwkeurig bericht bekomen, dewijl wij

„ zijn

„ zijn zuidelijk einde, dat zich achter afge-
„ legen bergen heenkronkelt, niet zien kon-
„ den, maar ik geloof dat zij zeventien en
„ eene halve mijl bedraagt. Deszelfs water
„ bevat eigenaardige visschen, en wel zoo-
„ danigen als men in den *Nijl* vindt. In
„ ouden tijd had een bloedige scheepsstrijd
„ tusschen de Joden en de Romeinen, onder
„ VESPASIANUS, op hetzelve plaats.

„ In *Tiberias* werden wij 's nachts nog
„ meer van het ongedierte gekweld dat op
„ andere plaatsen des Heiligen lands; en een
„ Scheik zeide dat, volgens het gewone zeg-
„ gen in *Galilea*, de Koning der vlooijen
„ zijn hof in *Tiberias* heeft. De Franschen
„ hadden in 1799 het kasteel van *Tiberias*
„ bezet. Ik ben overtuigd dat de oude stad op
„ dezelfde plaats stond, waar thans de nieu-
„ we staat, maar hoogst waarschijnlijk had
„ zij een' grooter' omtrek en strekte zich
„ verder uit naar het zuiden, waar over-
„ blijfselen van gebouwen zijn. Andere
„ schrijvers gewagen van een' tempel, die
„ ΔΩΔΕΚΑΘΡΟΝΟΝ (*) heette, en op de
plaats

(*) NICEPHORUS, L. VIII, C. 30.

„ plaats gebouwd was, waar onze Verlosser
„ de menigte op eene wonderdadige wijze
„ gespijzigd zou hebben, en andere gebou-
„ wen, waarvan thans geen spoor meer voor-
„ handen is.

„ *Tiberias* is tegenwoordig sterk bewoond,
„ inzonderheid door Joden, die nakomelingen
„ zouden zijn der geslachten, die ten tijde
„ des Heilands aldaar woonden. Misschien
„ zijn zij een overblijfsel van de vlugtelin-
„ gen, die, na het innemen van *Jeruzalem*
„ door de Romeinen, hierheen de wijk na-
„ men. De Christelijke inwoners zijn ech-
„ ter ook talrijk: *dit zagen wij aan de me-*
„ nigte die 's morgens uit de kerk kwam.

„ Den 6den Julij 1801 verlieten wij *Tibe-*
„ *rias*, gingen door een groot dal, en
„ hoopten den berg *Thabor* te bezoeken.
„ In dit dal hadden in het jaar 1799 drie-
„ honderd Fransche ruiters eene armée van
„ tienduizend Turken geslagen: dit kwam
„ zelfs den Turken als iets zoo verbazends
„ voor, dat zij de overwinning voor een
„ werk van tooverij aanzagen.

„ Alle vermaak bij het reizen wordt in
„ dit jaargetijde in het Heilige Land door de
bui-

„ buitengemeene zonnehitte vernietigd. De
„ reiziger is afgemat en moedeloos, en ge-
„ voelt zich dikwijls bij den aanvang der
„ reis nog neerſlagtiger dan bij het einde
„ van den dag. Hij ontdekt vele zeldzame
„ planten en merkwaardige mineralen, maar
„ hij ſtapt van vermoeidheid niet van het
„ paard. De ganſche natuur ſchijnt te
„ ſmachten; bijna ieder dier zoekt de ſcha-
„ duw, die echter zeer moeijelijk te vinden
„ is; alleen de chameleon, de haagdis, de
„ ſlang en alle ſoorten van kevers koesteren
„ zelfs op den middag zich in de zon op
„ rotſen en zandige plaatſen, zijn aan de
„ heetſte zonneſtralen blootgeſteld, en ſchij-
„ nen zich in de grootſte hitte te verkwik-
„ ken, waarin een ſchepſel naauwelijks leven
„ kan. Dit is ook het geval in *Egypte*,
„ waar geene woestijn zoo eenzaam is, dat
„ men er geene kruipende dieren en inſecten
„ beſpeurt.

„ Na een rit van drie uren kwamen wij
„ aan in een ellendig dorp, met name *Lubi*,
„ hetwelk aan de ſpits van eene rij van heu-
„ vels ligt, die het voorgemelde dal ten zui-
„ den begrenzen. De Arabieren zagen ons

„ van verre, en volgens de berigten te *Lubi*
„ zouden zij in groote menigte op den *Tha-*
„ *bor* verzameld zijn: weshalve wij dezen
„ berg niet konden bezoeken. De ongeluk-
„ kige inwoners van *Lubi* verhaalden ons
„ dat zij alle oogenblikken een' inval van de
„ Arabieren vreesden, voor welken tot heden
„ flechts hunne armoede hen behoed had.
„ Het voorgemelde veld met haardige tarwe
„ ligt nabij tegenover het dorp *Turan*; het
„ was thans nog het eenige graan dat op het
„ veld ſtond; want de oogst was over het
„ algemeen reeds voorbij.

„ De gevechten der Arabieren gelijken
„ die welken in de Heilige Schrift ver-
„ meld worden. Een magtig vorst valt
„ een aantal herderkoningen aan, en neemt
„ hen alles af wat zij hebben, hun vee
„ en hunne kudden, hun zilver en hun
„ goud, hunne dienstknechten en dienstmaag-
„ den, hunne kamelen en ezels. Wan-
„ neer zulke aanvallen plaats hebben, dan
„ is de eerste zorg der Arabieren voor
„ het behoud hunner vrouwen en kinderen,
„ der ouden en kranken: dezen worden op
„ het eerste gerucht van gevaar naar de ber-

„ gen

„ gen gebragt. Hunne bezittingen en rijkdom-
„ men beſtaan hoofdzakelijk in vee. Hunne
„ Emirs en Scheiks hebben goud en zilver,
„ dat zij in den grond begraven, waar het
„ op deze wijze dikwijls verloren gaat, dewijl
„ de eigenaar ſterft, zonder zijn' erfgenaam
„ te onderrigten waar hij zijn' ſchat verbor-
„ gen heeft. Het graan is bij de Arabieren
„ ongemeen goedkoop. Hun vee voeden zij
„ met het welig groeijend gras der rijke
„ vlakten, waarvan het land overvloed heeft.
„ Hunne kamelen hebben ſlechts weinig voed-
„ ſel noodig, hetwelk meestal in kleine
„ meelkogels of dadelkernen beſtaat. De
„ echte Arabier is altijd een woestijnbewo-
„ ner. Den naam van woestijn geeft men
„ aan elke vlakte, zij mag onvruchtbaar of
„ vruchtbaar zijn: van daar hun naam *Badawe*
„ of Beduinen, die niets anders dan woestijn-
„ bewoner beteekent. Hunne gewoone wa-
„ pens beſtaan in eene lans, een' dolk, een'
„ ſabel, eene ſtrijdbijl en ſomwijlen ook een
„ geweer. De meubelen van een geheel ge-
„ zin bedragen zelden meer dan eene kameel-
„ vracht. Zij wonen ſteeds in tenten in de
„ open vlakte of op de bergen. Hunne tent-

„ dekſels zijn van geitenhaar, die hunne
„ vrouwen weven. Hunne levenswijze heeft
„ zeer veel overeenkomst met die der Hei-
„ dens in *Engeland*; mannen, vrouwen,
„ kinderen en vee, alles woont bij elkander.
„ Offchoon zij ernstig en ſtreng van aard
„ zijn, zijn zij nogtans in hun gedrag zeer
„ beminnenswaardig, merken de gastvrijheid
„ aan als een' pligt, en behandelen hunne
„ onderhoorigen en ſlaven zeer goed. In
„ hun gedrag heerscht eene waardigheid, die
„ zeer opmerkelijk is, en nog door den in-
„ druk hunner baarden vermeerderd wordt.
„ Eigenbelang onteert zelden een' Arabier,
„ en zijne gedienstigheid verdient naarvol-
„ ging. Dronkenſchap en ſpel is bij hen
„ onbekend. Komt een vreemdeling in eene
„ hunner tenten, dan ſtaan zij allen op,
„ ruimen hem de eereplaats in, en gaan niet
„ eer zitten voor hun gast zich gemakkelijk
„ geplaatst heeft. Zij kunnen niemand zien
„ ſpuwen, dewijl zij dit voor een teeken
„ van verachting houden; om dezelfde reden
„ merken zij het ook aan als eene beledi-
„ ging, wanneer iemand in hunne tegen-
„ woordigheid den neus ſnuit. De Turken

„ ver-

„ verfoeijen zij, dewijl zij hen als de overwel-
„ digers van hun land beſchouwen. Het merk-
„ waardige bijgeloof, de nadeelige gevolgen
„ van den blik eens kwaadaardigen of nijdi-
„ gen te vrezen, is den Arabieren niet al-
„ leen eigen; de Turken, Grieken en andere
„ natiën zijn insgelijks daarmede behebt,
„ maar de Arabieren gelooven dat ook hun
„ vee aan betoovering onderworpen is (*).

„ Toen wij in het leger van DJEZZARS
„ ſoldaten aankwamen, vonden wij den Ge-
„ neraal in eene groote groene tent, die
„ rondom open was en zeer weinig beſcher-
„ ming tegen de hitte gaf, daar de *Semum*,
„ of de wind der woestijn juist toenmaals
„ waaide en veel onverdraaglijker was dan
„ de hitte. Zijne verzengende hitte door-
„ drong alles; hij kwam als uit een' oven,
„ en dreigde ons allen te verſtikken.

„ Ik

(*) Niet alleen gelooven dit de Arabieren in *Syrië* en *Palestina*, maar ook nog in onze dagen de boeren in de Meijerij van *'s Hertogenbosch* en elders in de Zuid-Nederlandſche provinciën: nog kort geleden hebben wij daarvan de ſprekende bewijzen gezien.

VERT.

„ Ik was de eerste, die ernstige nadeelen
„ van zijne onstuimigheid ondervond: eene
„ duizeling overviel mij, die met een' bran-
„ denden dorst gepaard ging; toen volgde
„ hoofdpijn en menigvuldige koortsrillingen.
„ Ik lag op de aarde uitgestrekt, en zocht
„ vergeefs in te slapen. Men bragt eenen
„ grooten schotel met pillau of gekookte
„ rijst met meloenen, vijgen, zure melk,
„ gekookt schapenvleesch en meelkoeken,
„ die in de zon gebakken zouden zijn."

VIJFDE BRIEF.

Jinnin. — Vlakte van *Esdrelon.* — *Sichem*, *Naplous.* — *Ebal* en *Garazin.* — JAKOBS fontein. — *Ramla.* — *Santorri.* — Graven bij *Sichem.* — Gezigt van *Jeruzalem.*

Uit het Franciskanenklooster, te *Jeruzalem*, den 16den Augustus 1817.

Den 12den namen wij 's namiddags bij tijds afscheid van onze vrienden in *Nazareth*, en kwamen in zes uren te *Ginna* of *Jinnin* (*) aan; deze stad scheidt *Galilea* van *Samaria.* Na de eerste mijl gaat de weg daar, waar hij eene kromming maakt, terwijl men van de bergen afkomt, waarvan *Nazareth* omringd is, over eene zeer vruchtbare en zeer

(*) *Jinnin* is het oude *Gilboa.*

zeer ſchoone vlakte, die door eene heuvelketen begrensd is, aan wier voet *Jinnin* ligt. Dit groote dal, hetwelk *Nazareth* van deze ſtad ſcheidt, heeft naar verſchillende tijden en omſtandigheden den naam van vlakte van *Esdrelon*, het veld van *Megiddo*, de vlakte van *Galilea* en de vlakte van *Saba* gevoerd. Dit dal behoort tot het land *Kanaän*; zelfs in zijn' tegenwoordigen vereenzaamden toeſtand beſpeurt men nog de overblijffelen, ja zelfs de weligheid zijner voortbrengſelen, en zij regtvaardigen het bijzonder geſchenk der vruchtbaarheid, hetwelk aan hetzelve uitdrukkelijk in de Heilige Schrift wordt toegekend. In den tegenwoordigen toeſtand van dit beloofde land, kan men nogtans niets van een' voorrang boven *Egypte* onderſcheiden, terwijl de landbouw veel zorgvuldiger in de *Delta* geöefend wordt. De ſchijnbare rijkdom des bodems van *Kanaän* is niet de eenige aanſpraak, welke dit land op onze opmerkzaamheid maakt. Het boezemt een nog levendiger belang daardoor in, dat hetzelve voormaals de ſchouwplaats was der krijgsgebeurtenisſen, die in verſcheiden tijden der oudheid het lot van

mag-

magtige legers beslist hebben. Zelfs de reiziger, die slechts een zwak geloof heeft en met den Bijbel, als zijn' leidsman, *Palestina* doorreist, kan zich bij zijne intrede van het veld van *Megiddo* niet tegen de uitwerking van den plaatslijken indruk verzetten, dien JOHNSON met zooveel waarheid en welsprekendheid aan de velden van *Marathon* toeschrijft. Ik zou dengeen niet benijden, wiens vaderlandsliefde op de vlakte van *Galilea* niet toenam, en die den ijver en de zuiverheid zijner godsdienstige aandoeningen onder de puinhoopen van *Jeruzalem* niet vermeerderd voelde.

Wanneer men *Jinnin* van verre ziet, levert hetzelve het gezigt op van eene schoone stad; maar komt men er in, dan kan men niets ellendiger zien. Nogtans ontdekt men eenige overblijfselen van zijn' vorigen luister; verwoeste moskeën, gebroken fonteinen en beschadigde zuilen. Langen tijd zochten wij vergeefs naar een verblijf voor den nacht; eindelijk nam men ons op in het huis van een' Griekschen priester, en wij deelden het plein voor zijne hut met een halfdozijn koejen, dat is: wij bragten den

nacht

nacht door op eene ſoort van ellendig terras, terwijl de koejen op den grond lagen.

Den anderen morgen, ſtonden wij met het aanbreken van den dag op, maar wij konden *Jinnin* niet voor zes ure verlaten. Omtrent drie uren van daar, reisden wij regts eene door hare verſterkingen merkwaardige plaats voorbij; onze gidſen ſpraken derzelver naam op zulk eene onverſtaanbare wijze uit, dat wij denzelven niet vatten en opſchrijven konden. Deze plaats beheerscht, uit hoofde van hare ligging, de vlakte, en men verzekerde ons dat de bezetting de herhaalde aanvallen van den gedachten Pacha van *Damascus* met goed gevolg had weêrſtaan.

Vijf uren verder kwamen wij, nadat wij door de enge paſſen, maar inzonderheid door eene vlakte gereden waren, in de hoofdſtad van het koningrijk *Samaria* aan. De nieuwe naam der ſtad is *Napluſa* (*Naplous*); doch de landſtreek was voormaals onder den naam van *Sichem* of *Schehem* (*) bekend.

is

(*) Zij heette anders *Mabartha* en *Flavia Neapolis*, en ten tijde van JEZUS *Sichar*.

is dezelfde op welke de Pſalmist met groote verrukking zinſpeelt: „ God heeft geſpro„ ken in zijn Heiligdom: dus zal ik van „ wrengd opſpringen; ik zal *Sichem* dee„ len, en het dal *Succoth* zal ik afme„ ten (*)."

De ſtad *Naplous* ligt tusſchen de bergen *Ebal* en *Garizin* (†); de eerste is noordelijk, de andere zuidelijk; aan het hangen van dezen laatſten is *Naplous* gebouwd, en er zijn weinig ſteden, die door de romaneske ſchoonheid harer ligging den voorrang boven *Sichem* verdienen. Hare huizen ſchijnen uit lusttuinen op te rijzen, die met alle ſoorten van bloemen verſierd zijn; zij zijn door digt lommer omringd en worden door beeken van het helderſte water verfrischt. Doch al ſtelt men ook de ſchoonheid van dit landtooneel ter zijde, wie kan met onverſchilligheid op een' hodem, die door zoo vele aantrekkelijke herinneringen geheiligd is, en

(*) Ps. LX. 8; CVIII. 8.

(†) Volgens eene plaatslijke overlevering zou op dezen berg ABRAHAMS voorgenomen opoffering van zijn' zoon IZAAK plaats gehad hebben.

en in een land rondwandelen, dat eens de ſchouwplaats van zoo vele aandoenlijke gebeurtenisſen was, die van de vroegſte jeugd af in onze harten gedrukt werden? JAKOBS zonen weidden hunne kudden in *Sichem*, toen JOSEPH, die toenmaals in zijn zeventiende jaar was, door den aartsvader zijnen broeders te gemoet gezonden werd. Toen ontmoetten de Midianitiſche kooplieden en eenige Ismaëlieten elkander, en hier begint de keten van alle gebeurtenisſen, die naderhand zulk een' grooten invloed hadden op de lotgevallen des geheelen Joodſchen volks (*). In de ſtad wees men ons eene kleine kapel, die op het veld gebouwd zou zijn, hetwelk de zonen van HEMOR, den vader van SICHEM, aan JAKOB voor honderd ſtukken gelds verkochten (†). Het gezigt dezer kapel kan noch tot bevestiging noch tot wederlegging van deze overlevering dienen. Deze plaats is ook nog daardoor merkwaardig, dat zij JOSEPHS gebeente ontving, toen hetzelve uit *Egypte* naar zijn vaderland gezonden werd (§).

De

(*) GEN XXXVII.
(†) GEN. XXXIIII. 19.
(§) JOS. XXIV. 32.

De handel, dien *Naplous* drijft, is toereikend om leven en beweging in de hoofdſtraten te verſchaffen. Offchoon zij eng en ſlijkig zijn, leveren zij toch voor het oog de ſporen eener walgelijke ellende niet op, die men elders beſpeurt. Wij moesten ons bij den Aga aanmelden, en hem niet alleen den firman van *Conſtantinopel* (*), maar de paspoorten van de plaatslijke overheden, die men ons te *Acre* gegeven had, vertoonen, eer wij verlof konden bekomen om in een huis in de ſtad te gaan. Het paleis van den Aga is inderdaad prachtig. Wij troffen hem aan op eene der binnenplaatſen bij eene fontein: hij was bezig met eene dier wasſchingen te verrigten, die hem zijn godsdienst voorſchreef. Toen hij daarmede gedaan had, gaven wij hem berigt van de oorzaak van ons bezoek. Zijn voorkomen droeg den ſtempel der opgeblazenheid, en zijne houding verried eene buitengemeene trotschheid; zijne ge-

(*) Zoodanig een firman of reispas is op eene prachtige rol met fraaije Arabiſche letters geſchreven en met de naamcijfer van den Grooten Heer onderteekend.

gelaatstrekken namen echter allengs het karakter aan van welwillendheid en hij gedroeg zich zeer beleefd. Hij deed ons eenige vragen wegens het oogmerk van onze reis, bezag onze wapens, en prees zeer eene pistool met twee loopen; maar wij deden alsof wij het oogmerk van deze loffpraak niet begrepen. Hij gaf vervolgens een' bediende bevel om ons een gefchikt verblijf te verfchaffen, en op zijne kosten voor onze tafel te zorgen. Zijne bevelen werden echter flechts met hulp van den ftok eens Janitzaars volvoerd, en dit geſchiedde ook nog zoo flecht, dat wij gelooſden, eindelijk den laagſten trap op de ladder der barbaarſchheid bereikt te hebben.

Eer wij ons te ſlapen leiden, zeiden wij onzen gidſen dat zij ons 's morgens om twee ure zouden wekken, opdat wij den anderen dag voor het poortſluiten te *Jeruzalem* konden aankomen; doch een twist, die in *Naplous* tuſſchen twee ijverzuchtige partijen ontſtond, verijdelde onze voorzorg. In den nacht kwam het tot een gevecht, en ik vernam dat verſcheiden perſoonen het leven daarbij hadden ingeſchoten. De Gouverneur

gaf

gaf daarom bevel dat niemand voor 's morgens ten acht ure de ſtad verlaten mogt: wij moesten dus de hoop opgeven, dien dag in de hoofdſtad aan te komen.

Omtrent eene mijl van *Naplous*, is, bij de plaats waar het dal *Sichem* een einde heeft, eene merkwaardige grot, die onder den naam van de *Fontein-Jakobs* bekend is: men vermoedt dat het dezelfde is, die JOANNES als de plaats aanduidt, waar JEZUS met de Samaritaanſche vrouw ſprak, die aldaar kwam om water te putten (*). Misſchien vindt men het vreemd, dat de inwoners van eene ſtad, die vele bronnen heeft de moeite genomen hebben om dat geen zoo ver te halen, wat zij eenige ſchreden van hunne woningen af bekomen konden; maar zulke tegenwerpingen laten zich ligt wederleggen. De plaatslijke omſtandigheden, die de bewuste plek aanduiden, ſtemmen zeer goed met de beſchrijving van den Euangelist overeen, en het is hoogstwaarſchijnlijk dat de huizen voormaals zich in deze rigting ver over hunne tegenwoordige grenzen uitſtrekten.

Na

(*) JOANN. IV. 6 en volgg.

15746

Na een' togt van zes uren hielden wij ſtil om onze paarden aan den voet van eene ſteile rots bij een water te laten weiden, en omſtreeks vijf ure 's avonds kwamen wij te *Ramla*. Dit dorp heeft eene aangename ligging op een' heuvel, wiens kanten met ſycomoren en olijfboomen beplant zijn. Toen wij niet ver meer van de plaats waren, bevond mijn vriend zich eensklaps niet wel, hetgeen ons groote bekommering veroorzaakte. Zonder twijfel was het eene ſoort van zonneſteek; hij klaagde over eene hevige bedwelming, van eene ongemeen zware hoofdpijn verzeld; zijne gelaatstrekken verrieden benaauwdheid en zijn pols was vol en ſnel. Door dit toeval verloor hij alle herinnering aan het land dat wij voor oogen hadden, en geloofde dat wij op weg waren naar *Bordeaux*. Zijne woorden verrieden ijlhoofdigheid, en waren verward en zonder zamenhang; ſlechts met de grootſte bekommering luisterden wij naar dezelven. Dit was de eerſte maal dat hij op onze lange reis eenige ſporen van ziekelijkheid toonde; doch de hardſte dingen breken ſomtijds ligter dan de zachtſten. Wij voerden hem voorzigtig naar

de

de plaats, waar wij onzen intrek wilden nemen; hier ſloegen wij onze veldbedden op, en bragten hem zoo ver, dat hij eene doſis van een heilzaam poeder innam. Kort daarna had ik het onuitſprekelijk genoegen van hem in een' gerusten en vasten ſlaap te zien vallen; hij ſliep omtrent zeven uren onafgebroken voort, en 's morgens was hij weder in zoover herſteld, dat hij naauwelijks van het toeval des vorigen dags iets ſcheen te weten.

De inwoners van *Ramla* zijn genoegzaam allen Christenen van den Griekſchen godsdienst. Door hunnen priester werden wij zeer beleefd ontvangen. Alle inwoners der plaats bezochten ons in zijn huis, en wij konden van deze bezoekers eerst met het naderen van den nacht ontſlagen worden. De weg van *Naplous* loopt grootendeels over de bergen van *Samaria*, hetwelk over het geheel voor het oog eene eenzame en uiterst woeste ſtreek oplevert. Dit voorkomen was hier ſterker dan in de oorden, door welken wij tot hiertoe gereisd hadden. De bedreiging met een' aanval van eene troep Arabieren, die in eene hinderlaag lag, maakte ons een oogenblik ongerust; doch wij kwamen

er voorbij, zonder dat ons eenig leed gedaan werd. De morgen van dezen dag was buitengemeen frisch en schoon. Wij vervolgden onzen weg vol moed, en verwachtten met groot verlangen het oogenblik, dat wij de muren van *Jeruzalem*, het zoo lang gewenschte doel van onze reis, in het oog zouden krijgen. Eindelijk bespeurden wij, na eene reis van twee uren, voor de eerstemaal, van eene hoogte, op een' afstand, de moskeën en minarets, die zich in het midden van de hoofdstad der Christenheid verheffen.

Toen wij afdaalden, vertoonde de stad zich allengs in haren gansehen omvang. Alle omstandigheden van haren tegenwoordigen toestand en de schouwplaats, die ons omringde, herinnerde ons menige plaats uit HEBERS dichtstuk (*).

Wij reden de stad in door de poort van *Damascus*, en kwamen spoedig aan het Katholijke klooster, waar wij een gastvrij onthaal vonden.

Doc-

(*) *Palestina, a Poem, to which is added the Passage of the Red-sea, a fragment*, London 1809. 4to.

Doctor CLARKE nam nagenoeg denzelfden weg naar *Jeruzalem*, en zegt daarover het volgende:

„ Hier op de vlakte van *Esdrelon*, die „ het vruchtbaarſte gedeelte van het ganſche „ land *Kanaän* is, en die wij, offchoon „ eene woestijn, gelijk eene groote met vet„ te weiden bedekte beemd vonden, verheug„ de zich ISSASCHAR over zijne hutten (*). „ Hier was de ſchouwplaats van eene me„ nigte groote gebeurtenisſen, die de ge„ ſchiedenis vermeldt van den tijd van NEBU„ CHADNEZAR af tot op BONAPARTES veld„ togt in 1799. Joden, Heidenen, Kruis„ vaarders, Egyptenaren, Perzen, Druſen, „ Turken, Arabieren en Franſchen hebben „ hunne tenten op de vlakte van *Esdrelon* „ opgeſlagen, en de ſtandaards hunner natiën „ met den daauw van den *Thabor* en den „ *Hermon* bevochtigd gezien. Zij komt niet „ dikwijls in Reisbeſchrijvingen voor, dewijl „ zij den gewonen weg der pelgrims op hun„ ne

(*) DEUT. XXXIII. 18.

„ ne reis naar *Jeruzalem* niet is. Gewoon-
„ lijk zijn dezen te *Jaffa* geland, en ook
„ na het verrigten van hunne bedevaart der-
„ waarts terug gekeerd. Daarom vindt men
„ zelden in hunne ſchriften eenige berigten
„ van *Galelea* of *Samaria*. DOUBDAN heeft
„ ons eene levendige ſchildering gegeven van
„ de onderſcheiden legers, die hij boven op
„ den berg *Thabor* zag. „ Wij zagen de
„ „ Arabieren bij duizenden gelegerd; tenten
„ „ en paviljoenen van alle kleuren, groen,
„ „ rood en geel, benevens eene groote
„ „ menigte paarden en kamelen, zoodat het
„ „ eene groote armée of eene belegerde
„ „ ſtad geleek, en opdat iedere partij hare
„ „ bijzondere banier en haren ſtam herken-
„ „ de, had men de paarden en kamelen
„ „ rondom de tenten vastgebonden, eenigen
„ „ in vierkante bataillons, anderen in cir-
„ „ kelvormige troepen, en nog anderen in
„ „ rijen. Zoo waren niet enkel de Arabie-
„ „ ren gelegerd, maar ook de Turken en
„ „ Druſen, die paarden, kamelen, muil-
„ „ ezels en ezels tot gebruik der karava-
„ „ nen in menigte houden, die naar *Da-*
„ „ *mascus*, *Aleppo*, *Mekka* en *Egypte*
„ „ trek-

„ „ trekken en van daar terug komen."
„ De breedte der vlakte van *Esdrelon* zal
„ omtrent eenentwintig mijlen bedragen. De
„ inboorlingen zeiden ons dat zij twee dag-
„ reizen lang was. 's Avonds om zes ure
„ kwamen wij in *Jinnin* aan, en hier za-
„ gen wij weder den *Cactus ficus indicus*,
„ die zoo hoog wordt dat de ſtam dikker is
„ dan het ligchaam van een' mensch. Het hout
„ dient ſlechts tot brandſtof. De puinhopen
„ van een paleis en eene moskee in *Jinnin*
„ ſchijnen te bewijzen dat hetzelve voor-
„ maals eene gewigtiger plaats geweest is
„ dan tegenwoordig. Marmeren pilaren, fon-
„ teinen, ja zelfs colonnades, zijn er nog in
„ een' zeer gaven ſtaat voorhanden. Een
„ opſchrift aan een dezer gebouwen in de
„ Arabiſche taal gaf te kennen dat hetzelve
„ door zekeren SELIM gebouwd was. Deze
„ plaats is het *Ginea* der oude ſchrijvers:
„ onder dezen naam komt zij voor in de
„ beſchrijving, die JOSEPHUS van *Samaria*
„ levert (*), en is een grensdorp. Volgens
„ ADRICHOMIUS ligt hetzelve aan den voet
„ van

(*) *De Bell. Jud.* L. III. C. 2.

„ van den berg *Ephraïm*, waar *Galilea*
„ eindigt en *Samaria* een begin neemt.
„ Hier heeft het vlakke land een einde, ter-
„ wijl *Ginea* aan den voet van een' berg,
„ en wel aan deszelfs westelijke afhelling
„ ligt.

„ Toen de volgende dag aanbrak, was het
„ een aangename aanblik, de uitwerkingen
„ der betere regering in het gebied van den
„ Pacha van *Damascus* te zien. Bebouwde
„ velden, tuinen en vrolijke gezigten maak-
„ ten een treffend contrast met DJEZZARS ge-
„ bied, waar niets dan verval, oorlog en
„ neerslagtigheid heerschte. Om vier uren
„ namen wij de reis aan naar *Naplous*; om
„ zeven ure kwamen wij aan bij het kasteel
„ *Santorri*, hetwelk op een' berg ligt, en
„ veel overeenkomst heeft met de oude kas-
„ teelachtige gebouwen in *Engeland*. Het
„ is zeer sterk, en men moet zich verwonde-
„ ren, dat zulk eene gewigtige plaats bij de
„ schrijvers niet vermeld wordt, die berigten
„ wegens het Heilige Land mededeelen, en
„ bijna ieder dorp opnoemen. Wij zouden
„ het voor de plaats aangezien hebben, waar
„ het oude *Samaria* heeft gestaan, had

„ niet

„ niet MAUNDRELL en andere ſchrijvers uit-
„ drukkelijk *Sebaste* daarvoor verklaard, dat
„ nog altijd een' dezer ſtad behoorenden
„ naam voert. Ook QUARESIMUS ſpreekt
„ van de ſtad *Sebaste* of *Samaria*, alsof
„ zij op den weg van *Sichar* naar *Jinnin*
„ voorkomt. Op onze reis hebben wij gee-
„ ne andere plaats daar tusſchen gevonden
„ dan *Santorri*, hetwelk op een' heuvel
„ ligt, gelijk de beſchrijving van het oude
„ *Samaria* leert, hetwelk DANVILLE in het
„ midden tusſchen *Ginea* en *Naplous* of
„ *Sichem* plaatst.

„ De berg, waarop het kasteel van *San-*
„ *torri* ſtaat, verheft zich aan de zuidzijde
„ van een dal, hetwelk op iedere zijde door
„ andere heuvels begrensd wordt, en omtrent
„ twee mijlen breed en vijf lang is.

„ Toen wij *Santorri* verlieten, was onze
„ weg gekromd en zeer oneffen, en liep
„ door eene bergachtige ſtreek lands, tot
„ wij *Naplous* in het gezigt kregen. De
„ aanblik van deze plaats verraste ons zeer,
„ daar wij niet verwacht hadden zulk eene
„ groote ſtad op onzen weg naar *Jeruzalem*
„ te vinden. Zij ſcheen de hoofdſtad van

„ een

„ een rijk en groot land te zijn, en had
„ overvloed van alle noodwendige levensbe-
„ hoeften. Wit brood werd op de ſtraten
„ te koop aangeboden, dat beter was dan
„ wij nog ergens in den Levant gevonden
„ hadden. In het Heilige Land zijn de wa-
„ termeloenen voortreffelijk, maar die van
„ *Naplous* en *Jaffa* bereiken zulk een' bui-
„ tengemeenen graad van rijpheid en aange-
„ namen ſmaak, dat de watermeloenen in
„ *Egypte*, op *Cyprus*, *Rhodus*, in *Klein-*
„ *Azië*, *Griekenland*, *Italië* en *Sicilië*
„ daarmede in het geheel niet vergeleken
„ kunnen worden.

„ Onder de inwoners van *Naplous* ſchijnt
„ de handel te bloeijen; hunne voornaamſte
„ trafiek is zeepzieden, en de manufacturen
„ der ſtad verzorgen eene veruitgebreide na-
„ buurſchap. De goederen worden op ka-
„ melen vervoerd. 's Morgens na onze aan-
„ komst ontmoetten wij karavanen, die van
„ *Kahira* (*Kairo*) kwamen, en zagen an-
„ deren, die onder groote olijfboomenplan-
„ taadjen aan de poorten uitrustten. De rei-
„ ziger, die zijn' weg naar de oude graven
„ neemt, die zoo duurzaam zijn als de rot-

„ ſen,

„ ſen, waarin zij zijn gehouwen, kan de
„ plaats bezigtigen, waar het gebeente van
„ JOSEPH, ELEAZER en JOSUA rust (*). Het-
„ geen wij voor ons zagen, herinnerde ons
„ onwillekeurig aan hetgeen de Bijbel ver-
„ haalt (†): „ In het dal zagen wij een rei-
„ „ zend gezelſchap van Ismaëlieten, die uit
„ „ *Gilead* kwamen," als in de dagen van
„ RUBEN en JUDA, met hunne kamelen, die
„ ſpecerijen, balſem, en mirrhe opgeladen
„ hadden, en die gaarne een' anderen JOSEPH
„ zijnen broeders afgekocht zouden hebben,
„ om hem in *Egypte* aan een' anderen
„ POTIPHAR als ſlaaf te verkoopen (§). Op
„ de heuvels in het rond graasden, gelijk in
„ oude tijden, kudden, en in de eenvoudige
„ kleeding der herders van *Samaria* zag
„ men niets, dat de voorſtelling wederſprak,
„ die wij ons van JAKOBS zonen gemaakt
„ hadden. De Joden der twaalfde eeuw be-
„ weerden dat JOSEPHS graf toenmaals nog in
„ *Sichem* voorhanden geweest is.

„ Het hoofdvoorwerp der vereering on-

„ der

(*) Jos. XXIV. 10-33.
(†) GEN. XXXIII. 25.
(§) Ibid. 36.

„ der de tegenwoordige inwoners van *Na-*
„ *plous* is de JAKOBS fontein, over welke
„ voormaals eene kerk gebouwd was, en die
„ niet ver van de ſtad ligt. Een uur na mid-
„ dernacht verlieten wij *Naplous*, opdat wij
„ vroegtijdig te *Jeruzalem* aankwamen; maar
„ wij bedrogen ons zeer ten aanzien van
„ den afſtand. Onze gidſen hadden ons ge-
„ zegd, dat het eene korte reis van vijf uren
„ was; maar het was wel achttien uren. De
„ weg was bergachtig, rotſig en vol losſe
„ ſteenen; evenwel was de landbouw overal
„ bewonderingswaardig; men zag hier wat
„ de menſchelijke vlijt vermag. De kalk-
„ ſteenrotſen en de ſteenachtige dalen van
„ *Judea* waren met planteenen van vijgen-
„ boomen, wijnſtokken en olijfboomen ge-
„ heel bedekt; geene enkele plaats ſcheen
„ veronachtzaamd te zijn. De bergen waren
„ van den voet tot aan den uiterſten top
„ vol tuinen; al dezen waren vrij van on-
„ kruid en voortreffelijk aangebouwd; zelfs
„ de zijden der onvruchtbaarſte bergen waren
„ daardoor vruchtbaar gemaakt geworden,
„ dat men ze terrasmatig afgedeeld had, als
„ paden, waarvan het eene zich boven het

„ an-

„ andere verhief, en waarin men met eene
„ verbazende moeite aarde gebragt had. On-
„ der de nog te veld ſtaande vruchten za-
„ gen wij gierst, katoen, lijnzaad en ta-
„ bak, en ſomwijlen kleine akkers met
„ gerst. Het gezigt van dit oord alleen kan
„ een duidelijk denkbeeld geven van deszelfs
„ verbazende vruchtbaarheid; het is het wa-
„ re *Eden* van het Morgenland. De altijd-
„ durende oogsten des Heiligen lands, de
„ gezonde lucht, de heldere bronnen, ri-
„ vieren, meeren en onvergelijkelijke vlakten,
„ zijne bergen en dalen, dit alles benevens
„ de helderheid der lucht, bewijst dat
„ dit een veld is dat de Heer gezegend
„ heeft (*)."

„ Het eerſte gedeelte van onze reis ging
„ door het dal tusſchen de beide bergen
„ *Ebal* en *Garizin*. Wij reden JOSEPHS graf
„ en JAKOBS fontein voorbij, waar het dal
„ *Sichem* zich in eene vruchtbare vlakte
„ opent, die door eene beek beſproeid word
„ die bij de ſtad ontſpringt. Toen het dag
„ werd, verkondigde ons de wolkklooze he-
„ mel

(*) GEN. XXVII. 27.

„ mel eene onmatige hitte, die wij op deze
„ dagreis zouden uit te ſtaan hebben, en
„ eer het nog middag was, ſtond de Ther-
„ mometer reeds 102° FAHRENH. Wij had-
„ den derhalven eene zeer bezwaarlijke reis,
„ en gingen zonder eenig onderzoek eene
„ plaats voorbij, die MAUNDRELL *Leban*,
„ maar de Heilige Schrift *Lebonah* noemt,
„ gelijk ook omtrent zes uren van *Naplous*
„ in een ſmal dal, tuſſchen twee hooge rots-
„ heuvels de puinhopen van een dorp en
„ klooster, die daar liggen, waar het *Bethel*
„ van JAKOB (*) zou geſtaan hebben. De
„ geſteldheid des bodems is eene voortduren-
„ de opheldering van de ſteenen dier plaats,
„ die hij opnam en tot zijne hoofdpeuluw
„ maakte (†). 's Namiddags om twee ure
„ rustten wij een weinig bij een' put in de
„ ſchaduw van een verwoest gebouw. Deze
„ plaats zou drie uren van *Jeruzalem* ver-
„ wijderd zijn; misſchien dezelfde, die MAUN-
„ DRELL onder den naam van *Bihr* beſchrijft;
„ zij heeft, naar hij zegt, haren naam van
„ eene

(*) GEN. XXVIII. 18, 19.
(†) Ibid. 11.

„ eene bron ontleend, en men gelooft dat zij
„ het *Mickmas* der Heilige Schrift is (*).
„ Alles was begeerig om *Jeruzalem* te
„ zien, en niemand gaf iets meer om de
„ vermoeijenisſen der reis. Wij gingen
„ eenige onbeduidende puinhopen van oude
„ gebouwen of nieuwe dorpen voorbij;
„ maar al waren zij ook belangrijker ge-
„ weest, wij zouden er toen toch weinig
„ acht op geſlagen hebben, Eindelijk, na-
„ dat wij twee uren in dezen toeſtand van
„ angſtige verwachting voortgereisd waren,
„ ſtegen wij tegen het zuiden een' berg
„ op, en een Griek van de voorhoede van
„ onzen trein riep: *Hieropolis!* (de Heilige
„ ſtad). Dadelijk ſprong hij van het paard,
„ wierp zich op de knieën, ontblootte zijn
„ hoofd, en rigtte zijne oogen naar de ſtreek
„ die hij overzag. Op eens viel ons allen
„ de aanblik der ſtad in het oog. Velen
„ uit ons gezelſchap namen onwillekeurig
„ de hoeden af, alsof zij in eene kerk gin-
„ gen. De Grieken en Katholieken ſtort-
„ ten ſtroomen van tranen, begonnen zich
„ met ongeveinsde aandacht te kruiſen, en
„ vroe-

(*) 1 Sam. XIV. 5.

„ vroegen of zij hunne ſchoenen uittrekken
„ en het Heilige Graf barvoets bezoeken
„ moesten. Wij waren niet op de groot-
„ heid van het ſchouwſpel gewapend, het-
„ welk het enkele gezigt der ſtad reeds op-
„ leverde. In plaats van eene ellendige en
„ vervallen ſtad, gelijk eenigen de *overblijf-*
„ ſelen van *Jeruzalem* beſchreven hebben,
„ zagen wij als het ware eene bloeijende en
„ ſchoone hoofdſtad, die een prachtig ge-
„ heel van koepels, torens, paleizen, ker-
„ ken en kloosters uitmaakte; dit alles
„ ſchitterde in de zon met een' onvergelij-
„ ken luister. Toen wij nader kwamen,
„ werd onze gantſche opmerkzaamheid door
„ haar edel en aantrekkelijk voorkomen ge-
„ boeid. De hooge bergen om haar heen
„ gaven der ſtad zelve een aanzien van groot-
„ te meer dan zij werkelijk heeft. Omtrent
„ drie kwartiersuur eer wij aan de poort
„ kwamen, reden wij eene groote ruïne regts
„ digt aan den weg voorbij. Ongetwijfeld
„ was dit een Romeinsch gebouw, maar wij
„ konden geen berigt deswegens bekomen,
„ en geen ſchrijver heeft hetzelve nog ver-
„ meld."

ZES-

ZESDE BRIEF.

Eerste indruk, dien *Palestina* op een' reiziger maakt. — Geſchiedenis van *Jeruzalem.*

Jeruzalem, Augustus 1817.

De uit boeken gehaalde berigten, en zelfs de grootſte naauwkeurigheid van een mondelijk verhaal, kunnen een' Europeaan geen juist denkbeeld geven van een land, welks zedelijke en natuurlijke geſteldheid op grondſtellingen berust, die ganschlijk van de gewoonten der westerſche landen afwijken. De geest heeft geen oorſpronglijk beeld, waarmede hij de voor hem zoo geheel nieuwe voorwerpen vergelijken kan, en weet niet hoe hij zijne denkbeelden zal uitwerken. De wezenlijkheid heeft dus noodwendig ſlechts eene geringe overeenkomst met de voorſtel-

ling, die men zich daarvan gemaakt heeft; deze aanmerking geldt inzonderheid van den reiziger die het Heilige Land bezoekt. Bij zijne aankomst op de kust van *Syrië* vallen hem voorwerpen in het oog, die geheel niets gemeen hebben, met die welken hij tot heden gezien heeft. Het planten- en dierenrijk, zijn eigen geslacht vertoonen zich aan zijne oogen in geheel andere gedaanten, en hij acht zich als het ware op eene andere planeet verplaatst.

De indrukken, welken de reiziger in *Palestina* ondervindt, zijn afmattingen en neerslagtigheid, maar wanneer hij dieper in dit geheiligde land dringt, en wanneer hij eene grenslooze vlakte zich naar alle kanten uitbreiden ziet, maken deze indrukken plaats voor het gevoel des verhevenen. Eene mengeling van verbazing en eerbied vermeestert zijn gemoed, en ver van hem moedeloos te maken, verheft deze aandoening zijn hart en boeit zijn' geest. De verbazende tafereelen, die zich voor den beschouwer met iedere trede ontwikkelen, leeren hem dat hij die oorden beschouwt, die voormaals tot eene schouwplaats der wonderen waren uitverkoren. Eene gloei-

gloeijend heete hemelſtreek, de onſtuimige vlugt des adelaars, de verdorde vijgenboom, de ganſche dichtkunst, alle ſchilderingen der heilige boeken ſtaan voor zijne oogen; elke geëerbiedigde naam herinnert hem een' geheimzinnigen bode der Godheid. Ieder dal ſchijnt nog van de profecyen der profeeten te weergalmen; ieder berg kaatst hem de echo van de geheiligde tonen der Goddelijke ingeving terug; de vreeslijke ſtem des Eeuwigen heeft aan deze oevers geklonken.

Den bodem te betreden op welken de meesters der aarde hebben rondgewandeld, de geſchiedenis der volken in de brokſtukken der aan hunnen roem gewijde gedenkteekens te beſtuderen, heeft men dikwijls, en met grond als eene bron der verhevenſte ſoort van vermaak aangemerkt. Maar wanneer louter menschlijke waarnemingen zoodanige indrukken kunnen te weeg brengen, wanneer de wijsgeer, de geſchiedſchrijver zich door het gewigt hunner beſpiegelingen nedergedrukt gevoelen; wanneer hunne oogen op de plaats ſtaren, waar ROMULUS zat, CICERO ſprak, CÆSAR viel, hoeveel ſterker moeten

dan niet de ontroeringen des Christelijken zedeleeraars zijn, wanneer hij de „ gewijde „ velden beſchouwd, over welke de heilige „ voeten gegaan zijn, die voor achttienhon- „ derd jaren tot ons behoud aan het bittere „ kruis genageld werden (*)?" Door de menigvuldige aandoeningen nedergedrukt, die zijn' boezem doordringen en hem ontroeren, volgt hij ten minsten een oogenblik de inſpraak van zijn hart, zoekt den godsdienst in zijn waar heiligdom op, en werpt zich vol aandacht aan den voet zijner altaren neder.

De grondlegging van *Jeruzalem* valt in een der vroegſte tijdvakken der oudheid. Men ſchrijft deszelfs oorſprong toe, aan den hoogepriester MELCHISEDEK, die 1991 jaren voor CHRISTUS geboorte deszelfs grenzen op de bergen *Moria* en *Acra* bepaalde. De ſtichter gaf der ſtad den naam *Salem*, die zooveel beteekent als woning des vredes; doch een blik in de oude jaarboeken der Joden is genoegzaam om te zien, hoe weinig hare lotgevallen met zulk eene verhevene benaming

(*) SHAKESPEAR, *Henrik* IV, 1 Afd. 1 Bedr. 1 Toon.

ming overeenſtemden. Naauwelijks waren zestig jaren verloopen, toen zij den Jebuſieters in handen viel, die van JEBUS, den zoon van KANAÄN, afſtamden. De nieuwe bezitters verzuimden geene middelen om zich van de verovering te verzekeren; zij verſterkten de wallen, en leiden eene vesting aan op den berg *Zion*, die zij den naam van hunnen ſtamvader gaven. De ſtad nam toenmaals den naam aan dien zij nog heden voert, *Jeruzalem*, dat is het aanſchouwen des vredes. JOSUA, die MOZES in het volksbeſtuur van *Israël* was opgevolgd, voerde zijne legers in het beloofde land, trok op tegen de nieuwe ſtad, en veroverde de benedenſtad. Hij liet ADONIZEDEK en de vier verbonden vorsten, de koningen van *Hebron*, *Jerimol*, *Lachis* en *Eglon* vermoorden. Ondertusſchen bleven de Jebuſieten meester van de bovenſtad en de vesting *Jebus*. Eerst onder DAVIDS regering, en wel 824 jaren na hunne vestiging in MELCHISEDEKS ſtad, werden zij daaruit verdreven. DAVID liet de vesting verſterken, derzelver werken herſtellen, en gaf haar zijn' eigen naam. Deze Koning liet ook op den berg *Zion* een pa-

leis en een' tabernakel bouwen, om de verbondsark daarin te plaatſen. Zijn zoon en opvolger SALOMO verſierde de ſtad met een groot getal heerlijke gebouwen en liet den beroemden tempel bouwen, van welken de heilige boeken zulk eene uitvoerige beſchrijving leveren, en wiens pracht zijn ſtichter zelf met alle *dichterlijke* geestvervoering bezongen heeft.

Vijf jaren na SALOMO's dood werd *Jeruzalem* door den Egyptiſchen Koning SIZAK REHABEAM veroverd en aan de plundering prijs gegeven. Honderdvijftig jaren later werd de ſtad wederom door den Israëlitiſchen Koning JOAS uitgeplunderd, en daarop van nieuws door de Asſyriërs veroverd. De ongelukkige Koning van *Judea*, MANASSE, viel den veroveraar in handen, en werd als gevangene naar *Babylon* gevoerd. Eindelijk onder de regering van ZEDEKIAS, verwoestte NEBUCHADNEZAR de ſtad geheel en al, verbrandde haren tempel, en voerde hare ongelukkige inwoners gevanglijk naar zijne hoofdſtad.

De eerste tempel werd 470 jaren, 6 maanden en 10 dagen na zijne bouwing door SALOMO in het jaar der wereld 3513 en omtrent

trent vijfhonderd jaren voor 's Heilands geboorte verwoest. Van DAVIDS tijd tot op de regering van ZEDEKIAS waren 477 jaren, verloopen, en de ſtad was door zeventien koningen geregeerd geworden. Na eene zeventigjarige gevangenſchap begon ZOROBABEL den tempel weder op te bouwen, en deed de ſtad van nieuws uit hare asch verrijzen. Deze onderneming, die eenige jaren opgeſchort was, werd eindelijk allengs door ESRA en NEHEMIA geëindigd.

ALEXANDER van *Macedonië* rukte in het jaar der wereld 3650 de heilige ſtad in, en offerde in den nieuwen tempel. *Jeruzalem* verviel kort daarop onder de heerſchappij van PTOLEMEUS, den zoon van LAGUS, doch PTOLEMEUS PHILADELPHUS regeerde aldaar met geregtigheid en menſchenliefde. Hij verſraaide den tempel met prachtige geſchenken. ANTIOCHUS de groote ontnam echter den Egyptiſchen koningen *Judea* weder, en gaf het vervolgens aan PTOLEMEUS EVERGETES. ANTIOCHUS EPIPHANES verwoeſtte en plunderde *Jeruzalem* van nieuws, en plaatſte het ſtandbeeld van den Olympiſchen JUPITER in het heilige der heilige van den tempel. De

werkzame onverſchrokkenheid en de ſtandvastige moed der MAKKABEËN verſchaften hun vaderland de vrijheid weder, en zij verdedigden hetzelve met goed gevolg tegen de invallen der Aziatiſche koningen.

Ongelukkiger wijze wendden ARISTOBULUS en HYRCANUS, de hoofden der beide geſlachten, die elkander den troon betwistten, door een' boozen geest verleid, zich tot de Romeinen, die na den dood van MITHRIDATES, Koning van *Pontus*, onbepaalde meesters van het oosten waren geworden. POMPEJUS ſpoedde zich naar *Jeruzalem* en vermeesterde den tempel. Als een edelmoedig overwinnaar ſpaarde hij dit verheven gedenkſtuk, hetwelk de roofzucht van CRASSUS kort daarna zonder ontferming aan de plundering prijs gaf. HYRCANUS, wiens aanſpraak *Rome* ondersteunde, handhaafde een' tijd lang zijn aanzien. ANTIGONUS, de zoon van ARISTOBULUS, beöorloogde, op aanhitſing der aanhangers van POMPEJUS, zijn' oom, en riep de Parthen te hulp: deze vielen in *Judea*, rukten *Jeruzalem* binnen, en voerden HYRCANUS als gevangene weg.

HERODES de groote, zoon van ANTIPATER, een

een der voornaamſte officieren van HYRCANUS, vermeesterde met hulp der Romeinen den troon. Weldra leverde hij ANTIGONUS over aan ANTONIUS, die zijn' mededinger in den oorlog in handen gevallen was. De laatſte der MAKKABEËN, de eenige nog voorhanden afſtammeling van dit heldengeſlacht, werd aan een' paal gebonden, met roeden gegeeſeld en onmenſchelijk vermoord.

HERODES was onbepaald beheerſcher van *Jeruzalem* geworden, en betoonde zich overigens zijn verheven geluk niet onwaardig. Hij verbeterde de ſtad en verfraaide haar met zoodanige openbare gedenkſtukken, die het vernuft en den ſmaak begunstigen, en gaf eene menigte kunstenaars en handwerkers iets te verdienen. Onder de regering van dezen vorst werd JEZUS geboren.

ARCHELAUS, zoon van HERODES en MALTHACE, was de opvolger zijns vaders. Ter zelfder tijd was HERODES ANTIPAS insgelijks een zoon van HERODES den grooten, tetrarch van *Galilea* en *Para*. Deze laatſte liet JOANNES den dooper onthoofden, en zond JEZUS aan PILATUS. De Keizer CALIGULA verbande dezen HERODES naar *Vienne*, in *Gallië*.

Hier-

Hierop kwam de kleinzoon van HERODES den grooten, AGRIPPA, aan de regering; maar zijn broeder HERODES, bezitter van het Chalcidoniſche vorſtendom, had het onbepaald gezag over den tempel en nam de heilige ſchatten in bezit. Na AGRIPPA's dood, werd *Judea* eene Romeinſche provincie. Daar de Joden tegen hunne meesters opgeſtaan waren, belegerde TITUS VESPASIANUS *Jeruzalem*, en nam het in. Gedurende deze gedenkwaardige belegering zouden tweemaalhonderdduizend Joden van honger omgekomen zijn. Van den 14den April tot den 1ſten Julij van het jaar 71 naar onze tijdrekening werden 115,880 lijken over de ſtadsmuren geworpen. De ongelukkigen, die het leven behielden, moesten het leder van de ſchoenen en de ſchilden eten. Men at zelfs het vuilnis van de ſtraten; men ontzag zelfs de ſterkſte banden der natuur niet meer, daar eene moeder haar eigen kind at. De belegerden verſlonden zelfs hun goud, om hunne ſchatten te verbergen of de roofzucht der vijanden te bedriegen (*); maar de Romein-

(*) Ik vertaal hier getrouw den tekst zoo als ik hem

meinſche ſoldaat, die van deze wanhopige daad de lucht kreeg, ſneed zijne gevangenen den buik open, en zocht het kostelijk metaal in de ingewanden van zijne ſlagtoffers: 1,100,000 Joden kwamen in de ſtad *Jeruzalem* en 238,460 in het overige van *Judea* om het leven, zonder de vrouwen en kinderen, grijzaards en kranken te rekenen, die de honger en het gebrek weggeſleept hadden; 99,200 inwoners geraakten ten laatſten in gevangenſchap. Een gedeelte werd tot openbaren arbeid veroordeeld. De overigen werden tot verheerlijking van den triomf des overwinnaars beſtemd. Men dwong hen als gladiators in de ſchouwburgen te ſtrijden, waar zij tot vermaak des volks elkander vermoordden. De geenen die nog geen zeventien jaren

hem voor mij heb; maar ik bezit een werk, *Les impostures de l'histoire*, waarin deze daadzaak naar mijn oordeel eene plaats zou verdienen; het is mogelijk dat een enkel inwoner een paar zuur verworven goudſtukken heeft ingeſlikt; maar dat de magen der aêloude Jeruzalemmers in het algemeen geſchikter geweest zouden zijn tot geldkisten dan de magen der tegenwoordige Christenmenſchen is bezwaarlijk te gelooven.

VERT.

ren bereikt hadden, werden met de vrouwen verkocht. Dertig zoodanige ongelukkigen kostten een zilverling. Het bloed des Regtvaardigen was voor dertig zilverlingen verkocht geworden, en het volk had geroepen: „ Zijn bloed kome over ons en onze kinde„ ren (*)!" Achtendertig jaren na de kruisiging van CHRISTUS werd de tempel verwoest: dus kon nog een groot aantal der geenen die de profetische bedreigingen des Heilands gehoord hadden, hare schrikkelijke vervulling zien.

Toen het overschot des Joodschen volks nogmaals opstond, verwoeste HADRIANUS alles wat de wapenen van TITUS ontkomen was. Op de puinhopen van DAVIDS stad leide hij eene nieuwe aan, die hij *Ælia Capitolina* noemde, naar zijn' naam ÆLIUS. Boven de poort die naar *Bethlehem* leidde stelde men het beeld van een zwijn, en den Joden werd den ingang in de hoofdstad op doodstraf verboden. Volgens DIONS berigt kwamen in dezen oorlog tegen HADRIANUS 585,000 Joden door het zwaard der soldaten om het le-

(*) MATTH. XXVII. 25.

leven; eene menigte ſlaven van beiderlei geſlacht werden op de markten van *Gaza* en *Membré* verkocht.

HADRIANUS liet de ſtad herbouwen op de plaats die zij tegenwoordig beſlaat. Hare ligging is niet juist dezelfde als die van het oude *Jeruzalem*, terwijl dit den berg *Golgotha* binnen zijne ringmuren beſloot. Gedurende de vervolging van DIOCLETIANUS was de ware naam van *Jeruzalem* zoo geheel vergeten, dat toen iemand voor eene Romeinſche overigheid gedaagd werd, die hem naar zijne geboorteplaats vroeg, en hij antwoordde dat hij te *Jeruzalem* geboren was, de ſtadhouder geloofde dat hij van eene nieuwe kolonie ſprak, die de oproerige Christenen in het geheim hadden aangelegd. Tegen het einde der zevende eeuw voerde *Jeruzalem* nog den naam *Ælia*.

Onder de Keizers ANTONINUS, SEPTIMIUS SEVERUS en CARACALLA ſchijnen nog eenige bewegingen plaats gehad te hebben. *Jeruzalem*, hetwelk in de laatſte tijden eene Heidenſche ſtad geworden was, erkende eindelijk weder den waren God, dien het verloogchend had. CONSTANTIJN en zijne moeder

der wierpen de afgodsbeelden om verre, die men op het graf van 's werelds Heiland had opgerigt, en beſchermden de gewijde overblijffelen tegen nieuwe aanvallen door het ſtichten van een heilig gebouw, onder hetwelk zij zich nog heden bevinden.

Omtrent veertig jaren daarna verzamelde JULIAAN de Joden, en zocht den tempel weder op te bouwen; maar zijne pogingen waren vruchteloos. De mannen arbeidden daaraan met zilveren gereedſchappen, en de vrouwen droegen aarde en metſelſpetie in de plooijen van hare rijkſte kleederen aan; maar eensklaps zag men vuur uit de aarde losbarsten, dat de werklieden verdreef en het voortzetten van den arbeid verhinderde (*).

In het begin der zesde eeuw vindt men een' opſtand onder den Keizer JUSTINIANUS vermeld. Gedurende zijne regering werd de kerk

(*) Het eerſte gedeelte der bijzonderheid bij dezen mislukten tempelbouw zou ik voor grooter mirakel houden dan het laatſte, en onder de *impostures de l'histoire* rangſchikken. Het laatſte is in een volkanisch land een even gewoon verſchijnſel als bij ons een onweder.

VERT.

kerk te *Jeruzalem* tot de patriarchale waardigheid verheven. In het jaar 613 werd de ſtad ingenomen door KOSROES, Koning van *Perzië*. De in *Palestina* verſtrooide Joden kochten van dezen veroveraar negentigduizend gevangen Christenen, die zij aan hunne wraakzucht opofferden. HERACLIUS, die KOSROES in het jaar 627 overwon, veroverde het heilige kruis weder, dat deze weggenomen had, en rigtte hetzelve van nieuws op in de heilige ſtad. Twee jaren daarna vermeesterde de Kalif OMAR, de derde opvolger van MAHOMET, *Jeruzalem*, na eene belegering van vier maanden, en *Palestina* zoowel als *Egypte* werd de buit des veroveraars. In het jaar 643 werd OMAR vermoord. De oprigting van verſcheiden kalifaten in *Arabië* en *Syrië*, de val van den heerſcherſtam der Ommiaden en de verheffing van de dynastie der Abasſiden veroorzaakte in *Judea* tweehonderd jaren lang vele onheilen.

Na eindelooze ſtrijden tusſchen de opperhoofden der vijandige partijen behaalden de Fatimitiſche kalifen de overwinning, en waren meesters der heilige ſtad, toen de Kruisvaarders aan de grenzen van *Palestina* ver-

ſchenen. GODEFROI DE BOUILLON, Hertog van *Braband*, landde in het jaar 1099 op de kust van het Heilige Land, vergezeld van zijn' broeder BOUDEWIJN en vele edellieden uit de voornaamſte geſlachten. PETRUS de kluizenaar trok met zijn' pelgrimsſtaf in de hand aan hun hoofd. Volgens de matigſte berekening namen 1,300,000 menſchen, die een ſtukje rood laken in de gedaante van een kruis op den regterſchouder droegen, deel in deze vrome onderneming. Aan het hoofd eener afdeeling vermeesterde GODEFROI weldra *Rama* en *Emmaus*, terwijl TANCREDO en BOUDEWIJN naar *Bethlehem* voortdrongen. Spoedig werd *Jeruzalem* ingeſloten en de kruisſtandaard waaide Vrijdags den 5den Julij 1099 van de muren der citadel. GODEFROI werd door zijne wapenbroeders tot Koning der veroverde ſtad verkozen, maar hij wilde den ſchitterenden diadeem, dien men hem aanbood, niet op zijn hoofd zetten, en daar geene gouden kroon dragen, waar de Heiland eene doornekroon gedragen had. Men weet niet naauwkeurig waar GODEFROI geſtorven is; waarſchijnlijk was het te *Jaffa*, welks muren hij weder op had

had laten bouwen. Zijn opvolger was zijn broeder BOUDEWIJN, die te midden van zijne overwinningen ſtierf, en in het jaar 1118 de regering aan zijn' neef BOUDEWIJN DU BOURG overliet. De dochter van BOUDEWIJNS beide dochters, MELISANDRA, huwde met FOULQUES van *Anjou*, en bragt omſtreeks het jaar 1130 het koningrijk van *Jeruzalem* als huwelijksgoed in het geſlacht van haren gemaal.

De tweede kruistogt, dien de H. BERNARDUS predikte, en LODEWIJK VII, Koning van *Frankrijk*, met Keizer KOENRAAD aanvoerde, had plaats onder de regering van BOUDEWIJN III. Nadat deze twintig jaren geregeerd had, liet hij de kroon zijn' broeder AMALRY na, die dezelve elf jaren droeg. AMALRY had tot opvolger zijn' zoon BOUDEWIJN IV. Toen verſcheen de beroemde SALADIJN op het oorlogstooneel. Deze werd aanvanglijk geſlagen, maar kreeg in het vervolg de overhand, en eindigde den ſtrijd met de overwinning, die den Christenen de gewijde plaatſen ontnam.

Eene enkele kerk ontging de woede der Saraceenen; het was de kerk des Heiligen Grafs, die de Syriſche Christenen voor eene groote

ſom vrijkochten. Onmiddelijk na de inneming van *Acre* ſtierf SALADIJN, en RICHARD LEEUWENHART, die met hem in roem wedijverde, moest op zijne terugreis naar *Europa* in *Duitschland* eene harde en langdurige gevangenſchap ondergaan.

In het jaar 1242 vattede de *Emir* van *Damascus* de wapens op tegen den Sultan van *Egypte*, en nam *Jeruzalem* in, hetwelk hij den Latijnſchen vorsten wedergaf; doch naderhand werden zij door de troepen van den Sultan belegerd, en op eene Barbaarſche wijze vermand. Gedurende deze gebeurtenisſen was de kroon van *Jeruzalem* van BOUDEWIJNS dochter, ISABELLE, aan haren nieuwen gemaal, HENRIK, Graaf van *Champagne*, en daarop van dezen aan LUSIGNANS broeder, AMAURY, gekomen, die ISABELLES vierde gemaal was. Na den dood van haren eenigen zoon volgde ISABELLES dochter MARIA en haar eerste gemaal KOENRAAD, Marquis van *Montferrat*, hem op in dit ingebeeld Koningrijk. JAN, Graaf van *Brienne*, trouwde daarop met MARIA, bij wie hij eene dochter verwekte, met name ISABELLE, die naderhand trouwde met Keizer

FRE-

FREDRIK II. Deze vorst maakte, bij zijne aankomst te *Tyrus*, vrede met den Sultan. Ingevolge der voorwaarden van dit verdrag werd *Jeruzalem* tusschen de Mahometanen en de Christenen gedeeld. FREDRIK zettede de kroon van GODEFROI op zijn hoofd, en keerde vervolgens naar *Europa* terug. De Saraceenen hielden hunne belofte niet, want twintig jaren daarna, in het jaar 1242, verwoestte REDJEMMIN *Jeruzalem*, gelijk wij ſtraks hebben aangemerkt. Zeven jaren na deze ongelukkige gebeurtenis kwam LODEWIJK IX in het oosten aan. Verſcheiden Mamelukkenopperhoofden waren van tijd tot tijd meester van de heilige ſtad tot het jaar 1263, wanneer de beroemde BIBARS BANDOK DARI den titel van Sultan aannam. Hij verwoestte het gedeelte van *Palestina*, dat nog niet onderworpen was, en liet de hoofdſtad weder opbouwen. Zijn opvolger KELAUN verdreef de Christenen uit de eene vesting na de andere, en zijn zoon KHALIL ontnam hen *Tyrus* en *Acre*. In het jaar 1291 werden de Christenen eindelijk geheel en al uit het Heilige Land verdreven.

De ledige titel van Koning van *Jeruzalem*

kwam door den broeder van LODEWIJK IX, KAREL, Graaf van *Provence* en *Anjou*, aan het Sicilianſche huis, hetwelk in zijne perſoon de aanſpraak der Koningen van *Cyprus* met die der Prinſes MARIA, dochter van FREDRIK, Prins van *Antiochië*, vereenigde. De Ridders van ST. JAN van *Jeruzalem*, vervolgens de Ridders van *Rhodus* en *Malthe* en de Ridders van de Duitſche orde zijn de eenige nog voorhanden overblijfſelen van de magtige Kruisvaarders, voor wie *Azië* en *Afrika* ſidderden, en die de tronen van *Cyprus*, *Jeruzalem* en *Conſtantinopel* in bezit hadden.

Toen de Christenen in het jaar 1291 hunne bezittingen in deze landen verloren hadden, zetteden de zegevierende Sultans hunne veroveringen voort tot 1382. Toenmaals ſtokken de Circaſſiſche Mamelukken de regering van *Egypte* aan zich, en gaven het beſtuur van *Palestina* en de andere gedeelte. Eindelijk maakte SELIM I aan deze reeks van omwentelingen een einde, daar hij in het jaar 1516 de opperheerſchappij van *Egypte* en *Syrië* behagtigde.

ZE-

ZEVENDE BRIEF.

Jeruzalem. — Het Heilige Graf. — Olijfberg. — SALOMO's vijver. — Beek *Kedron.* — Graven. — *Gethsemane.* — SALOMO's tempel of de moskee van OMAR.

Jeruzalem, Augustus, 1817.

Onze eerste uitstap was naar het Heilige Graf. De Turksche regering, wier hebzucht door de vereering van alle Christenen van ieder overblijfsel dat hen aan het lijden des goddelijken Stichters van hunnen godsdienst herinnert, wordt aangeprikkeld, heeft derzelver vroomheid tot eene bron van inkomsten gemaakt. Wie geen onderdaan van de Porte is, en het Heilige Graf bezoekt, moet, eenige bepaalde gevallen uitgenomen,

eene belasting van vijfentwintig zechinen betalen. De firman, dien wij te *Conſtantinopel* gekregen hadden, maakte in dit opzigt met ons eene uitzondering, en wij werden, zonder zwarigheid, met vijf perſonen van ons gevolg toegelaten.

Bij de beſchrijving der heilige plaatſen bepaal ik mij voor het *oogenblik* tot het verhaal van den man, dien ons de pater Guardiaan van het klooster op den berg *Zion* tot geleide in de ſtad had medegegeven. Misſchien doet zich naderhand eene gelegenheid op, om zijn berigt met meer gemak te onderzoeken, en mogelijk onderwerpen wij hetzelve dan aan een naauwkeuriger onderzoek dan bij den eersten indruk doenlijk was.

Het graf van onzen Verlosſer bevindt zich in de kerk, die van hetzelve haren naam ontleend heeft (*). Hetzelve is in het midden eener rotonde, boven welke een prachtige koepel is. Het uitwendige is dat van een

(*) Eene afbeelding van deze kerk vindt men in F. HALMA's *Woordenboek van het land Kanaän*, blz. 521.

een heerlijk mauſoleum, dat met een karmozijnrood damaſt tapijt met gouden ſtreepen bekleed is. De ingang is aan de oostzijde. Vlak voor denzelven heeft men eene kleine kapel gebouwd, ter gedachtenis van de plaats, alwaar de engel aan de beide MARIA's verſcheen. Daar achter is het graf, in hetwelk onze Heiland drie dagen begraven is geweest. De deur tot den ingang is zeer laag; zonder twijfel is dit, omdat men enkel in eene biddende houding daarin gaan zal. De gedaante des grafs is bijna vierkant; herzelve is over de zes voeten lang en bijna even zoo breed; deszelfs diepte bedraagt, naar mijne giſſing, omtrent acht voeten. De oppervlakte der rots is met marmer bekleed en met hemelsblaauwe zijde behangen. Aan de noordzijde is het ligchaam van onzen Verlosſer op eene ſteenen tafel bijgezet geweest, die omtrent twee voeten hoog is. De ſteen, dien de godsdienstige aandacht van de menigte der pelgrims beſchadigd heeft, wordt tegenwoordig door een marmeren blad verzekerd, dat hem bedekt. Hij is met bloemen beſtrooid en met rozenwater begoten; daarboven hangen vierenveertig altijd brandende

lampen; de meesten zijn van zilver zeer net bewerkt, en eenigen van goud; zij zijn geschenken van onderscheiden Christelijke gemeenten, die het bezit der kerk deelen, als de Katholieken, de Grieken, Armeniërs, Syriërs, Abyssiniërs, Georgiërs, Nestorianen, Copten, Maronieten, enz. Onder zoo vele gemeenten te *Jeruzalem* vindt men echter tot nog toe geene Protestanten.

In de kerk, ten oosten van het Heilige Graf, is de plaats, waar CHRISTUS in het gewaad van den hovenier aan MAGDALENA verscheen. Eenige schreden verder is de plaats, waar hij met zijne moeder sprak. Uit de naast de geregtszaal liggende binnenplaats nam men den paal weg, aan welken hij gebonden werd, om met roeden gegeesseld te worden, en plaatste hem regt voor het altaar, hetwelk aan het einde van deze kerk staat. Deze kapel is, zoowel als het altaar des Heiligen Grafs, aan den Katholieken godsdienst gewijd. De plaats, waar hem de doornekroon werd opgezet, die, waar hij gekruisigd werd, en die, waar om zijne kleederen het lot geworpen werd, bevinden zich gezamentlijk in den omtrek der kerk, die

die men op zulk eene wijze gebouwd heeft dat zij een aanmerkelijk gedeelte van den berg *Golgotha* in zich bevat. De overlevering heeft insgelijks de plaats bewaard, waar zich de moeder des Heeren bevond, toen zij, overstelpt van smart, hem aan zoo vele wreedheden en beschimpingen zag blootgesteld.

De onregelmatigheid der oppervlakte, op welke de tempel gebouwd is, heeft ook tot aanwinst van het gedeelte des bergs gediend, waar het offer des Verlossers volbragt werd. De plaats, waar het kruis stond, is in de hoogte gebleven, die zij toenmaals besloeg. De daaraan volgende bodem is slechts voor zoo ver vlak gemaakt geworden, als noodig was om denzelven met marmer te bevlooren. Het is eene verhooging van zeventien of achttien voeten; men klimt er langs eenentwintig trappen heen. Het gat, waarin het kruis stond, bevindt zich in het midden onder een Grieksch altaar. Dit altaar schijnt in de rots uitgehold te zijn; het is met groote zilveren platen belegd en met figuren in verheven werk versierd, die de lijdensgeschiedenis en andere voorwerpen uit de Hei-

li-

lige Schrift voorſtellen. Dertien lampen branden aldaar beſtendig.

Niet ver van dit gedeelte der kerk, maar eenige ſchreden onder het waterpas van den grond, daalt men af in de put, waar men het kruis, de doornekroon en de lans ontdekt heeft, waarmede een ſoldaat de zijde des Heilands doorboorde.

Bij den trap is een opſchrift ter eere van GODEFROI en zijn' broeder, aan den wand vastgemaakt; doch toen men de ſchade herſtellen liet, die de kerk voor tien jaren door een' brand geleden had (*), lieten de Griekſche Christenen, wien dit gedeelte der kerk behoort, uit achteloosheid of uit eigenzinnig-

(*) De koepel der ronde kerk, in wier midden zich de kapel des Heiligen Graſs bevindt, brandde den 12den October 1807 af. Zes maanden daarna werd hij volgens de teekeningen eens Griekſchen bouwmeesters van *Conſtantinopel*, met name COMEANO CALFA, herſteld. De Latijnen geven de ſchuld van dit ongeval aan de Armeniërs en Grieken, wier rijkdommen hen in ſtaat ſtelden om de kerk weder op te bouwen. Werkelijk vonden de Grieken bij deze wederopbouwing, die hen zeer duur te ſtaan kwam, gelegenheid om de Latijnſche Katholieken van het Heilige Graf te verdringen.

nigheid, dit opſchrift met eene laag gips beſtrijken.

Gedurende den ganſchen tijd, dat wij ons met de beſchouwing der voorwerpen van onzen eerbied bezig hielden, zagen wij eene menigte vrome lieden van verſchillende gemeenten om de talrijke altaren des tempels dringen, ten einde de godsdienſtige plegtigheden volgens hunne geloofsbelijdenisſen bij te wonen.

Toen wij uit de kerk kwamen, begaven wij ons naar den Olijfberg. Om derwaarts te komen, gingen wij den lijdensweg, die dezen naam draagt, omdat CHRISTUS dien ging, toen hij uit de gevangenis naar *Golgotha* gevoerd werd. De buitenmuren van het gebouw, hetwelk toenmaals het paleis van PILATUS was, maken een gedeelte van dezen weg uit. De voormalige ingang van dit paleis is digtgemaakt, en de tegenwoordige loopt door een' der hoeken van den hof. Dit voorhof was eertijds in het midden, en men klom een' trap op, wiens treden voor verſcheiden eeuwen naar *Rome* zijn gevoerd geworden, waar men ze thans in eene kleine kapel aan de kerk van *St. Jan*

van Lateraan ziet. Van dit paleis zijn nu hoogſten nog eenige puinhopen overig; doch de Franciscaner monniken beweerden dat zij den toren, in welken JEZUS opgeſloten was geweest, en de zaal ontdekt hadden, waarin de Stadhouder des Romeinſchen Keizers het doodvonnis over JEZUS uitgeſproken heeft. De plaats, waar hij met roeden gegeeſeld werd, is thans een vervallen hof op de andere zijde van den weg; niet ver van daar, maar in eene rigting, die meer den berg *Golgotha* nadert, is de boog of porticus, dien de Latijnſche monniken *Arco del ecce homo* (*) genoemd hebben. Op eene verhooging tuſſchen de zuilen, die het gewelf ondersteunen, vertoonde de Romeinſche Stadhouder het verheven ſlagtoffer aan deszelfs verblinde landslieden. Tuſſchen deze plaats en die zijner kruisiging viel ook de Heiland, onder den last van het kruis bezwijkende, neder. Volgens dezelfde overlevering viel hij driemalen onder dezen last neder, en men gelooft dat de plaatſen zorgvuldig opgemerkt zijn; zij worden door twee pila-

ren

(*) JOANN. XIX. 5.

ren en eene voeg in den muur aangewezen.

Naar het oostelijk einde der stad, niet ver van de poort van den H. STEPHANUS, vindt men den vijver van SALOMO, dien een engel op zekere tijden troebel maakte; hij was, naar het schijnt, zeer aanzienlijk en met bekwaamheid aangelegd, maar ik kon noch zijne diepte noch zijnen omtrek onderzoeken; want hij stuit aan den ringmuur, binnen welken de moskee van OMAR staat; men mag het niet eens wagen derzelver buitenste muren te naderen: onze dragoman verzoekt ons dus ons met een vlugtig overzigt te vergenoegen. Bij deze plaats bevindt zich de kerk der H. ANNA, die haren naam heeft, omdat zij op de plaats gebouwd is, waar voormaals het huis stond, dat MARIA's moeder bewoonde, en waarin MARIA zelve geboren werd. Tusschen dit gebouw en het paleis van PILATUS is de toren van ANTONIUS; deze vervallen toren heeft een kenmerk van oudheid, dat veel meer in het oog valt dan bij eenig ander gedenkstuk der stad.

De plaats van het martelaarschap van den H. STEPHANUS bevindt zich geheel nabij en wel

wel buiten de muren. Wij gingen aldaar voorbij, terwijl wij naar de beek *Kedron* afklommen, die door het dal *Josaphat* aan den voet des bergs loopt. Hare bedding is in dit oogenblik geheel droog; hare breedte bedraagt iets meer dan drie voeten en hare diepte naauwelijks twee. Niet ver van daar links is eene spelonk, in welke zich de graven bevinden der H. Maagd, benevens die van JOSEPH, ANNA en JOACHIM. Het is een prachtig, ruim en op eene welvoeglijke wijze versierd gewelf, dat men zeer zindelijk houdt. Men klimt er in af langs een' trap van twintig treden. Eenige graven zijn van kapellen en altaren voorzien, die met lampen en tapijten verfraaid zijn; zij hebben versieringen overeenkomstig met het karakter der geenen, die men wilde vereeren.

Het ontbreekt ons aan gelegenheid, om een grondig onderzoek te doen naar den grondslag van het gevoelen dat de moeder des Heeren te *Jeruzalem* gestorven zou zijn, zonder dat haar stoffelijk overschot in dit graf is bijgezet. Vergeefs vervoegt men zich tot de monniken, wanneer men wegens zoodanige onderwerpen opheldering verlangt;

want

want iedere vraag naar de bron, waaruit de overleveringen voortvloeijen, ſchijnt eene onmiddelijke berisping van hunne ligtgeloovigheid te zijn. De tijd der aanlegging van deze graven is ganschlijk onbekend. Uit het Euangelium weten wij dat onze Zaligmaker, bij zijn' dood, zijne moeder zijnen veelgeliefde Discipelen aanbeval, en eenige ſchrijvers hebben het vermoeden geopperd dat zij hare aardſche loopbaan te *Epheſen* geëindigd heeft; maar welke oorſpronglijke beſtemming de ſtraksgemelde ſpelonk ook gehad hebbe, zouden toch de uitgaven en de arbeid, die hare bouwing gekost mag hebben, genoegzaam zijn, om haar onder de voorwerpen te tellen, die eene ernstige opmerkzaamheid waardig zijn. Waarſchijnlijk zinſpeelt ook TASSO, in zijn *Verlost Jeruzalem* (*), op deze ſpelonk.

Nadat wij over de brug van de beek *Kedron* gegaan waren, vonden wij eenige ſchreden van daar het hof *Gethſemane*, waar de Heiland in zulk een' zwaren doodsſtrijd bad, dat hem het bloed als zweetdroppelen uit het

(*) II Zang, 5 Strophe.

het ligchaam drong. Op deze plaats volvoerde JUDAS ook zijn verraad. Deze plaats, die naauwelijks een morgen beſlaat, is ten deele met een' niet zeer hoogen muur omringd. Men ziet aldaar acht Olijfboomen van een' eerwaardigen ouderdom; men gelooft dat zij geplant zijn geworden ten tijde dat JEZUS zijn' intogt in de ſtad deed. Zij zijn zeker van zeer hoogen ouderdom, maar JOSEPHUS zegt uitdrukkelijk dat TITUS alle boomen rondom *Jeruzalem* heeft laten omhouwen (*). Boven op den berg heeft de overlevering de laatſte verſchijning van onzen Verlosſer op de aarde en zijne hemelvaart geplaatst. Op de oppervlakte der rots is zijn voetſtap uitgehouwen, om de gedachtenis aan de houding des Heilands te bewaren, toen hij deze wereld verliet. Uit dit gedenkſtuk blijkt dat de linkerhand van CHRISTUS naar *Jeruzalem* gekeerd was, dat westelijk van den berg ligt, en dat hij gevolglijk zijn gezigt naar het noorden gekeerd had. Op dezen berg heeft men een uitgeſtrekt gezigt; men ziet het dal, door hetwelk

(*) FLAV. JOSEPH. *Bell. Jud.* L. V. C. XII.

welk de *Jordaan* vloeit en den mond van deze rivier in de *Doode zee*, die eene groote platte verhoging van gepolijst zilver gelijkt.

Men gelooft dat het in een' tuin geweest is, die omtrent vijftig roeden naar het noord-westen lag, dat onze Heiland zijne Discipelen het allervolmaakste gebed voorschreef. Op de andere zijde, en wel op een' grooten afstand van het bovengedeelte des bergs, is de grot, waar de Apostelen bij elkander kwamen, om de naar hen dus genaamde geloofsbelijdenis op te stellen. Deze grot is eene afgelegen onderaardsche plaats, die tamelijk lang is, en op twaalf boogen rust, maar slechts daardoor merkwaardig is, dat zij dezen edelen martelaars tot eene schuilplaats gediend heeft.

Boven op den Olijfberg heeft men een voortreffelijk gezigt over de geheele stad; zij is op eene hellende vlakte gebouwd, en men ziet haar van dit punt met de straten, die haar in verscheiden rigtingen doorsnijden, bijna zoo duidelijk als in eene regte vlakte. Van deze plaats kan een Christen, zonder groot gevaar van stooring, het best de ge-

bouwen onderzoeken, die op de plaats van SALOMO's tempel ſtaan. Ten aanzien van den tegenwoordigen omtrek der muren ſchijnt de ligging van dit beroemde gedenkſtuk juist niet goed gekozen te zijn. De ringmuur begint aan den zuid-oostelijken hoek der ſtad, en ſtrekt zich omtrent vijfhonderd ſchreden ver naar het noorden, en honderdzestig naar het westen. Deze ruimte beſlaan ten deele twee Turkſche moskeeën, waarvan de eene eene ſlechtgebouwde en rood geſchilderde ſchuur gelijkt; de andere is achthoekig, en volgens het oostersch gebruik met eene groote menigte verſieringen voorzien. Deze laatſte is het beroemde gebouw, hetwelk OMAR in de zevende eeuw geſticht heeft. Het ſchijnt niet zoo groot en ruim als de St. Sophiakerk, offchoon hetzelve deze in luchtigheid en ſchoonheid ver overtreft; maar ik geloof dat het zoowel in grootte als in ſchoonheid veel te kort ſchiet bij de moskee, die ACHMET op het *Atmeidan* te *Conſtantinopel* gebouwd heeft. Mogt het ons gelukken de moskee van OMAR nader te bezigtigen, dan zal ik van dit zonderling ge-

gedenkſtuk eene uitvoeriger beſchrijving mededeelen.

De moskee van OMAR, op de plaats waar SALOMO's tempel geſtaan heeft, mag geen Christen van nabij bezien, veel minder er ingaan, dewijl hij dan of een Mahometaan worden moet, of met den dood geſtraft wordt. De Turken veroorloofden in het jaar 1800 dit niet eens aan SIDNEY SMITH, die toenmaals toch bij hen in groot aanzien ſtond. Ondertuſſchen hebben nogtans drie Europeanen haar van binnen bezien, de Spanjaard Don DOMINGO BADIA Y LEBLICH, die onder den naam van ALI BEY EL ABASSI. en de Zwitſer BURCKHARDT, van *Bazel*, die onder den naam van IBRAHIM SCHEIK in het oosten reisde, beiden als Mahometanen, en Mevrouw BELZONI, welke laatſte ook vele zwarigheden ontmoette, doch door hare ſtoutmoedigheid gelukte het haar toch er in te komen (*).

(*) Een omſtandig verhaal van Mevrouw BELZONI's gewaagd bezoek van deze moskee vindt men in het *Mengelwerk* der *Vaderlandſche Letteroefeningen* voor 1821, N°. 6, blz. 256.

VERT.

ACHTSTE BRIEF.

Bethlehem. — RACHELS graf. — Merkwaardigheden te *Bethlehem.* — Verzegelde put. — DAVIDS put. — *Jeruzalem.* — Het paleis van PILATUS. — De berg *Zion.*

Jeruzalem, Augustus 1817.

Gisteren zijn wij te *Bethlehem* geweest. Deze ſtad is niet over de twee uren van *Jeruzalem* gelegen. Onderweg wendde onze dragoman zich in het zuiden naar eene hoogte, waar de Joden vergaderden om over de middelen te raadplegen, ten einde JEZUS te vangen. De Katholieken hebben daarom deze plaats *il monte di mal conſiglio* (de berg der booze beraadſlagingen) genaamd. De weg naar *Bethlehem* loopt door eene een-

eenzame woeste ſtreek, over een' harden en ongelijken bodem, waar men niets dan eenige enkelſtaande olijfboomen ziet; dit zijn bijna de eenige boomen, die men in dit oord aantreft. Regts is het dal *Rephaim*, hetwelk door DAVIDS overwinning op de Philiſtijnen beroemd is (*). De plaats der Heilige Schrift, waar deze heldendaden des Konings van *Israël* verhaald worden, herinnert aan de edelmoedige weigering van dezen vorst, die, ofſchoon van dorst ſmachtende, toch geen water wilde drinken uit *Bethlehems* put, omdat drie helden het hem ſlechts met gevaar van hun leven hadden kunnen halen (†). De put, dien men ons als dezelfde wees, waaruit de drie dappere mannen het water gehaald hadden, en zich tot dat einde een' weg door het vijandelijk leger moesten banen, ſcheen ons te ver van de poort te liggen, om deze overlevering met het verhaal der Heilige Schrift overeen te brengen.

Bij-

(*) II SAM. XXIII. 13.

(†) Ald. 15-17. PLUTARCHUS verhaalt een' dergelijken trek van ALEXANDER, op diens langen en moeilijken krijgstogt tegen DARIUS.

Bijna op de helft van den weg kwamen wij aan een groot klooster, hetwelk ter eere van ELIAS gebouwd is. Het uitwendige van dit gebouw heeft niets dat de aandacht trekt; maar onze gids deed ons, op een' plegtigen toon, den voorſlag, om eene grot in eene der zijden van de rots tegenover de deur te bezien. Uit een onder de Katholieken heerſchend vooroordeel, hetwelk ik meermaals gelegenheid gehad heb op te merken, ſchrijven zij gewoonlijk lieden van uitſtekende geestvermogens eene buitengewone gedaante en ligchaamsſterkte toe. Men zeide ons dat de verdieping, die men in den ſteen bij den ingang des kloosters ziet, de uitwerking was van de drukking des ligchaams van onzen Heiland, toen hij om eenige reden zich hier nederzetten moest.

Van deze hoogte zagen wij duidelijk het dorp *Bethlehem*, hetwelk boven aan eene afhelling ligt. Voor deze afhelling is de bodem in verſcheiden kleine afperkingen verdeeld en met vijgen- en olijfboomen beplant. Heuvels en dalen verſchaffen der omliggende ſtreek veel afwisſeling en geven haar eene waarlijk ſchilderachtige ligging. Ondertuſ-

ſchen

ſchen heeft zij baarblijkelijk weinig aanſpraak op de benaming van vruchtbaar, die men door den naam *Ephrath* (*) aanduidde, welke men haar voormaals gaf. Echter geeft VOLNEY der ſtad en de naast liggende ſtreken de voorkeur boven het overige gedeelte van dit diſtrikt; maar hij vermindert dezen lof door de aanmerking, dat het bijna overal aan bebouwing ontbreekt.

Eenige roeden regts van den weg, en niet ver van het St. Eliasklooster, wees men ons een klein vierkant gebouw, waarop zich een kleine koepel bevond, en, volgens de verzekering van onze gidſen, het graf van RACHEL zijn zou. Ik heb niet kunnen vernemen waarop dit gevoelen gegrond is, want nog heden kon men de onderſcheidende merkteekenen niet wedervinden, waarmede

JA-

(*) Zij heeft, zegt CHATEAUBRIANT, den naam van het vruchtbare *Ephrata* naar de vrouw van KALEB, om haar van een ander *Bethlehem* in den ſtam ZEBULON te onderſcheiden. Ik heb nogtans in het dal *Bethlehem* de vruchtbaarheid niet beſpeurd, die men hetzelve toeſchrijft. Onder de Turkſche regering wordt in weinig jaren het vruchtbaarſte land eene woestijn.

JAKOB het graf zijner echtgenoote had aangeduid (*), want het kleine gebouw, dat men ons wees, had niet eens het aanzien van een' middelbaren ouderdom (†).

Tegen den middag kwamen wij in het klooster der Franciskanen aan, waar men ons met de hartelijkheid ontving, aan welke wij gewoon waren. Na het genot van eenige rust vertoonden de monniken ons de onderſcheiden voorwerpen van de vereering der geloovigen. Den bouw der kerk ſchrijft men aan CONSTANTIJNS moeder, HELENA, toe. Offchoon zij niet voltooid is, bemerkt men toch menigvuldige ſporen van grootheid in het plan en van pracht in de verſiering. Zij heeft de gedaante van een kruis. Vier rijen prachtige marmeren zuilen, ten getale van

(*) GEN. XXXV, 20.

(†) De overleveringen der Christenen ſtemmen daarin overeen dat zij RACHELS graf op deze plaats ſtellen; de historiſche critiek is dezer mening gunstig; maar ondanks THEVENOT, MONCONY, ROGER en vele anderen, kan ik toch geen oud gedenkſtuk herkennen in hetgeen men tegenwoordig RACHELS graf noemt; het is baarblijkelijk een Turksch gebouw, dat voor een' Santon beſtemd is.

CHATEAUBRIANT.

van achtenveertig, van de Corinthiſche orde, verſieren het ſchip, en het gewelf is, naar men zegt, van cederhout van den *Libanon* (*). Tusſchen de venſters ziet men de verminkte overblijffelen van figuren in basrelief, en half uitgewischte Griekſche ſpreuken uit de Euangelisten.

Aan het einde van het gebouw ſtaat een altaar, hetwelk aan de Koningen uit het oosten gewijd is; aan den voet van hetzelve wees men ons de afbeelding van het leidend geſtarnte in jaspisachtig marmer. Men beweert dat dit geſtarnte naauwkeurig met het punt aan het firmament overeenkomt, waar de planeet ſtaan bleef, toen zij de wijzen weder uit *Jeruzalem* gebragt had.

Gij zult mij, hoop ik, regt doen, en gelooven dat ik, wanneer ik de door overleveringen voortgeplante omſtandigheden aanvoer, niet gezind ben om alle meningen van

(*) Een doorzigtig balkwerk neemt aan de muren zijn begin, en rijst als koepel in de hoogte, om een dak te dragen, dat niet meer voorhanden of onvoltooid gebleven is. Men zegt dat deze balken van cederhout zijn, doch dit is eene dwaling.

CHATEAUBRIANT.

van die geenen aan te nemen, die dezelven voor waar houden. Ik verhaal ze u als blijken van den toeſtand der kundigheden in de eeuwen, dat eenigen zijn gevonden geworden.

Omtrent driekwartier uurs van *Jeruzalem* trok men onze opmerkzaamheid op eene holte aan den rand des wegs, van welke men zich tot eene waterbak bedient; hier, zeide onze gids, kwam eene lichtende vonk uit, die de wijzen uit het oosten naar de plaats der geboorte voerde. Bij deze woorden vreesde ik dat onze dragoman op ons gezigt de twijfeling bemerkt had, die dit gedeelte van zijne vertelling verwekte, want hij voegde er bij, op een' toon, die niet geheel vrij was van bitterheid: *Cauſe volete? C'è un miracolo de Dio* (*).

Toen wij van het altaar naar de plaats terugkeerden, waar wij bij het inkomen van de kerk het eerst aangekomen waren, klommen wij eenige trappen af, en kwamen aan de

(*) Gij wilt de reden weten? Het is een wonderwerk van God.

de zoogenaamde klein kapel van den H. HIERONIMUS, die aan de cel grenst, waar hij de Heilige Schrift in het Latijn vertaalde. Het graf van den heiligen man is niet ver van daar; het ligt regt tegenover de gedenkteekens van de H. PAULA en hare dochter EUDOXIA. Ook ziet men hier een cenotaphium, dat ter gedachtenis van EUSTATHIUS opgerigt is. Geene van deze oudheden verdient eene uitvoerige beſchrijving.

Terwijl wij een' krommen ſmallen gang doorgingen, bevonden wij ons allengs nader bij den bodem, en wij kwamen aan de plaats, waar, naar men zeide, de H. Maagd uitruste, toen zij voor de eerſte maal in den ſtal kwam. Eenige ſchreden van daar werd de Heiland geboren. De plaats is door een geſtarnte van wit jaspisachtig marmer geteekend en door een' zilveren krans omringd. Om de ſtralen is het volgende opſchrift gegraveerd:

HIC DE VIRGINE MARIA IESUS CHRISTUS NATUS EST (*).

Wan-

(*) Hier, is JEZUS CHRISTUS uit de maagd MARIA geboren.

Wanneer men deze plaats verlaat, moet men zestien trappen opklimmen, eer men weder boven komt. De ſtal was dus tien of twaalf voeten onder de aarde. Op dezelfde wijze zijn nog tegenwoordig de ſtallen te *Jeruzalem* gebouwd.

Op de plaats waar JEZUS geboren *is*, ſtaat een altaar, hetwelk door lampen verlicht wordt, die men nooit laat uitgaan. Eenige trappen verder naar beneden vindt men de kribbe, waarin het kind rustte, daar tegenover ſtaat een ander altaar op de plaats waar de H. Maagd zat, toen de wijzen uit het oosten den nieuw geboren Koning kwamen aanbidden.

Bij onze terugkomst in het klooster klommen wij op het terras, om de omliggende ſtreek te beſchouwen. Het uitzigt vertoonde vele voorwerpen, die in de Heilige Schrift vermeld worden; bij voorbeeld, het veld, waarop de herders hunne kudden bewaakten, toen de engel hen 's Heilands geboorte verkondigde.

Na een' ligten maaltijd namen wij van onze gastheeren affcheid, en ſloegen den weg in naar het zuiden om de waterbakken te be-

beſchouwen, wier aanlegging men aan SALOMO toeſchrijft. De koninglijke wijsgeer zinſpeelt daarop, gelijk op vele andere gewrochten van zijne magt en grootheid, wanneer hij het ongenoegzame van de goederen dezer wereld aantoont. (*) Er zijn drie bakken, die bijna in eene regte lijn, de eene boven de andere gelijk de ſluizen van een kanaal geplaatst zijn. Op deze wijze loopt het overvloedige water uit den eersten in den tweeden, die wederom het zijne in den derden uitſtort zoodat er een aanhoudende overvloed van zoet water langs de afhelling des heuvels te *Bethlehem* en *Jeruzalem* is. De gedaante dezer waterbakken is een regthoek. Alle drie hebben bijna eene breedte, maar zijn zeer in lengte onderſcheiden, de derde is bijna nog een halfmaal zoo groot als de eerste; zij bevinden zich nog in een' goeden ſtaat, en men kon ze met weinig kosten volkomen herſtellen. De bron, die dezelven van water voorziet, is ſlechts omtrent twintig roeden vandaar verwijderd; zij komt eenige voeten diep van onder de aarde.

De

(*) PRED. II, 6.

De toegang tot dezelve is met eene deur gesloten, die zoo geplaatst is, dat het water voor alle onreinheid is beveiligd.

De overzetters hebben in de herdersvergelijkingen, waarmede SALOMO het gedicht versierd heeft, herwelk zijn' naam voert, een' mystischen zin willen vinden, wiens beteekenis men echter niet ligt ontdekken kan. Het is nogtans niets overdrevens of onwaarschijnlijks, wanneer men het vermoeden aanneemt dat de dichter zijne metaphoren somwijlen van het bij de Joden gebruikelijk ceremoniëel, maar somwijlen ook van de gedenkstukken ontleend heeft, die men onder zijn bestuur ten algemeenen nutte heeft gebouwd. De paters Gardianen des Heiligen Lands gelooven dat de dichter den stroom voor oogen had, die de gemelde bakken aanvult, toen hij de vlekkooze reinheid zijner bruid prees, en riep: „ Mijne zuster! ô bruid! gij zijt een beslo„ ten hof, eene besloten wel, eene verze„ gelde fontein (*)."

De Graaf DE FORBIN bezocht *Bethlehem* ook

(*) HOOGL. IV. 12.

ook van *Jeruzalem* af, en verhaalt zijne reis volgendermate:

„ Wij gingen door het dal *Rephaim*, „ om naar *Bethlehem*, in het Arabisch „ *Beyt-el-lahm*, te gaan. Deze plaats „ werd, naar men zegt, door ABRAHAM dus „ genaamd, en beteekent huis des broods, „ ook het vleeschhuis. DAVID hoedde aldaar „ zijne kudde. ABESAN, BOAS en RUTH wa- „ ren Bethlemieten. De eerſte Christenen „ bouwden aldaar dadelijk eene kleine kapel, „ in welke de ſtal zich bevindt, waarin JEZUS „ geboren is. Keizer HADRIANUS plaatſte „ het altaar van ADONIS er in, hetwelk op „ bevel der H. HELENA omvergeworpen „ werd. Op de puinhopen van hetzelve liet „ zij eene groote kerk bouwen, wier ge- „ daante en bouwwijze die van den H. PAU- „ LUS buiten de muren van *Romen* herinne- „ ren. Achtenveertig zuilen van rood Egyp- „ tisch marmer dragen een gewelf, dat van „ cederhout zou zijn. De basreliefs en „ ſchilderijen, waarmede de muren zijn ver- „ ſierd, dragen geheel den ſtempel van de „ barbaarschheid der middeleeuwen, maar „ de ſmaak is toch nog zoo ſlecht niet als

„ die van de kapitelen en voetſtukken der
„ zuilen. De Armeniërs zijn in het bezit van
„ dezen tempel.

„ De monniken bragten mij in eene plegtigen
„ tigen procesſie in de onderaardſche kerk,
„ en wezen mij de plaats, waar JEZUS gebo-
„ ren werd, en waar de wijzen uit het oos-
„ ten ſtaan bleven. Al deze kapellen zijn
„ met marmer, jaspis en verguld blik over-
„ trokken; zij worden door eene ontelbare
„ menigte gouden en zilveren lampen ver-
„ licht.

„ Het klooster is groot, en heeft hooge
„ muren; het heeft geheel het aanzien van
„ een verſterkt ſlot. De hoofdpoort is zeer
„ laag en ſmal, opdat de Arabieren te paard
„ en in groote menigte er niet indringen.
„ Bij mijne aankomst was er een vreeslijk
„ geweld. *Bethlehem* moest eene contribu-
„ tie van tienduizend piasters opbrengen, die
„ over de inwoners moesten omgeſlagen
„ worden, die geheel uit Christenen beſtaan.
„ Men hoorde niets dan bedreigingen en ge-
„ ſchreeuw.

„ De inwoners van *Bethlehem* bebouw-
„ den een gedeelte der heuvels van *Rama*,

„ die

„ die RACHELS aandoenlijke klagt vernamen.
„ Deze hulpbron is hen ontnomen, en zij
„ bepalen zich tot het vervaardigen van ro-
„ zenkransen, houten met paarlemoer over-
„ trokken kruisen en afbeeldingen der kribbe.
„ Dit alles wordt aan het Heilige Graf in-
„ gezegend, aan de pelgrims verkocht en aan
„ de Turken betaald. De jonge vrouwen
„ van *Bethlehem* hebben in hare gelaatstrek-
„ ken eene ongemeene bevalligheid en re-
„ gelmatigheid; een sluijer bedekt haar ge-
„ zigt, zonder hetzelve te verbergen; hare
„ armen zijn bloot, en dikwijls van den
„ schoonsten vorm; zij waren jegens ons
„ zeer vriendelijk.

„ De huizen te *Bethlehem* zijn laag en
„ vierkant, gelijk te *Jeruzalem*, en van
„ een terras of kleinen koepel voorzien. Bij-
„ na alle trappen zijn van buiten geplaatst.
„ Wanneer men uit de stad komt, heeft men
„ regts het uitzigt tot aan de bergen van
„ *Hebron*, waar men ABRAHAMS graf nog
„ aanwijst, en naar het dal van *Membré*,
„ waar KALEBS asch rust; verderop de ber-
„ gen van *Engaddi*, de heuvels van *Odal-*
„ *lam*, de puntige rots, die de spelonk be-

„ dekt, waarin DAVID zich verborg om de
„ woede van SAUL te ontgaan, *Masſada*,
„ de ſporen van de ſterkte *Herodes*, *Bethu-*
„ *lia* en de toppen van *Sennacherib*."

Doctor CLARKE bezocht insgelijks *Bethle-*
hem van *Jeruzalem*. „ Na eene reis van
„ omtrent een uur van laatstgenoemde ſtad,"
zegt hij, „ zagen wij de eerste, en hielden
„ ſtil, om dit ſchoone gezigt te genieten.
„ Een bergrug ſcheen de ſtad aan de zuid-
„ zijde van een diep en ſchoon dal te be-
„ dekken, en liep van het oosten naar het
„ westen. *Het meest viel het klooster in*
„ het oog, dat boven de plaats der geboor-
„ te in de voorſtad, aan de oostzijde, ge-
„ bouwd is. Beneden aan de linkerzijde
„ ſcheen de *Doode zee* ons zoo nabij, dat
„ wij geloofden in zeer korten er heen te
„ kunnen rijden. Nog nader ſtond een berg
„ aan derzelver westelijken oever, die in zij-
„ ne gedaante den kegel van den *Veſuvius*
„ geleek, en die ook boven op zijn' top
„ een' krater had, dien men duidelijk onder-
„ ſcheiden kon. De afſtand is echter veel

„ groo-

„ grooter dan hij ons voorkwam. De damp-
„ kring was ongemeen zuiver en helder,
„ maar wij zagen geene van de rookwolken,
„ die, volgens eenige ſchrijvers, uit de *Doode*
„ *zee* of van eenigen naburigen berg zouden
„ opſtijgen. Alles was rondom denzelven
„ in den hoogſten graad grootsch en pleg-
„ tig.

„ In *Bethlehem* woedde de pest, en toch
„ konden wij de verzoeking niet wederſtaan
„ van hetzelve te bezoeken. Wij bezagen de
„ plaats, waar, volgens de overlevering, de
„ engelen aan de herders van *Judea* ver-
„ ſchenen zouden zijn, en het berigt gebragt
„ hebben van de geboorte van onzen Hei-
„ land. Eindelijk hielden wij ſtil in een
„ olijvenboschje, tuſschen het klooster en
„ de ſtad.

„ *Bethlehem* ligt zes Engelſche mijlen
„ van *Jeruzalem*, hetgeen nagenoeg twee
„ uren is, en dronken water uit DAVIDS
„ put (*), die nog altijd zijne vorige vermaard-
„ heid heeft; hij ligt bij de ſtadspoort aan
„ de oostzijde. Het klooster ſtaat werkelijk

„ op

(*) II SAM. XXIII, 16.

„ op de plaats waar onze Heiland geboren
„ is. De ſtad ligt op den ſmallen rug van
„ een' langen en hoogen berg, en is van al-
„ le kanten door dalen omringd.

„ RACHELS graf, tusſchen *Jeruzalem* en
„ *Bethlehem*, is geen werk uit de oudheid,
„ offchoon hetzelve niet alleen van Joden en
„ Christenen, maar ook van Arabieren en
„ Turken vereerd wordt.

Toen wij 's avonds in *Jeruzalem* terugkwamen, begaven wij ons naar den Turkſchen Stadhouder, om hem ons voornemen te berigten van de *Doode zee* te bezoeken, en hem het verlof daartoe met de noodige bedekking te vragen. Deze Aga woont in het huis, hetwelk op de puinhopen van het paleis van PILATUS gebouwd is. Hetzelve dient hem bij dag tot ſerail en ambtswoning. De harem, waar hij den nacht doorbrengt, bevindt zich in de nabijheid, maar is van het hoofdgebouw afgezonderd. Ons bezoek was vruchteloos; de Stadhouder ontving ons nogtans met veel beleefdheid, maar verzekerde ons dat wij volſtrekt niet zonder eene Arabiſche

ſche bedekking door de vlakte van *Jericho* konden reizen. Wij waren derhalve genoodzaakt om met een' grooten oorlogstrein te reizen of ons plan op te geven. Toen wij den Aga verlieten, deden wij eene wandeling om den berg *Zion*. Eer wij op dezen heiligen berg kwamen, gingen wij door de wijk der Armeniërs. In dit gedeelte der ſtad ligt het paleis van DAVID, en men wees ons de plaats, waar de toren geſtaan had, van welken hij de bekoorlijkheden van BATHSEBA beſchouwde. Bij de verwoesting der ſtad werd dit oude gebouw mede vernield, maar op deszelfs grondſlag heeft men eene nieuwe vesting gebouwd, waarin de troepen des Grooten Heers in bezetting liggen.

Het huis van ANNAS, den ſchoonvader van CAJAPHAS (*), ſtond niet ver van daar. Een Armenisch klooster beſlaat tegenwoordig deszelfs plaats. Bij dit laatſte gebouw ſtaat een ander groot huis, hetwelk voormaals den Katholieken Franciskanen toebehoorde, doch hen ontnomen werd, en thans ook den Armeniërs behoort. Het gebouw is zoo groot, dat het-

(*) JOANN. XVIII, 13.

hetzelve eenige fraaije tuinen in zijn' omtrek bevat. Het geheel is volgens een' grooteren maatſtaf ingerigt dan gewoonlijk, en alles heeft een aanzien van zindelijkheid, als men maar zelden gelegenheid heeft, om in andere kloosters op te merken. Wij vonden den overſten dezer gemeente, die den titel en de kleeding droeg van Patriarch, op het terras zittende, waar hij van verſcheiden mindere geestelijken omringd was; hij liet nog andere eerbewijzingen aan zijne waardigheid doen, die ons met de Christelijke ootmoedigheid ſtrijdig ſchenen. Zijn gedrag was koel, terugſtotend en verlegen, en zijne beleefdheid was gemaakt en niet van harte. De kerk, die tot het klooster behoort, van het welk wij ſpreken, ſtaat op de plaats waar de H. JAKOBUS den marteldood onderging. Het is een prachtig en veel grooter gebouw dan eenige Christelijke kerk te *Jeruzalem*, de kerk des Heiligen Grafs uitgenomen. De ſieraden zijn tot verkwisting toe ſchitterend; maar de menigte der ſlechte ſchilderijen benadeelt den algemeenen indruk zeer, dien zij zouden maken. Het inwendige is nogtans even zoo zorgvuldig onderhouden als eene Engelſche

hoofd-

hoofdkerk. Van daar bezochten wij een kloos-ter, dat op de plaats gebouwd is waar voor-maals de woning des Hoogepriesters CAJAPHAS ſtond. Hier hield men onzen Verloſer ge-vangen, en hier verloogchende PETRUS zijn' goddelijken meester. De paters in dit kloos-ter verzekerden dat de ſteen, waarop men het ligchaam van CHRISTUS in het graf nederge-legd had, op eene behendige wijze in een' tijd van burgerlijke oneenigheden door eenige monniken van hunne orde weggenomen en on-der het altaar van hunne kapel verborgen was geworden.

Hier worden bij den naam *Zion* zoo vele belangrijke herinneringen opgewekt, dat men naauwelijks de ellende van zijn' tegenwoordi-gen toeſtand met den geheimzinnigen glans kan vereenigen, dien de ſchriften der Profe-ten over dezen heiligen berg verſpreiden. Zijne hoogte boven de ſtad bedraagt even zooveel als de *Mons Aventinus* boven het *Fo-rum* van *Rome*; maar wilde men zijne hoogte van zijn' grondſlag af in het dal *Gehennon* ſchatten, waar hij zich eensklaps verheft, dan zou men dezelve met eenige van de minst hoo-ge heuvels gelijk vinden, die *Bath* omringen.

Zijne oppervlakte is van eene verbleekte kleur, die in het geele ſpeelt. De groei is er ſchraal, en hij dient tegenwoordig tot een kerkhof voor de Katholieke, Griekſche en Armeniſche Christenen. Men beweert dat het huis, waarin de H. Maagd geſtorven is, op dezen berg geſtaan heeft, en onze gidſen geloofden ons de plaats naauwkeurig te kunnen aanwijzen. Men ziet hier nog de heilige eetzaal (*cœnaculum*) die op een gedeelte van dezen berg gebouwd was, waar onze Verloſſer het Paaſchfeest voor de laatſte maal vierde. Deze kerk is een aan MAHOMET gewijde tempel geworden, en gevolglijk voor ieder anderen dan Mahometanen ontoeganglijk. DAVIDS graf bevindt zich ook in den omtrek der moskee, en geen Christen kan het daarom bezigtigen.

*

NE-

NEGENDE BRIEF.

Tegenwoordige ſtaat van *Jeruzalem.* — Getal der inwoners. — Omtrek. — Straten. — Wijken. — Poorten. — Regering.

Jeruzalem, den 20ſten Augustus 1817.

Wanneer een reiziger met geblinddoekte oogen uit *Engeland* kwam, en op eens in *Jeruzalem*, of op een der bergen geplaatst wierd, die hetzelve beheerſchen, hoe groot zou zijne verbazing zijn, wanneer men hem eensklaps den blinddoek afnam! Van het midden der naburige hoogten zou hij eene wilde, ruwe en bergachtige woestijn zien; geene enkele kudde zou hij op de toppen de-

dezer bergen zien weiden; er zou hem geene ſtruik die aan hare zijde wies, geen water dat door het dal vloeide in het oog vallen; hij zou het ſomber en treurig gezigt eener verwoeste landſtreek voor zich hebben, in wier midden het weleer zoo glorierijke *Judèa* deszelfs gedemoedigd voorhoofd buigt. Wanneer men de ſtad *intreedt*, verdwijnt de begoogcheling van haren naam en al de daarmede verbonden oude herinneringen nog veel ſneller, en de beſchouwer gevoelt zich nog wreeder bedrogen. Daar ziet hij geene met paleizen verfraaide ſtraten, geene prachtige wandelwegen, geene triomfboogen, die zich hoog in de lucht *verheffen*, geene verfriſſende fonteinen, geene colonnades om zich tegen de zon te dekken, ja geen ſpoor, dat aan eene oude krijgsgrootheid of aan handelrijkdom herinnert. In plaats van overblijſſelen van voormalige magt, ziet hij zich overal van grof opgehaalde muren omringd, wier plompe eenvormigheid enkel door den voorſprong van eenige met traliën voorziene venſters wordt afgebroken. Alle ſchoonheid *is* van *Zions* dochter geweken!

De ſchoonſte wijk der ſtad is onbetwistbaar

baar die der Armeniërs. In de overigen zijn de ſtraten te eng; naauwelijks kunnen drie kamelen aldaar naast elkander gaan. De bazars bevinden zich hier, gelijk in alle ſteden van *Azië*, in een bijzonder kwartier. Uit hoofde van deze inrigting kan het getal der handwerkers en kunstenaars zekere grenzen niet overſchrijden.

Wegens de bevolking is men van een verſchillend gevoelen, terwijl men dezelve ſlechts volgens onvolledige opgaven kan ſchatten; men rekent dezelve op 25,000 zielen; daaronder zijn

3000 of 4000 Joden.
800 Roomsch-Katholieken.
2000 Grieken.
400 Armeniërs.
50 Copten.
13,000 Mahometanen.

Dit is eene zeer geringe bevolking, wanneer men dezelve vergelijkt met die, welke de ſtad in haren bloeijenden toeſtand had; maar de menigvuldige belegeringen, die zij heeft uitgeſtaan, en de plunderingen, die het gevolg daarvan zijn geweest, hebben geen ſpoor van hare voormalige magt overgelaten.

ten. *Jeruzalem* gelijkt onder de regering van een' Turkſchen Aga het *Jeruzalem* onder SALOMO's regering even zoo weinig als *Athene* onder het beſtuur van PERICLES overeenkomst heeft met het *Athene* onder het beheer van het opperhoofd der zwarte geſnedenen. Bij den Profeet heet het: „ Het „ land is voor hetzelve als een lusthof, en „ achter hetzelve als eene woeste wilder„ nis (*)." Het gezigt van *Jeruzalem* bewaarheidt deze vreeslijke voorſpellingen van den man Gods, die op zulk eene geduchte wijze vervuld zijn geworden.

De omtrek van *Jeruzalem* in deszelfs tegenwoordigen toeſtand laat zich tamelijk naauwkeurig bepalen door den tijd, dien men noodig heeft om rondom de ſtadsmuren te gaan. Ik heb dezen weg in vijftig minuten afgelegd, en daar ik zonder ophouden voortging, geloof ik niet dat de omtrek der ſtad over het uur bedraagt. Voormaals was zij met een' drievoudigen muur (†) omringd. De te-

(*) JOËL, II. 3.

(†) Deze drievoudige muur liep rondom de geheele ſtad, en verhief zich enkel op de plaatſen die niet door

tegenwoordige muur zou door SOLIMAN II omſtreeks het midden der zestiende eeuw gebouwd zijn geworden. Van tijd tot tijd vindt men opſchriften met Arabiſche letters, die waarſchijnlijk den tijd der bouwing vermelden; maar ik kon noch den dragoman noch iemand anders, die ze mij kon verklaren, er toe krijgen om mij te verzellen. Zij verontſchuldigden zich met de vermoeijenis, die hen de buitengewone hitte veroorzaakte; de ware oorzaak echter van hunne onwilligheid was de vrees van achterdocht te verwekken bij de Turken, die hen met een' Frank zàgen gaan, die bezig was met de opſchriften aan de muren af te ſchrijven. Ik moest dus alleen gaan, en daar mijne wandeling geen in het oogloopend doel had, liet men mij gaan, zonder mij uit te vragen of anderszins te verontrusten.

Het inwendige der ſtad is met eene menigte ſtraten en naauwe ſteegen doorſneden. De volgenden zijn de namen der voornaamſten:

1. *Tar-*

door de natuurlijke hoogte der bergen verdedigd werden. FL. JOSEPH. *Bell. Jud.* L. V.

1. *Tarrek* (*) - *Bab-el-Hammond* (De ſtraat der pilarenpoort); zij loopt onregelmatig door de ſtad van het noorden naar het zuiden.

2. *Suk-el-Keber* (Straat van den grooten bazar) loopt van het oosten naar het westen; eene kleine ſtraat, die in deze uitkomt, heet de ſtraat van den kleinen bazar.

3. *Tarrek-el-allam* (*Via doloroſa*, Lijdensweg). Deze ſtraat is zeer onregelmatig; zij begint bij de St. Stephanuspoort, loopt door het paleis van PILATUS, en eindigt bij den berg *Golgotha*. Wijders zijn de voornaamſte wijken:

1. *Harat-el-Muslmin* (Wijk der Turken).

2. *Harat-el-Naſara* (Wijk der Christenen). Zij ſtrekt van den Lijdensweg tot aan het Heilige Graf.

3. *Harat-el-Arman* (Wijk der Armeniërs), westelijk van den toren van DAVID. Zij is het zindelijkſte en aangenaamſte kwartier van de ſtad.

4. *Harat-el-Yud* (Wijk der Joden); zij is juist het tegendeel van de voorgaande.

5. *Ha-*

(*) *Tarrek* beteekent ſtraat; *Harat* is nagenoeg ons woord buurt.

5. *Harat-bab-Hotta* (Wijk des tempels); zij heeft dezen naam wegens de nabijheid der moskee van OMAR.

6. *Harat-el-Zahara* (De algemeene wijk). Zij wordt door lieden van alle natiën zonder onderſcheid bewoond, en als het verblijf der losbandigſte en zedenlooste lieden aangemerkt. Men gelooft dat hier de woonplaats der Pharizeën geweest is.

7. *Harat-el-Mograrbé* (Wijk der Tunezen). Het getal van dezen is tegenwoordig zeer klein. Men is van gevoelen dat zij van de Mooren afſtammen, die FERDINAND en ISABELLE uit *Spanje* verdreven hebben.

Bovendien zijn er zes poorten, die men geregeld alle avonden ſluit; hare namen zijn als volgt:

1. *Bab-el-Hhaleel* (De poort der uitverkorenen of veelgeliefden). Zij leidt naar *Bethlehem*, *Hebron*, enz. Door deze poort komen de pelgrims, die hunnen weg over *Jaffa* nemen, in de ſtad.

2. *Bab-el-Nabi-Daud* (Poort van den Profeet DAVID), op den berg *Zion*. Deze poort is de ingang van het zuiden.

3. *Bab-el-Mograrbé* (De mistpoort). Door

deze poort werd JEZUS na zijne gevangenneming voor PILATUS gebragt. Zij is eene der nieuwſten en ſlechtſten.

4. *Bab-el-Sitti-Mariam* (De poort der H. Maagd), leidt oostwaarts naar het graf van MARIA en naar den Olijfberg. Men noemt haar ook de St. Stephanuspoort, wiens marteldaarſchap de H. Maagd mede aanzag.

5. *Bab-el-Hammond* (De zuilenpoort), die men ook de poort van *Damascus* noemt. Zij is veel fraaijer dan de anderen; zij ligt naar het noorden en op den weg naar *Sichem*.

6. *Bab-el-Zahara* (De Herodespoort). Dit is eene kleine poort, die tusſchen de poort van *Damascus* en de St. Stephanuspoort in ligt.

Voormaals kon men zich niet in Europeesche kleeding op de ſtraten vertoonen. In deze kleeding was men aan allerlei beledigingen en vervloekingen blootgeſteld, die men ſtil of overluid uitſtiet; maar de inval der Franſchen in *Syrië* heeft in de denkwijze des Turkſchen volks eene groote verandering bewerkt. De inſchikkelijkheid en de vriendelijke openhartigheid van *Sir* SIDNEY SMITH te *Acre*, de volksliefde, die

hij

hij gedurende zijn verblijf te *Jeruzalem* wist te verwerven, hebben den Engelſchen een' graad van achting verſchaft, die zich niet tot de overige Christen-volkeren uitſtrekt. Ik heb dikwijls mijn' Arabiſchen mantel afgelegd en ben in jagtkleeding met mijn' kleinen Smirnſchen hoed door de ſtad gegaan, zonder dat ik de geringſte onaangename ootmoeting had.

De regering te *Jeruzalem* is, gelijk in alle andere Turkſche hoofdſteden; zij wordt door verſcheiden ambtenaars waargenomen. De voornaamſte magiſtraatsperſoon is de Mosrallem of militaire Stadhouder. Na hem volgt de Mula-Kadi, een ambt, hetwelk met de verrigtingen van onze Directeurs der policie overeenkomt. Vervolgens de Mufti, het opperhoofd van den godsdienst en de regtspleging; eene vreeslijke magt in iedere despotieke regering, maar nog vreeslijker in *Turkije*, waar de denkbeelden even zoo geboeid zijn als de menſchen, en waar de tirannij op de ſlaafschheid van denken geënt is. Behalve dat is er nog een ambtenaar, die het voorzitterſchap in de moskee van OMAR bekleedt. Ik heb geene kennis van

de uitgeſtrektheid van zijn regtsgebied kunnen bekomen. Eindelijk is er nog een Subaſchi, welk ambt bijna met dat van een' plaatsmajoor overeenkomt. Al deze ambtenaars, met uitzondering van den Mufti, hangen van den Pacha van *Damascus* af, tot wiens diſtrikt het gebied van *Jeruzalem* behoort.

Toen de ſchrijver en zijne reisgenooten van *Tripoli* vertrokken, gaf men hen te kennen, dat hoe dieper zij in het land kwamen, hoe meer zij aan onaangenaamheden blootgeſteld zouden zijn, wanneer zij de landskleeding niet aantrokken. Zij verſchaften zich derhalve eene volkomen kleeding, wier beſchrijving den lezer welligt niet onaangenaam is.

Het voornaamſte gedeelte eener kleeding van deze ſoort gelijkt groote pantalons, die om het midden des ligchaams met een' afhangenden gordel zijn vastgemaakt. Deze pantalons zijn van laken, linnen of zijde, naar den ſmaak des geenen die ze draagt.

Men

Men bedient zich van laken en linnen als men rijden wil, en van zijde op plegtige dagen. De pantalons van eene der beide eerste ſtoffen zijn een *Salwal* of *Sharroweel*; de pantalons van zijde heten *Sindian*. Daarover trekt men den *Kombos*, eene ſoort van tunica met lange mouwen, die bijna tot op de voeten komt. Deze tunica maakt men vast met een' kostbaren haak of gordel, die *Zennar* heet, en in welken men zijne pistolen of andere prachtig verſierde wapenen ſteekt. De *Daraben* is eene ſoort van overrok, dien men ſomwijlen over de tunica in plaats van den mantel draagt, die *Benis* heet. Gewoonlijk is hij van eene ligte ſtof, en eene levendige kleur; maar de aangenaamſte kleeding is de *Bornos*, een lange, witte, fladderende rok, van zijde en kemelshaar, met zijden franje bezet. Niets gaat boven de ligtheid en ſchoonheid van dit kleedingſtuk, welks gedaante het oude *Pallium* gelijkt; ook ſlaat men, gelijk bij dit, het eene einde over den linkerſchouder. De tulband is uiterst eenvoudig; hij beſtaat uit eene roode muts, van boven met eene blaau-

we zijden kwast verſierd, en een ſluijer rondom denzelven heen gewonden. De ſluijer kan van iedere kleur zijn, uitgenomen de groene, die uitdrukkelijk alleen voor de nakomelingen des Profeets beſtemd is; gewoonlijk geeft men de eenvoudig witte de voorkeur; ſomwijlen draagt men den ſluijer ook van karmozijnrood of *licht* blaauw. Het hoofd moet men zich volſtrekt kaal laten ſcheren, anders zou de hitte van dit hoofddekſel onverdraaglijk zijn.

Het hemd is van zeer fijn linnen of zijde; het is open, zoodat men den hals, de borst en de armen geheel bloot ziet.

Terwijl zij de ruïne van *Balbek* onderzochten, kwamen de voornaamſte inwoners der ſtad er bij. Een hunner, een man van hoogen rang in het land, ſcheen groot verlangen te hebben om met den ſchrijver zijn hoofddekſel te ruilen; maar deze had er geen lust toe. Eindelijk moest hij hem te kennen geven, dat zekere nationale gebruiken hem niet toelieten deze beleefdheid aan te nemen. Uit deze omſtandigheid kan men opmaken, dat het hoofddekſel een voorwerp van bijzondere opmerkzaamheid is, want

want zonder de andere verſieringen was de tulband van den jonger *Emir* van de rijkſte zijde van *Damascus*.

De onkosten voor eene volſtandige welvoeglijke Turkſche kleeding, zonder de pistolen te rekenen, wier waarde van de verſieringen afhangt, bedraagt weinig minder dan 50 ponden ſterling.

TIENDE BRIEF.

Doode zee. — Cederen van den *Libanon.* — De *Jordaan.* — *Sodom* en *Gomorra.* — *Zoar.* — Appelen. — Het dal *Siddim.* — ELIZA's fontein. — Quarantaineberg. — *Bethanië.* — *Jericho.* — Klooster van den H. SABAS.

Jeruzalem, Augustus 1817.

Eergisteren begaven wij ons op weg naar de *Doode zee* en de *Jordaan.* Er ſchijnt tuſſchen de rondzwervende Arabieren, die deze landſtreek onveilig maken, en de overigheid eene verſtandhouding te beſtaan; want ondanks al onze tegenwerpingen zagen wij ons toch in de noodzakelijkheid gebragt om ons voornemen, dit gedeelte van *Judea* te bezoeken op te geven, of ons aan de beſcher-

ſcherming eener Arabiſche bedekking te vertrouwen. Deze lieden bezitten nog velen der eigenſchappen, die hunne voorvaderen ten tijde van SOLIMAN onderſcheidden.

Gli Arabi avari,
Ladroni in ogni tempo e mercenari (*).

Na langen ſtrijd met het opperhoofd des ſtams, kwamen wij met elkander overeen om twintig man van deze troepen in onze ſoldij te nemen; bovendien moesten wij nog den bijſtand van eenige Turkſche ſoldaten koopen. De laatſten ſnelden ons vooruit door de ſtraten van *Jeruzalem*, en bragten ons onder een' krijgshaftigen optogt naar de tenten der Arabieren. Op onzen weg derwaarts kwamen wij het dorp *Bethanië* voorbij, hetwelk door de opwekking van LAZARUS beroemd is. De ruïnen van het huis, waarin dit groote wonder geſchiedde, zijn nog voorhanden; het zijn ſlechts de buiten-mu-

(*) De Arabieren ten allen tijde hebzuchtig, trouvers en voor geld veil. TASSO, *La Geruſ. liberata*, Canto IX. 6.

muren, waaruit nogtans blijkt dat het huis zeer klein geweest is.

Niet ver van daar vonden wij de woningen der Beduinen, die uit tenten beſtaan, welken met eene grove ſtof van donkere kleur bedekt zijn. Omtrent vijftig zoodanige tenten waren in een' kring opgeſlagen; kamelen, geiten en andere huisdieren liepen er rondom. De mannen waren van meer dan middelmatige grootte, mager en welgemaakt; eenigen hadden ſchoone gelaatstrekken, maar hun gezigt onderſcheidde zich door eene geheel eigenaardige uitdrukking, en volgens de ſterk bruine kleur hunner huid had men hen bijna voor Ethiopiërs gehouden. Hunne tanden hadden eene blinkend witte kleur: waarſchijnlijk komt dit van hunne eenvoudige levenswijze (*); misſchien was dit ook een gevolg van het contrast met hunne kleur. Alle vrouwen hadden het gezigt half met een' ſluijer bedekt; het onderſte gedeelte van hare geſtalte was aan het oog bloorgeſteld.

Bijna een uur lang werden wij opgehouden,

(*) GEN. XLIX. 12.

den, gedurende welken tijd het opperhoofd des ſtams eene uitgelezen troep van eenentwintig man uitzocht; hiertoe werd hij noch zijn luitenant gerekend. Ieder Arabier was met een geweer gewapend, en aan den gordel had hij een' pallas. Deze bedekking vormde met de Turkſche ſoldaten en ons gevolg eene aanmerkelijke magt. Na de gewone toebereidſelen begaven wij ons op weg. In hetzelfde oogenblik ging de maan op, en toen wij het gebergte afreden leverde de fladderende plompe vaan en de blinkende wapens onzer Arabieren, welken de ſnelheid en onregelmatigheid hunner bewegingen nog vreemder maakten, een merkwaardig en ſchilderachtig ſchouwſpel op.

Het gezigt der voorwerpen, die anders als natuurſchoonheden zoo veel bekoorlijks hebben, was overal woest en treurig, en de weg ongelijk en moeilijk. Eene digte ſchaduw, die op de afgronden viel, vermeerderde oogſchijnlijk nog derzelver wezenlijke diepte. In den tijd van zes uren kwamen wij aan een groot klooster, hetwelk aan den weergever der Joden, MOZES, was toegewijd, wiens nagedachtenis bij de Turken even zeer ver-

eerd

eerd wordt als bij de Joden en de Christenen, en die de eersten gelooven dat hier begraven ligt; maar de aanhangers van MAHOMET zijn noch groote tijdkenners noch aardrijkskundigen. Men weet dat MOZES op den berg *Nebo* gestorven is, zonder in het beloofde land begraven te worden, en dat zijn gebeente in het dal *Moab*, tegenover *Beth-peor*, is bijgezet geworden; maar niemand heeft tot op den huidigen dag vernomen waar zijn graf is. Zijn dood viel voor omstreeks het einde van het veertigste jaar der wereld 2552. Dit klooster is waarschijnlijk door een' vroom' man gesticht geworden, die denzelfden naam droeg als AÄRONS broeders, doch die verscheiden jaren na CHRISTUS leefde. Niettegenstaande het gebouw groot en van alle noodwendigheden voor eene groote huishouding voorzien is, is hetzelve nogtans bijna gehcel verlaten, en dient bij gelegenheid een' Santon tot verblijf. Wij gingen op eene der binnenplaatsen, en rustten aldaar op de bestrating omtrent twee uren lang uit. Toen braken wij weder op; de nacht was reeds ver gevorderd, de maan ondergegaan, maar de helderheid des dampkrings

krings en de vonkelende ſterren gaven ons nog licht genoeg om onze reis op den donkeren rotsweg voort te zetten. Na anderhalf uur naderden wij de oevers der *Doode zee*. Hier drongen de Turkſche wachten en het opperhoofd der Arabieren ernstig er op aan dat wij ſtilzwegen; doch wij waren van de doelloosheid van dezen maatregel volkomen overtuigd. In dit oogenblik, dat wij in plegtige ſtilte onzen weg in de duisternis des nachts door de woestijn vervolgden, waar ieder voorwerp den ſtempel van verwoesting der natuur of ſtraffe des hemels droeg, had men ons voor eene lijkſtatie kunnen houden, die door het dal des doods ging.

Eindelijk kwamen wij aan den rand des waters, waar onze bedekking ons verzocht af te ſtijgen en het aanbreken van den dag te verwachten. Wij gingen omtrent twee uren lang op het zand liggen en vielen in een' diepen ſlaap. De bevelhebber onzer leidslieden, wekte ons toen, en veinsde alsof hij in groote bekommering was wegens de nabijheid van een' vijandelijken ſtam. Wij ſtonden dadelijk op, en reden naar den mond

van

van de *Jordaan*, die omtrent een uur verwijderd was. De ſtroom is op deze plaats diep en ſnel, en voert eene groote menigte waters met zich. Zijne breedte ſchijnt twee of driehonderd voeten te bedragen. De ſtroom is zoo hevig, dat onze Griekſche bediende, die over denzelven zwemmen wilde, ondanks zijne kracht en bekwaamheid in deze kunst, dit voornemen moest laten varen; ware het hem gelukt, dan hadden wij met zekerheid de breedte van den ſtroom door middel van een over denzelven geſpannen touw bekomen. Wanneer wij hem naauwkeurig hadden gemeten, dan hadden wij de ſpotternijen van VOLNEY wegens deze beroemde rivier zegevierend wederlegd. Ik heb goeden grond om te vooronderſtellen dat deze reiziger haar nooit gezien heeft. Zij valt aan het noordelijk einde in de *Doode zee*, waar zij hare rigting naar het zuid-oosten neemt. Men ziet haar van drie tot vijf uren ver eer zij verdwijnt, terwijl zij eene bogt naar het oosten maakt. De opening die de bergen aan wederzijden van het meer van elkander ſcheidt, ſchijnt omtrent drie uren te bedragen, maar ik kan niet gelooven

ven dat de breedte der zee over de anderhalf of twee uren bedraagt. Naar het zuiden wordt zij echter blijkbaar grooter. PLINIUS ſchat de gantſche lengte op drie en dertig uren (*) en de grootſte breedte bedraagt iets over de acht uren. (†)

Offchoon VOLNEY wegens de uitgebreidheid en de menigvuldigheid zijner kundigheden met regt geacht wordt, ſchijnt hij toch eene onoverwinnelijke zucht te hebben om van iedere gebeurtenis of omſtandigheid, die betrekking heeft op de Heilige Schrift, niet anders dan op een' ſpottenden toon te ſpreken. Met de volgende woorden beſchrijft hij de cederen van den *Libanon*: „ Deze beroem„ de cederen gelijken vele andere wonderen; „ vier of vijf groote boomen, de eenigen, „ die nog overig zijn, en die niets bijzon„ ders hebben, zijn niet der moeite waardig

/dat

(*) *Hist. Nat.* L. V. C. XVI.

(†) De *Doode Zee* ligt tuſſchen 31 en 32° N. B., en haar tegenwoordig *Bahheiret Luth*, *Birket-Luth*, dat is het Meer van LOTH. Zij is elf mijlen lang, en in het midden tot drie breed; volgens de Arabieren heeft zij vijf, en volgens SEETZEN zes dagreizen in den omtrek.

VERT.

„ dat men over de daarheen leidende afgron-
„ den klimt." Deze vertelling is volſtrekt niet overeenkomstig met de waarheid. De door de oude nog voorhanden cederen onderſcheiden plaats heet *Acre*. Deze boomen ſtaan op een kleinen berg, van drie of vier morgen in den omtrek verſtrooid; wie aan het reizen in gebergte gewoon is, kan ze zonder gevaar en moeite bezien. Wil men in alle geval zijn weg tot boven op den berg voortzetten, dan wordt men voor al deze moeite rijkelijk ſchadeloos geſteld. De weg naar boven is op ſommige plaatſen zeer ſteil, en toen wij den top naderden waaide op denzelven een zeer ſterke luchtſtroom; maar niet tegenſtaande hij in het eerst ſlechts met moeite te verdragen is, ondervindt men toch weldra een zeer levendig welbehaaglijk gevoel.

Misſchien is er geene plaats op de aarde, die zulk een prachtig uitzigt oplevert als dat, hetwelk zich op den berg *Libanon* voór ons opdeed. Een grenslooze horizont ontwikkelt zich ſchitterend en lichtende. Het oog ziet bijna onafgebroken van de *Middellandſche zee* af tot aan het ſtrand van den

Per-

Perziſchen zeeboezem. Zulk een aanblik ontrukt voor een oogenblik den beſchouwer het gevoel van zijne zwakte; hij gevoelt zijne krachten verſterkt en vergroot, en blijft in eene verrukkende geestvervoering verzonken bij het gezigt der prachtige voorwerpen, die hem omringen, tot zooveel vereende heerlijkheid als het ware eene kwelling voor zijne verbeeldingskracht wordt, en zijne zintuigen onder den last der bewondering bezwijken.

In zijne vorming gelijkt dit gebergte al die welken men in *Syrië* te zien krijgt. Eene laag witte en harde kalkſteen ſchijnt het hoofdbeſtanddeel van hetzelve te zijn; maar de lagen volgen in zeer onregelmatige rigtingen. Waarſchijnlijk kon men aldaar mineralen van hooge waarde ontdekken, wanneer de inwoners of vlijtig of ondernemend genoeg waren om derzelver opſporing te beproeven. In *Judea* hadden de bergen voormaals overvloed van ijzer (*). Op dezelfde gronden kan men ook vooronderſtellen dat het land rijk aan andere metalen is.

Met

(*) DEUT. VIII. 9.

Met het afklimmen bragten wij eenige uren door in de tegenwoordigheid van een menigvuldig ſchouwſpel, hetwelk bij iedere bogt, die wij inſloegen, een' nieuwen karakteristieken trek, eene nieuwe ſchilderachtige ſchoonheid of een' verheven aanblik opleverde. Toen wij aan een' der onderſte kleine bergen kwamen, die den *grondſlag* van het gebergte uitmaken, bevonden wij ons op eens in een digt en diep bosch, waar wij door gingen, en duidelijk wilde dieren in hunne holen hoorden brullen, doch wij kregen ſlechts wolven en ſchakals in het gezigt; eenige hazen liepen ons voorbij, en verſcheiden troepen *patrijzen vlogen* een' musketſchoot van ons op. Twee onzer lieden waren bekwame jagers, maar zij hadden geen begrip van de jagt in de vlugt, desniettegenſtaande troffen zij juist het hen aangewezen doel. Toen wij den voet des bergs nader kwamen, troffen wij een vreeslijk heer van ſprinkhanen aan, die in geregelde troepen langs de aarde trokken, wier voortbrengſelen zij verteerden, en hun ſpoor door verwoesting kenteekenden. Deze ſchrikkelijke inſecten vertoonen zich in grooter menigte

als

als de winter zachter dan gewoonlijk geweest is; want daar hunne eijeren van de koude niets geleden hebben, ziet men hen in de lente bij myriaden te voorschijn komen. De inwoners hebben verscheiden middelen beproefd om zich van dezen gedúchten geesel te bevrijden. Men graaft kuilen en steekt groote hoopen natte stoppelen aan, om hen door den rook te verstikken. Ook is er een vogel, die jagt op hen maakt, en daarom door de inwoners als heilig aangemerkt wordt. Ongelukkigerwijze verminderen al deze middelen het kwaad slechts zeer weinig. Het krachtigste middel is de zuid-oostewind, die hen met een onwederstaanbaar geweld naar de *Middellandsche Zee* drijft, en het land voor eenigen tijd van de ellenden des hongersnoods bevrijdt.

Onder de sprookjesachtige eigenschappen, die men aan de *Doode Zee* toeschrijft, heeft men ook beweerd dat het water van dezelve wegens zijne eigenaardige zwaarte zelfs de zwaarste voorwerpen dragen kon. Ik heb hetzelve wel iets zwaarder dan in andere meeren gevonden, maar veel warmer en zoo sterk met zwavel bezwangerd, dat ik hevige

hoofdpijn daarvan kreeg, en mijne oogen opzwollen. Men had vijftig roeden ver in het water moeten varen, wanneer men den bodem verloren zou hebben; maar het ongeduld der Arabieren liet ons geen tijd genoeg tot zulk eene proefneming.

De Heer CHATEAUBRIANT rigtte zich naar het algemeen gevoelen, en had in het eerst beweerd dat het water van dit meer zelfs bij den zwaarſten ſtorm ſtil bleef. Deszelfs water, zegt hij, is uiterst bitter, en zoo zwaar, dat naauwlijks de onſtuimigſte wind hetzelve in beweging kan brengen; maar bij het gezigt van dit meer kwam hij van dit gevoelen terug; want een ligte wind is inderdaad meer dan toereikend om deszelfs oppervlakte in eene onrustige beweging te brengen, en niet de zwaarte des waters is de oorzaak dat de beweging zijner golven een zeldzaam verſchijnſel is.

De oevers der *Jordaan*, die voormaals menigvuldig door leeuwen, ten minsten, wanneer men de uitdrukkingen van JEREMIAS (*) letterlijk opvat, bezocht werden, hebben ſe-

derd

(*) JEREM. 2, 49.

dert langen tijd geen overlast meer van zulke gasten, en wij ſneden de biezen aan hare oevers af, zonder in het minſte door iets geſtoord te worden. Zoodra de ſtroom in de *Doode Zee* valt, neemt hij eene vale kleur aan; maar over het geheel is zijn water helder en blinkend. Toen wij den oever naderden, beſpeuren wij een' ſterken zwavelreuk; doch eenige ſchreden vandaar was dezelve naauwelijks merkbaar. Ik vulde eene groote fles met dit water, om daarmede de door POCOCKE aanbevolen proeve te nemen, zoodra wij weder aan den oever kwamen. Deszelfs ſmaak is zeer wrang en zeer bitter (*).

Eeni-

(*) De geenen die bij dergelijke gelegenheden hunne nieuwsgierigheid hebben willen voldoen, hebben het ſomwijlen moeten beklagen, dat zij zulks ſlechts ten koſten van hunne gezondheid konden doen. Toen de ſchrijver te *Thermopylæ* was, dronk hij uit eene warme bron, die aan den voet van den berg ontſpringt, omtrent zooveel als een klein wijnglas vol. Na verloop van een uur gevoelde hij eene buitengewone vermoeijing, van pijn in den rug en lendenen verzeld, die zoo ſterk was, dat hij niet te paard kon blijven. Slechts met moeite kon hij bukken om af te ſtappen en zich op

Eenige reizigers hebben het water der *Doode Zee* een nadeeligen invloed op de vogelen toegeſchreven, gelijk VIRGILIUS dat van de zee ſchildert, welke Kaap *Miſenium* beſpoelt:

Quam ſuper haud ullo poterant impune volantes
Tendere iter pennis; talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſuperas ad convexa ferebat (*).

Ik heb zelf wel geene waarnemingen tegen dit aangevoerde te ſtellen, maar ben niettegenſtaande genegen om deszelfs gegrondheid in twijfel te trekken. Op het zand zag

de aarde neder te zetten. Eenige uren daarna kwam een zijner reisgezellen bij hem, om door de enge paſſen van den berg *Oeta* te gaan; tegen den avond gaf hij hem een ſterken zweetdrank, die uit honig en rum beſtond, en den volgende morgen kon hij tamelijk herſteld zijne reis weder voortzetten.

(*) VIRGILIUS, *Æneid.* L. V. 239; naar de vertaling van VONDEL:

— — — Hierover vloog nooit vogel
Die niet moſt vallen door 't bezwijcken van zijn vlogel;
Zoo ſterck een waeſſem komt uit deze zwarte keel
Geſteegen in de lucht.

zag men ſporen van vogelklaauwen, die volgens de grootte van arenden of gieren moesten zijn. Wanneer de Turken eenmaal toelieten op dit meer te varen, zou men daarop zeer belangrijke ontdekkingen kunnen doen: misſchien ontdekte men nog de overblijfſelen der ſtrafbare ſteden. Wij hebben met zekerheid hooren beweren dat men op zekere tijden des jaars nog gebroken zuilen en brokken van gedenkſtukken daarin ziet, wanneer het water lager dan gewoonlijk is; doch onze vertellers waren niet in ſtaat om hun gezegde met de noodige bewijzen te bekrachtigen. STRABO ſpreekt van dertien in de *Doode Zee* verſſonden ſteden; MOZES vermeldt ſlechts vijf, waaronder *Sodom* en *Gomorra* als voorwerpen der goddelijke wraak worden aangeduid.

Gij zult mij zekerlijk niet verdenken alsof ik de heiligheid van het wonder wilde aantasten, wanneer ik deszelfs uitwerkingen aan eene natuurlijke oorzaak toeſchrijf; doch wanneer ik de goddelijke Voorzienigheid als door middelbare oorzaken werkende voorſtel, zal mij toch de aanmerking geoorloofd zijn, dat de gebouwen aan den oever der zee zeer

waarſchijnlijk van materialen gebouwd waren, die men uit de naaste ſteengroeven gehaald had. Deze materialen waren met zwaveldeeltjes bezwangerd, moesten zeer ligt vuur vatten en konden daarom de voortdurende werkzaamheid van het vuur des hemels niet ligt wederſtaan. Eenige ſchrijvers hebben het vermoeden geopperd dat deze ſteden door een' zwavelregen verdelgd werden, die van eene hevige aardbeving verzeld was; doch TACITUS ſchrijft het vuur, dat haar verteerde, aan den blikſem toe (*). Neemt men dit vermoeden aan, dan kan men onder zwavel en vuur, dat van den hemel gevallen is, brandende zwavel verſtaan, en wanneer zich met de aardbeving een ſtorm verbond, moest natuurlijk het water in de afgronden ſtorten, die door de aardbeving ontſtaan waren. Terwijl het water dus zich met harsachtige ſtoffe vermengde, moest natuurlijk een meer ontſtaan, wiens bijzondere eigenſchappen het meer van *Sodom* onderſcheiden. STRABO, TACITUS, DIODORUS SICULUS en andere Heidenſche ſchrijvers hebben dit wonder vermeld.

(*) TACIT. *Hiſt.* L. V. 7

meld. Hunne verhalen zijn merkwaardig en aangenaam te lezen, hoewel niet alle omſtandigheden in gelijken graad geloof verdienen. De beſchrijving van JOSEPHUS moet men ſlechts met groote voorzigtigheid geloof geven; want deze ſchrijver verhaalt zonder bedenking dat VESPASIANUS in een' aanval van eigenzinnige wreedheid eenigen van zijne ſlaven in het meer heeft laten werpen, en opdat zij niet zouden zwemmen, handen en voeten gebonden had, en dat men hen gezamentlijk op het water had zien drijven, alsof zij door een' onderaardſchen ſtroom op het meer teruggeworpen wierden. Volgens denzelfden ſchrijver bedraagt deszelfs lengte niet over de 580 ſtadiën tot *Zoar* in *Arabië*, en zijne grootſte breedte 150 ſtadiën. De omgelegen ſtreek onderſcheidde zich voormaals door vruchtbaarheid en rijkdom; tegenwoordig levert zij ſlechts het gezigt op van eene vreeslijke woestijn. De geſchiedſchrijver vermeldt ook de goddeloosheid der inwoners, die de goddelijke gramſchap tergde, en voegt er bij: „ De overblijffelen der „ vijf verwoeste ſteden lieten nog ſporen van „ den brand na, dien de Godheid op dezel-

„ ven geworpen had." Hij zegt uitdrukkelijk dat de zoutpilaar, in welke LOTHS huiswouw eensklaps veranderd werd, toen hij schreef nog voorhanden was, en hij zelf haar aanzijn onderzocht heeft; echter kan hij de plaats niet bepaald opgeven waar deze herschepping plaats had; doch *dewijl* LOTH *met* zijne dochters naar de stad *Zoar* vlugtte, moet men in derzelver nabijheid de plaats zoeken, waar zijne vrouw gestraft is geworden. De afgezonderde ligging dezer stad aan de zuidelijkste punt van het meer, in een der eenzaamste en gevaarlijkste oorden van *Arabië* maakt tegenwoordig ieder onderzoek dienaangaande onmogelijk; maar men kan onbetwistbaar met grond aannemen dat een menschlijk wezen, door den blikfem getroffen en gedood, zoodanig met zwaveldeelen overtrokken werd, dat het als versteende, en het voorkomen van een standbeeld kreeg.

Wij hebben allen van de beruchte appelen hooren spreken, die volgens MILTON (*) aan de *Doode Zee* zouden groeijen, waar *Sodom* verbranddé. Volgens JOSEPHUS zijn zij heerlijk

(*) *Paradijslost*, X, 561.

lijk voor het oog, maar als men hen afplukken wil, zouden zij oogenblikkelijk tot ſtof en asch vallen. Eene vrucht, die zulke zonderlinge eigenſchappen bezit, moest natuurlijk de opmerkzaamheid van alle reizigers tot zich trekken, die dit land bezocht hebben. Ondertusſchen vindt men onder de menigte ſchrijvers, die dezelve vermeld hebben, naauwelijks twee, wier beſchrijvingen met elkander overeenkomen. Eenigen zijn geneigd alles, wat men van dezelven verhaalt, als ſprookjes aan te zien, of liever daarin enkel eene allegorie van de bedrieglijke vermaken dezer wereld te vinden. Ik beken, dat ik vurig wenschte deze wonderbare appelen te zien, en de overdreven beſchrijvingen van TACITUS en JOSEPHUS ter zijde geſteld, heb ik grooten lust om mij de ontdekking der zonderlinge vruchten toe te ſchrijven, van welken zij ſpreken. Zij wasſen aan eene vijf of zes voeten hooge ſtruik aan trosſen, en zijn bijna zoo groot als kleine abrikozen; hunne kleur is helder geel. Bij het contraſt dezer kleur met het groen der bladen gelooft men eene vereeniging van het goud met den

ſma-

ſmaragd te zien (*). Misſchien vallen zij, wanneer zij rijp zijn, in ſtof, wanneer men ze te zeer drukt; maar die, welken ik afplukte, behielden niet de geringſte vlek van het aantasten. Ik vond ze aan eene digte ſtruik omtrent eene halve Engelſche mijl van de vlakte van *Jericho*.

De bergen, die het dal *Siddim* begrenzen, loopen in eene paralelle rigting van het noorden naar het zuiden. De keten, die men op de Arabiſche zijde ziet, is op verre na zoo woest niet, als die, welke *Judea* tot muur dient. Deze laatſte verheft zich op een' grondſlag van wit zand, maar de hoogſte lagen ſchijnen *van bruin krijt* te zijn. De bergtoppen zijn onregelmatiger dan die der oostelijke keten, en op hunne oppervlakte bemerkt men nergens het geringſte ſpoor van vegetatie. Het ongeduld van onze geleiders noodzaakte ons tamelijk ſpoedig aan onze waarnemingen een einde te maken. Wij reden omtrent een uur ver, om het wa-

ter

(*) Volgens HASSELQUIST is het de vrucht van den *Solanum melongena*.

VERT.

ter uit ELIZA's fontein te proeven, terwijl wij de puinhoopen, of liever de plaats der puinhoopen van *Jericho*, regts lieten liggen. De reiniging dezer wonderbare bron verhaalt JOSEPHUS zeer wijdloopig. In het boek der Koningen wordt deze omſtandigheid volgendermate verhaald:

„ En de mannen der ſtad (*Jericho*) zeiden tegen ELIZA: Zie, de woning dezer „ ſtad is goed, gelijk mijnheer ziet, maar „ het water is kwaad en het land onvruchtbaar. En hij zeide: Brengt mij eene nieuwe ſchaal, en legt zout daarin; en zij „ bragten ze hem. Toen ging hij naar de „ waterwel, wierp het zout daarin, en zeide: Zoo zegt de Heere, ik heb dit water „ gezond gemaakt: daar zal geen dood noch „ onvruchtbaarheid meer van worden. Alzoo werd het water gezond, naar het „ woord van ELIZA, dat hij geſproken „ had (*)."

ELIZA bediende zich dus van zout tot het reinigen des waters. Vroeger, toen het volk te *Mara* tegen MOZES murmureerde, lezen wij

(*) 2 KON. II, 19–22.

wij dat hij tot den Heer riep, die hem een hout wees, en toen MOZES dit in het water geworpen had, werd hetzelve zoet (*). PLINIUS ſpreekt van eene ſoort van hout, dat dezelfde uitwerking deed.

Het water uit deze bron is helder, zuiver en aangenaam van ſmaak. Gebruikte men hetzelve tot bevochtiging van de naburige velden, die daartoe voortreffelijk gelegen zijn, dan zou dit een groot gewin voor den akkerbouw worden; maar de landlieden hebben een' onoverwinnelijken afkeer van alle nieuwigheid. Iedere behandeling bij den landbouw, hoe ligt en eenvoudig het ook zijn moge, is voor hen een voorwerp van verachting, omdat hunne voorouders het niet gekend hebben. De zorg voor de verbetering van een' uitgemergelden grond laten zij aan het toeval en het lot over.

Even voorbij deze bron begint de zoogenaamde Quarantaineberg zich te verheffen. Men is, ik weet niet waarom, op den inval geraakt, om hem tot de ſchouwplaats te maken der ontmoeting van onzen Heiland met den

(*) EXOD. XV, 25.

den Satan, toen hij hem verzocht en al de koningrijken der wereld toonde. Het uitzigt boven op dezen berg is te beperkt, om aan dit vermoeden veel waarde te hechten. De top van den *Libanon* had veel beter tot de oogmerken van den verzoeker gediend; op deze hoogte kon hij hem ten oosten het weleer zoo magtige *Perzië*, *Arabië*, zoo rijk aan goud, wierook en mirrhe, en ten zuiden de grenzen van *Egypte*, de wieg der wetenschappen, de moeder der Goden en het land der wonderen toonen; tegen het westen had hij hem *Tyrus* met de aan deszelfs heerschappij onderworpen eilanden, die rijk en magtig waren door den koophandel, kunnen aanwijzen; van daar had hij hem in gedachte naar *Rome* verplaatst, en hem de koningin en beheerscheres der wereld getoond, terwijl zijn oog in het noorden het oude rijk van ANTIOCHUS omvat had.

Boven op den Quarantaineberg heeft men geenzins zulk een uitgestrekt gezigt; op zijne grootste hoogte ziet men het land der Ammonieten, van *Balead* en *Basan*; aan gene zijde van deze vlakte ziet men het gebergte *Abarim*, de noordelijke grenzen des ge-

gebieds van *Moab*. Van deze bergketen, op wier top zich de voorgebergten *Pisgah* en *Nebo* verheffen, zag MOZES het beloofde land, eer hij zijn volk ontrukt werd (*).

Na een' ligten maaltijd maakten wij ons onder eene tent, niet ver van de bron, gereed tot de terugreis naar *Jeruzalem*. Het was drie ure, en de hitte begon zeer groot te worden. Onze reis was tot hiertoe zeer vreedzaam afgeloopen; doch daar onze Arabiſche bedekking geen gevecht met een' vijandelijken ſtam te houden had, en het haar verdroot, dat zij zich voor niets in de kosten van een' krijgstogt geſtoken had, begon zij eene ſoort van burgerkrijg. *Tot reisgenoot* hadden wij een' Franſchen geestelijken, die tot het Fransch gezantſchap te *Conſtantinopel* behoorde, en van de voorregten van zijn' ſtand gebruik maakte tot eene reis in eenige deelen van het Heilige Land. Zijn ondernemend en onverſchrokken karakter maakte hem in vele opzigten tot zulk eene onderneming geſchikt, en zijn aangename omgang verſchafte hem overal een goed onthaal.

(*) NUM. XXVII, 12, 13.

haal. Een jonge Arabier, die zijne welwillende dankwijze kende, had aan zijn paard een' grooten lederen zak met water uit ELIZA's fontein gebonden, dat hij welligt zijner geliefden of den hoofden zijner eigen familie ſchenken wilde. Toen wij eene zeer ſchuinſche afhellling opreden, ſprong een Arabier op eens naar den geeſtelijken toe, nam den aan zijn paard gebonden ſchat, en vlugtte met zijn' roof tusſchen de rotſen. Deze trek ontſtak den eigenaar in hevige gramſchap, en er ontſtond een twist, waarin de geheele bende wilde deelnemen. In een oogenblik waren de ſabels getrokken, de geweren aangelegd, en al het gezag van den aanvoerder was naauwelijks in ſtaat om de wanorde te beteugelen; nogtans eindigde dit voorval zonder eenig ander ongeluk dan dat een Arabier in den regterarm eene diepe wonde door een' ſabelhouw bekwam. Het bloed gudſte er uit: ik verbond de wonde met mijn' zakdoek, en verzocht hem dit verband tot morgen ochtend daarop te laten, naardien mij het geronnen bloed de beſte pleister ſcheen te zijn. Voor deze gedienſheid kreeg ik een' ruiker veldbloemen, die

men aan de zijde des bergs geplukt en eene guirlande daaruit gemaakt had.

's Avonds tusschen negen en tien ure kwamen wij weder te *Jeruzalem* aan. De poorten waren reeds lang gesloten, en wij moesten buiten om de muren heen een' omweg maken van driekwartieruurs, om de poort van *Damascus* te bereiken, die onze Turken zich deden openen, terwijl zij hunne pistolen losten.

„ Onze karavaan brak 's morgens bij tijds „ van *Jeruzalem* op," zegt de Graaf DE FORBIN, „ trok de *poort* van *Sitti-Mariam* „ uit, reed over de beek *Kedron*, en nam „ hare rigting op *Jericho*, terwijl zij den „ weg naar *Bethanië* insloeg. Het ware „ voor mij geene ligte zaak geweest, vol„ gens de temperatuur der lucht en het ge„ zigt der velden het bepaalde jaargetijde de„ zer reis op te geven (*). In geheel *Ju„ dea* kondigen slechts eenige regens den „ winter aan. De herfst brengt geene „ vruch-

(*) Het was in het midden van November 1817.

„ vruchten, in de lente bloeit geene bloem,
„ en toch verteert de zomerhitte *Hakeldama*
„ en verdroogt de bron *Siloah*: men zou
„ gelooven dat er voor dit ongelukkige land
„ geheel geene jaargetijden waren.

„ In een ſmal dal volgt men de bedding
„ van een' ſtroom, wiens krommingen tot
„ den berg *Adenim* leiden; dit is een rood-
„ achtige kleiheuvel, die, gelijk alles wat
„ wij thans gezien hebben, onbebouwd is.
„ Boven op deszelfs top ſtaan de overblijſſe-
„ len van een klooster of *Khan*. *Adonim*
„ beteekent in het Hebreeuwsch bloed. Na
„ een halfuur rustens kwamen wij in bijna
„ onbegaanbare klooven, die de uitwerkin-
„ gen eener nieuwe aardbeving ſchenen te
„ zijn. Witte bergen ſchijnen door het vuur
„ gevoord en met eene zwavelkleur beſmeerd
„ te zijn. Uit de afgronden moesten wij
„ ſcherpgepunte rotſen opſtijgen, om de
„ vlakte van *Jerkcho* te ontdekken, in wel-
„ ke men kort daarna aankomt. De Arabie-
„ ren noemen *Jericho Ryhah*. Deze ſtad
„ beſtaat enkel uit eene verzameling van
„ aard- en ſtrohutten, die met eene ſoort
„ van verdord varenkruid gedekt zijn. In de

„ plaats van derzelver zoo beroemde muren
„ zijn bundels van doorn- en distelſtruiken ge-
„ komen, die naauwelijks de kudden tegen de
„ menigvuldige aanvallen der roofdieren, be-
„ ſchermen. De Aga, aan wien ik een' brief
„ van den ſtadhouder te *Jeruzalem* had,
„ bewoont een' vierkanten toren, die zoo
„ vervallen is, dat ik moeite had om tot zij-
„ ne woning te geraken. Hij was ziek, en
„ daar hij waarſchijnlijk mijn' invloed naar
„ de ontvangen bevelen beoordeelde, ver-
„ zocht hij mijne tuſſchenkomst bij den
„ *Mostallem*, om hem te *Jeruzalem* een'
„ post te verſchaffen. Deze Spahisaanvoer-
„ der wees mij eene plaats aan, die het
„ minst ongemakkelijk was, om aldaar te ver-
„ nachten; ik had den ſtank en de onrein-
„ heid der woning niet kunnen verdragen,
„ waar onze karavaan reeds bij elkander was.
„ Mijne lieden zetteden zich om een groot
„ in de open lucht aangeſtoken vuur, en
„ aten een voor onze oogen geſlagt bokje,
„ waarvan een gedeelte over de kolen ge-
„ braden was. In mijn' mantel gewikkeld,
„ viel ik, ondanks den ſlechten avondmaal-
„ tijd en het geſchreeuw mijner gasten, in
„ ſlaap.

„ slaap. De voornaamste inwoners van *Je-*
„ *richo* spraken met de Turken van mijn
„ geleide; het gesprek duurde lang en was
„ luidruchtig. Wij stonden nog voor den
„ dag op. De zon verrees van achter de
„ bergen van woest *Arabië*; hare gedaante
„ verloor zich in een' zilverkleurigen damp,
„ die met de rijkste kleuren geschakeerd was.
„ *Jericho* ligt in eene vlakte. De *Doode*
„ *Zee* doet zich op laan de regterzijde, en
„ is ten deele door het voorgebergte *Segor*
„ bedekt. Van verre vertoont zich links de
„ *Jordaan*, tusschen met doornstruiken be-
„ wassen heuvels. Achter mij lagen de ber-
„ gen, die ik verlaten had, en wier wan-
„ orde en woestheid zulk een' levendigen
„ indruk op mij gemaakt hadden.

„ De vrouwen te *Jericho* dragen een
„ blaauw hemd, met een' gordel vastge-
„ maakt; haar hoofd is met een' sluijer be-
„ dekt, de beenen en voeten zijn bloot,
„ gelijk de armen, die met armbanden van
„ zilver, tin of glas versierd zijn. Bijna
„ allen zijn groot en rijzig, maar hare ge-
„ daanten zien er gewoonlijk verarmd uit,
„ en men bespeurt zelfs bij de jongsten een'

„ beſtendigen ſtrijd der ſchoonheid met de
„ ellende.

„ De Aga van *Jericho* gaf ons tot
„ bedekking nog eenige lieden mede. Wij
„ trokken over een' zandigen effen weg,
„ waar zich van tijd tot tijd enkele kleine
„ doornſtruiken en verſcheiden zeer welrie-
„ kende planten vertoonden. Eenige ſchrij-
„ vers zijn van gevoelen dat de doornekroon
„ van onzen Heiland van een' tak *rham-*
„ *nus*, weg- of kruisdoorn, geweest is,
„ welke ſtruik de Arabieren *Alauſegi* hee-
„ ten. Men vindt dezelve in menigte in de
„ nabijheid der *Jordaan*. Dit land wordt
„ dikwijls door *ſpringhanen* (*Aphros* en
„ *Onos*) bezocht; de Arabieren roosteren
„ ze zorgvuldig en vinden hen van een' zeer
„ aangenamen ſmaak; ik had weinig lust
„ hen te proeven. Ach! wat is van den
„ tuin geworden, waarmede deze grond be-
„ dekt was! *Jericho* heeft geene bloemen,
„ geene oogsten meer. (*Sicut plantatio*
„ *roſæ in Jericho.*) *Achor* verlangt zijne
„ verfriſſchende bronnen weder, *Aſaſon Tha-*
„ *mor* beklaagt zijne palmboſſchen, eene
„ magtige hand rukte zijne vruchtbare wijn-
„ ſtokken uit.

„ Wij

„ Wij trokken in orde verder; eenige „ manſchappen maakten de voorhoede uit. „ De Aga had vooraf berigt gekregen dat „ eene bende Beduinen zich gisteren ver„ toond had; en aan den anderen oever der „ *Jordaan* vernacht moest hebben. Langs „ een heuvel heen, bemerkte men eenige „ lanſen; ruiters draafden in verſcheiden rig„ tingen heen en weder. Wij zetteden hen „ ijlings na. Een Beduin was van zijn paard „ verlaten, en in de bieſen gevallen, op het „ oogenblik dat hij in de *Jordaan* ſprong. „ Onze Mamelukken bereikten hem: men „ trok de ſabels, en het ware met hem ge„ daan geweest, als ik niet voor hem om „ vergiffenis gebeden had, die SOLIMAN mij „ flechts met moeite toeſtond. Deze Ara„ bier was zoo verſchrikt, dat hij in lang „ geen woord ſpreken kon. Hij was uit „ *Hebron*, en wilde met de zijnen den dood „ van een zijner *Scheiks* wreken, dien de „ Bethlehemieten voor drie dagen hadden „ omgebragt. Ik kon het zoo ver niet bren„ gen dat men hem zijn paard wedergaf, „ dat om ons heen brieste. Het verzoek „ van den Beduin en zijne klagten verſtoor-

„ den de *Spahis* van nieuws. Ik ontrukte
„ dezen armen Arabier op nieuw aan hunne
„ handen; hij ſtortte zich in de *Jordaan*,
„ bereikte den anderen oever en verdween.

„ Met welluſt dronken wij uit de *Jor-*
„ *daan*, en onze paarden ſtapten ſlechts met
„ moeite op de zandige vlakte voort, die
„ naar de *Doode Zee* leidt. Mijne Janitzaren
„ en Arabieren zongen en ſchoten met hunne
„ pistolen. De aanvoerder der bedekking,
„ SOLIMAN Aga, was de bekwaamſte ruiter,
„ en had een voortreffelijk Arabisch paard.
„ Ik deed als mijne leidslieden; nu reden
„ wij enkel ſtilzwijgend in den ſtap, en wa-
„ ren in droomerijen verzonken, dan galop-
„ peerden wij over de zandvlakten heen,
„ ademden de geuren in, en zoo kwam ik
„ aan de *Doode Zee*.

„ Men verzekerde mij dat het meer twin-
„ tig uren lang, en in zijne grootſte breedte
„ naauwlijks tien breed was. De Arabieren
„ noemen hetzelve *Bahar Loth*. Voormaals
„ namen zij aan de reizigers naar eene ko-
„ lom te voeren, die met aardpek overtrok-
„ ken was, en die zij voor de zoutpilaar
„ uitgaven. De Beduinen bevinden zich al-

„ daar

„ daar met de reizigers in een' beſtendigen
„ oorlogstoeſtand. De grootſte lengte van
„ de *Doode Zee* gaat van het zuiden naar
„ het noorden. Op den weſtelijken oever
„ bevonden zich de vijf ſteden, *Sodom*,
„ *Gomorra*, *Adama*, *Seboïn* en *Segor*.

„ De ſchrijver heeft een algemeen plan
„ van de *Doode Zee* en de bergen, die de-
„ zelve omringen, boven op een' hoop ge-
„ daantelooze ruïnen opgenomen, en gelooft
„ daaraan de overblijffelen van *Gomorra* te
„ herkennen. Tegenover op den berg *Nebo*
„ ſtierf MOZES; beneden werd hij begraven.
„ Toen ik aan den oever de ſporen der
„ ſtrafbare ſteden zocht, zag ik werkelijke
„ overblijffelen van muren, van een' toren
„ en van eenige zuilen. Het water van dit
„ meer is zwaar, wrang en bitter. Aan den
„ oever werpt hetzelve verſteend hout, po-
„ reuze en verkalkte ſteenen uit. De Ara-
„ bieren verhalen geheimzinnige dingen en
„ ſpreken ſlechts met grooten eerbied daar-
„ van.

„ Een taai, zout en invretend overtrekſel
„ bedekt de ruïnes en den ganſchen oever
„ der *Doode Zee*. De vegetatie, die de

„ oevers der *Jordaan* van het meer *Tibe-*
„ *rias* volgt, wordt aan de *Doode Zee* door
„ kleine bosjes *zakkun* en andere ſtruiken
„ vervangen, waaruit men kostelijken bal-
„ zem wint.

„ Hierop gingen wij over de bergen naar
„ het klooster van den H. SABAS. Nog nim-
„ mer had ik iets zoo treurigs en ſombers
„ gezien als deze diepe dalen, die ſomwijlen
„ op eens door een' hoogen geheel witten
„ berg afgeſloten werden; men houdt hen
„ ligt, wanneer de avond valt, voor een
„ vervaarlijk ſpook, dat in den weg ſtaat;
„ de klooven en holen verbeelden zijne ge-
„ laatstrekken en de *reeten de plooijen* van
„ zijn ſchrikkelijk kleed. Aschhopen, om-
„ geſtorte kegels, rotſen van eene zonderlin-
„ ge en verſcheurde gedaante waren hetgeen
„ ik eenige uren ver tot een hooger punt
„ aantrof. De zon ging in woest *Arabië*
„ achter de bergen van *Edom* onder (*).

„ Dit meer ſcheen mij eene tafel van den
„ ſchoonſten lazuurſteen te zijn, waarvan de
„ omliggende bergen den gouden rand uit-
„ maakten.

„ Ver-

(*) JEZ. LXIII, 1-4.

„ Verderop ſchenen de op elkander ge-
„ ſtapelde rotſen nu eene verſterkte ſtad,
„ wier muren en huizen hemelwaarts ſtegen,
„ dan een amphitheater te vormen, dat geen
„ andere aanſchouwers had dan ſperwers en
„ gieren; in de lucht zweefden groote aren-
„ den.

„ Het klooſter van den H. SABAS is aan
„ den hoek van eene rots gebouwd, en be-
„ heerſcht vierhonderd voeten ver de uitge-
„ droogde beek *Kedrón*. Dit is de ſchrik-
„ kelijkſte woestijn, die ik ooit in mijn le-
„ ven gezien heb. De cellen der klooster-
„ lingen zijn honderd voeten boven de beek
„ uitgehouwen, op plaatſen, die ontoegang-
„ lijk ſchijnen. Duiven en duizenden kluize-
„ naars woonden voormaals in dit treurig en
„ eenzaam dal; de blauwe torrels zweven
„ nog over dezen afgrond. De omtrek van
„ dit groote klooſter, bij hetwelk men geen
„ boom, geene plant, geen droppel water
„ vindt, wordt door groote vierkante torens
„ verdedigd. Twee lage enge poorten, die
„ met ijzeren banden en groote nagels voor-
„ zien zijn, werden voor ons onmenſchelij-
„ kerwijze toegemaakt; het uur ſcheen den

„ Griek-

„ Griekſchen monniken ongelegen te zijn;
„ zonder twijfel waren zij ook wegens de
„ menigte menſchen verſchrikt, waaruit onze
„ karavaan beſtond, zoowel als wegens het
„ ongeduld, waarmede wij ons verzoek ver-
„ klaarden, en zij weigerden ons den ingang
„ in het klooster. Men ſprak boven van de
„ muren met ons, en verborg zich achter
„ de ſchietgaten. Eindelijk liet men van
„ een' tachtig voeten hoogen toren eene
„ kruik water af. De Caloyers ſtaan dag en
„ nacht op ſchildwacht, uit vrees voor de
„ Arabieren, van welken dikwijls geheele
„ ſtammen hen overvallen. Dezen bemagti-
„ gen alle toegangen, tot zij door een ver-
„ drag eene contributie bekomen.

„ Onze paarden konden van vermoeidheid
„ geenen ſtap meer doen; de nacht was
„ donker en toch moesten wij nog naar *Je-*
„ *ruzalem*. De donder loeide, en het was
„ twee uren 's morgens, toen een blikſem-
„ ſtraal ons de ſtad toonde; een andere ver-
„ lichtte het dal *Joſaphat*, den door de
„ Franſchen dus genoemde *Mont d'offension*
„ en het graf van HISKIA.

„ De *Doode Zee*," zegt Dr. CLARKE,

„ is

„ is vol visschen, en zekere vogels nemen
„ haar tot hun bijzonder verblijf. De speci-
„ fieke zwaarte des waters is 1,211, en het-
„ zelve is volkomen doorschijnend. Het be-
„ vat de volgende bestanddeelen in de vol-
„ gende verhoudingen: zoutzure kalkaarde
„ 3,920, magnesia 10,246, soda 10,360,
„ zwavelzure kalkaarde 24,580. Hare uit-
„ waasseming is niet ongezonder dan die van
„ eenig ander meer, en in de naburige stre-
„ ken onthouden zich ontelbare Arabieren.
„ Dikwijls heeft men deze zee met de *As-*
„ *phaltzee* bij *Babylon* verwisseld."

ELF-

ELFDE BRIEF.

Graven in het dal *Gehinnon*. — Graven van JOSAPHAT, ABSALON en ZACHARIA. — Bron der fontein *Siloah*. — Graven der Rigters van *Israël*. — Graven der Koningen.

Jerazalem, den ——

Dezen namiddag hebben wij de puinhopen der oudheden bezocht, die zich buiten de ſtad en wel in derzelver nabijheid bevinden. Toen wij door het dal *Gehinnon* gingen, zag ik verſcheiden ſpelonken, die voormaals ongetwijfeld tot graven gediend hadden, ofſchoon geen onderſcheidend teeken hen kennelijk maakt. Verderop, aan het hangen des bergs, wordt men eenige minder dubbelzin-

zinnige aanduidingen gewaar; doch onze dragoman bevond zich weldra, door vragen van een' geheel verſchillender aard dan hij in het klooster van zijne oversten gewoon was te hooren, meer dan gewoonlijk in verlegenheid, en voerde ons ſpoedig door de graven, door middel van enkele overleveringen waarmede hij rijkelijk voorzien was. Deze ganſche berg is voor de naarſporingen van den oudheidminnaar een nieuwe bodem, en wanneer de duurzaamheid van den vrede, door het gemak dat dezelve tot het onderzoeken van deze afgelegen landen verſchaft, eenige nieuwe reizigers aanſporen mogt om *Jeruzalem* tot het voorwerp van vlijtige naarſporingen te maken, dan zou men ongetwijfeld voor verſcheiden vakken van geleerdheid aldaar een' rijken oogst vinden. Toen wij naar het noorden, maar altijd aan den regteroever van de beek *Kedron* gingen, kwamen wij bij drie gedenkſtukken, die men gewoonlijk voor de graven van JOSAPHAT, ABSALON en ZACHARIA uitgeeft.

Men is van gevoelen dat het eerſte de asch bevat van den monarch van wien het dal

dal den naam voert (*). Het is eene ſoort van ſpelonk, die niet hoog boven den grond verheven is; de ingang is zeer laag, de gedaante zeer onaangenaam, maar het portaal met eene ſchoone fries verſierd. De beide anderen zijn in de rots gehouwen. Men zou hen van den berg afgezonderd achten, ondertusſchen maken zij toch een gedeelte van denzelven uit. Hunne hoogte bedraagt van achtien tot twintig voeten. De zijwanden beſtaan uit vierkante masſa's met pilaren verſierd, die met kapitelen van de Joniſche orde bekranst zijn (†).

De ſpits van het graf, dat de overlevering aan ABSALON toeſchrijft, is van eene zeer zonderlinge gedaante; het gelijkt eene fles met een' engen hals; het onderſte gedeelte is met eene even zoo bevallige als ligte guirlande verſierd. Het andere graf is insgelijks vierkant, en met even zooveel pilaren verſierd. Misſchien zijn dezen niet zuiver Jonisch, maar zij naderen toch meer deze

(*) II CHRON. XXI. 1.

(†) CHATEAUBRIANT acht deze pilaren van de Doriſche orde. Zijne beſchrijvingen zijn anders zeer naauwkeurig.

ze bouworde dan eenige andere. De ſpits heeft eene piramidevormige gedaante. Geen van deze gebouwen vertoont duidelijke ſporen, waaruit men beſluiten kan dat zij gebouwd waren om de lijken er in te bewaren, van hen wier namen men aan dezelven gegeven heeft. Zij hebben ſlechts het voorkomen van enkelſtaande ſteenblokken. Men heeft deze gedenkſtukken naar het noorden geöpend, en hol bevonden, doch het andere houdt men voor geheel masſief. Tusſchen dezelven is eene groote holte, die twee of drie kleinere holen bavat. Men gelooft dat de Apostelen ten tijde van vervolging eene ſchuilplaats daarin gezocht hebben.

Dadelijk boven de groeve, en wel aan den voorſprong der rots, vindt men de brokken van twee Doriſche zuilen. Volgens de overlevering zou de Apostel JAKOBUS zich na het lijden des Zaligmakers in deze ſpelonk begeven hebben, en deze dadelijk na zijne opſtanding hem op deze plaats verſchenen zijn.

De westzijde van het dal is de ſchouwplaats van het lijden en den dood van JEZAIAS geweest. Bijna in het aanzien dezer

gedenkſtukken kwam hij om. Een eerwaardige boom wijst de plaats aan, waar de Proſeet op MANASSES bevel werd omgebragt.

Omtrent vijftig roeden noordelijk ligt de bron der fontein *Siloah* (*), van wier water CHRISTUS zich bediende, toen hij een' blinde ziende maakte. De ſtroom is helder, maar het water heeft een' wrangen en onaangenamen ſmaak. Nadat wij omtrent een half uur naar het noorden gegaan waren, kwamen wij aan eene zachte helling, van welke men verſcheiden met bewonderenswaardige kunst en arbeid in de rots gehouwen graven beſpeurt. Men is van gevoelen, maar ik weet niet waarop men zich daarbij grondt, dat het de graven zijn der rigters van *Israël*. Wegens de eigendommelijkheid hunner bouwwijze heeft men ze voor nationale gedenkſtukken gehouden, en wegens hun aantal, hunne pracht en hunnen rijkdom kan men niet aannemen, dat zulk eene groote begraafplaats voor eene enkele familie beſtemd geweest is, hoe magtig en rijk deze ook geweest moge zijn. Het portaal van de groot-

(*) JEZ. VIII, 6.

grootſte dezer graftombes is met eene kornis verſierd, wier teekening wel rijk maar hard is. De ingang leidt naar eene vierkante kamer. Vandaar komt men aan andere kleine kamers in verſcheiden liniën; de graven zijn trapsgewijze, het eene boven het andere aangebragt. De overige graven zijn gezamentlijk naar hetzelfde plan aangelegd. De tijd van dit gebouw is altoos onzeker geweest, en de overleveringen wegens hunne beſtemming worden door geene geloofwaardige getuigen ondersteund.

De graven der Koningen vindt men omtrent eene halve mijl verder, maar nader bij de ſtad. Het eenige bewijs van onzen dragoman, ten voordeele van deze prachtige benaming, was de grootte dezer graven, die grooter dan die der rigters zijn, en die zij noch in kunst noch in fraaiheid van beeldhouwwerk overtreffen, waarmede zij verſierd zijn. De eerste ingang in dit graf is groot en hoog. De verſcheiden afdeelingen zijn niet, gelijk bij de graven der rigters, in afgezonderde grotten verſtrooid; zij zijn in een enkel graf aan het zuideinde der plaats, en eenige voeten onder den grond bij elkander.

Boven het portaal ziet men de overblijffelen van eene fraaije kornis, die met veel kunst bearbeid is; het werk is zoo volkomen, dat men de armoede van de ſtof beklaagt; een groot gedeelte daarvan is uitgewischt; maar hetgeen nog overig is ſchijnt zeer goed bewaard gebleven. Men moet het als eene zonderlingheid aanmerken, dat de *kunstenaar* zorgvuldig alle toeſpeling op natuurlijke voorwerpen vermeden ſchijnt te hebben, die men gewoonlijk als zinnebeelden des doods beſchouwt. Eene ligte guirlande van bladen met vruchten loopt in eene evenwijdige lijn met de fries, en daalt loodregt langs iedere zijde des ingangs *naar beneden.* Wanneer men door de deur is, leidt eene kleine opening aan het einde naar eene kamer van middelbare grootte, uit welke even zulk eene opening naar drie andere kamers leidt, die bijna even zoo groot zijn. De toegang tot deze verrrekken was in het eerst door in de rotſen gehouwen deuren geſloten, die aan hengſels van dezelfde ſtof vastgemaakt waren. Zij waren niet zoo lang en breed als gewone deuren, maar veel ſterker. Geene daarvan is op hare plaats gebleven, maar ik heb

er

er twee of drie op den grond onder de puin zien leggen.

De nisſen, die tot bewaarplaatſen der lijken beſtemd waren, zijn niet op dezelfde wijze geördend als in de graven der rigters; zij zijn niet van zulk een' eenvoudigen vorm en zonder eenige ſporen van ingehouwen verſieringen, uitgenomen aan de zoldering van eene dezer verdiepingen, die de gedaante der helft van eene zuil heeft, wier rond gedeelte rijk met grotesk nagemaakte bloemen verſierd is.

Misſchien is het thans eene onmogelijkheid te beſliſſen, welke perſonen in deze graven zijn bijgezet geworden; en dit is ook van geen groot belang. Waarſchijnlijk waren zij voor het geſlacht van HERODES TETRARCHA beſtemd, die rijk genoeg was, zoodat hij twee ſteden kon aanleggen, eer CALIGULA hem verwees. Hetgeen inzonderheid dit vermoeden bevestigt, is eene plaats bij JOSEPHUS. Terwijl deze Joodſche geſchiedſchrijver den ringmuur beſchrijft, dien TITUS rondom de ſtad leggen liet, zegt hij dat dezelve het gedenkteeken van HERODES in zich bevat heeft. Het volgende zijn zijne woorden:

„ Deze muur begon in het leger der Asſy-
„ riërs, waar deze vorst zijn hoofdkwartier
„ had, ging tot de nieuwere benedenſtad
„ voort, en nadat hij door het dal *Kedron*
„ geloopen was, bereikte hij den *Olijfberg*,
„ wien hij van de zuidzijde tot aan de
„ duifhuisrots gelijk ook den heuvel beſloeg,
„ die in het dal *Siloah* lag; vandaar wendde
„ hij zich naar het westen, en liep in het
„ dal af, waar de bron is die deszelfs naam
„ voert. Van daar liep hij naar het graf van
„ den Hoogepriester ANANIAS, omringde den
„ berg, op welken POMPEJUS zich eens ge-
„ legerd had, wendde zich daarop naar het
„ noorden, liep tot den berg *Erebithon*, be-
„ vatte het graf van HERODES op de oostzij-
„ de in zich, en bereikte van daar de
„ plaats, waar hij een begin genomen
„ had (*)."

In de chronijken der koningen van *Israël* leest men: „ JEHISKIA ontſliep met zijne va-
„ deren, en zij begroeven hem in het hoog-
„ ſte van de graven der zonen DAVIDS.
„ Gansch *Juda* en de inwoners van *Jeru-*
„ *za-*

(*) Jos. *Bell. Jud.* L. V. C. XXXI.

„ *zalem* deden hem eere aan, in zijnen „ dood, en zijn zoon MANASSE werd Ko„ ning in zijne plaats (*)"; maar dit berigt is in te algemeene uitdrukkingen opgeſteld, om daaruit iets met betrekking tot de graven noordelijk van de ſtad te kunnen beſluiten.

Volgens CHATEAUBRIANT kan men den bouw van deze gedenkſtukken niet in den ouden tijd der Joodſche geſchiedenis plaatſen. Wanneer men volſtrekt een' tijd bepalen wilde, zegt hij, dat deze mauſoleën gebouwd zijn geworden, dan zou ik dien ſtellen omſtreeks het verbond van de Joden met de Lacedemoniërs, onder de eerſte MACHABEËN. De Doriſche bouworde heerschte nog in *Griekenland*; de Corinthiſche kreeg eerst eene halve eeuw daarna de overhand, toen de Romeinen zich in *Peloponneſus* en *Azië* begonnen uit te breiden. Maar terwijl men de Corinthiſche en Atheenſche bouworde naar *Jeruzalem* verplantte, mengden de Joden de vormen van hunnen eigen ſtijl daaronder. De graven in het dal *Joſaphat*, maar bijzonder de graven der koningen noorde-

(*) II. CHRON. XXXII, 23.

delijk van de ſtad, toonen eene zigtbare verbinding van den Egyptiſchen ſmaak met den Griekſchen. Er ontſtaat uit deze vereeniging eene ſoort van onbepaalde gedenkſtukken, die om zoo te ſpreken, den overgang tusſchen de piramiden en het *Parthenon* uitmaken.

TWAALF-

TWAALFDE BRIEF.

Citadel van *Jeruzalem.* — Een Santon. — Synagoge. — Gewijde plaatſen in de Kerk des Heiligen Grafs.

Jeruzalem, den —.

Wij hebben dezen morgen vergeeffche moeite gedaan om de citadel te bezien; de oorzaak van het ſlecht gevolg onzer pogingen was het veronachtzamen van zekere formaliteiten, van welken men hier nog meer houdt dan van het ceremoniëel en de openbare eerbewijzingen aan de magthebbers. Werkelijk hadden wij verzuimd ons de genegenheid des ſtadhouders te verſchaffen, hetgeen in dit land overal onaangename gevolgen na zich ſleept. De Aga heeft zich tegen onzen dragoman over onze veronachtzaming in uitdrukkingen bezwaard, die een ſterk misnoe-

gen verraden, maar wij hebben weinig lust haar weder goed te maken. Het beste, wat een reiziger doen kan, beſtaat daarin, dat hij zich naar de ingevoerde gebruiken ſchikt, zoodra dit zonder kwetſing zijner eer, of vernedering van zijn karakter geſchieden kan. Het gebruik, ambtenaars geſchenken te zenden, was reeds in SAULS tijd ingevoerd (*), en elke niet inachtneming van zulk een eerwaardig gebruik wordt als eene verachting der waardigheid van den gezagvoerder aangemerkt. Het is geheel onmogelijk iets in het algemeen wegens den aard of de geldswaarde der geſchenken te bepalen, die men te doen heeft; *men moet zulks aan het gevoel* en het doorzigt des reizigers overlaten, die daaromtrent met zijn vermogen en omſtandigheid het best kan raadplegen. Inzonderheid moet hij op den rang en het ambt desgeenen acht geven, aan wien hij zich vervoegt. Wat ALKMENE en MERKURIUS bij gelegenheid van den door JUPITER dezer Koningin aangeboden beker zeggen (†), toont

(*) 1 SAM. IX. 7, 1.

(†) PLAUT *in Amphitr. Act.* I. *Sc.* 2.

toont in weinig woorden, maar juist, hetgeen men bij zulk eene gelegenheid in acht te nemen heeft. In het algemeen doet men wel, wanneer men zoodanige dingen tot geschenken kiest, die men niet in het land zelve vervaardigt; bij voorbeeld, telescopen, die men in het oosten zeer acht, thermometers en barometers, waarop de graden van warmte en koude met Arabische letters aangeteekend zijn.

Bij het intreden van de vesting spraken wij nog over dit punt, toen onze opmerkzaamheid op eens door een zeer zonderling schouwspel werd afgebroken. Een jong mensch, van een aangenaam uiterlijk voorkomen, die in een' hoogen graad sterkte en vlugheid scheen te bezitten, liet zich geheel naakt op de ophaalbrug zien. Van tijd tot tijd nam hij allerlei grappige houdingen aan, en sprong met eene soort van wilde kracht in het rond, die de aanschouwers voor eene uitwerking van hemelsche ingeving hielden. Deze mensch was een van die personen, die de Turken voor heiligen houden en onder den naam van Santons bekend zijn. Hij liep in den beschreven toestand op de straten van *Jeru-*

za-

zalem rond, zonder bij de aanſchouwers van beiderlei geſlacht eenige uitdrukkingen van verwondering of afkeuring te verwekken. Men beſchouwde hem integendeel met eene geheel bijzondere belangſtelling, dewijl men geloofde dat hij in een' zeer hoogen graad aandeel had in de voorregten der heiligheid. Zoo groot is tegenwoordig de duisternis der onwetendheid in eene ſtad, waar voormaals zoo vele ſtralen van licht en roem ſchitterden, en den donkeren nacht verdreven, in welken de wereld verzonken was.

Van de citadel begaven wij ons naar de Synagoge. Niets kan een juister denkbeeld geven van de *buitengemeene vernedering van* dit ongelukkig volk, welks geſternte voor altoos door de ſombere ſchaduw der ellende en eene onophoudelijke onderdrukking ſchijnt verdonkerd te zijn. In de plaats van een luisterrijk paleis en den prachtigen tempel is eene vervallen hut en een donker hol gekomen. Men gaat er in langs een' ſmallen trap van acht of tien treden. In den achtergrond is eene kleine ruimte, die ten deele met een beſchadigd dak gedekt is. Hier vonden wij de nakomelingen der aartsvaders

bij

bij de uitoefening hunner godsdienstpligten. De godsdienst werd in de Spaanſche taal gehouden; men hoorde hem met eerbiedige opmerkzaamheid aan. Bijna de ganſche vergadering beſtond uit bejaarde perſonen. Een voorkomen van treurigheid en onrust was over deze ganſche neerſlagtige groep verſpreid, en verwekte in ons het innigſte medelijden. Men geloofde een eerwaardig gezelſchap van burgers te zien, die het graf van hun geloof en hunnen nationalen roem bewaakten.

's Namiddags bezochten wij voor de tweede maal de gewijde plaatſen in de kerk des Heiligen Grafs. Reeds aan den ingang ziet men den ſteen, waarop men het ligchaam van onzen Verloſer leide, om hetzelve te balzemen. Boven dezen ſteen hangen acht lampen, en aan ieder einde ſtaan drie groote verſcheiden voeten hooge waskaarſen. Ik heb den afſtand van het graf tot aan de plaats gemeten, waar men het kruis oprigtte, en denzelven niet boven de veertig roeden bevonden. Van het graf tot aan de plaats, waar CHRISTUS aan MAGDALENA verſchenen is, beſtraagt de afſtand acht en eene halve roede.

Het graf is met wit ſatijn overtrokken, het-

hetwelk met groote in zijde geborduurde bladen en gouden ſtreepen verfierd is. Het voorhof is met gebloemde karmozijnroode zijde behangen, daarboven bevindt zich een koepel, onder welken altijdbrandende lampen hangen. Op een' drievoet ligt de ſteen, op welken de engel gezeten zou hebben. Zijne oppervlakte is ſlechts anderhalve el lang en eene breed. Het graf is met marmer bedekt en met lichtblaauwe zijde overtrokken, die met witte bloemen omzoomd is. Juist op de plaats, waar het ligchaam begraven is geworden, is een klein ſchilderſtuk, dat zeer goed uitgevoerd ſchijnt te zijn. Dit werk van een' Spaanſchen kunstenaar verbeeldt onzen Heiland gelijk hij uit het graf komt. In deze geheiligde grot treedt men door eene vermolmde zes en een' halven palm hooge en drie palmen breede deur.

DERTIENDE BRIEF.

Aanmerkingen over het graf van CHRISTUS. — *Golgotha.* — *Calvarië.*

De geenen die het Heilige Land bezocht hebben, zijn meestal pelgrims geweest van eene of andere Christelijke gemeente. Vruchteloos verwacht men dus van hen uitvoerige en vrijmoedige naarſporingen en waarnemingen. Zij naderen de gewijde plaatſen met dweepzuchtigen eerbied en nemen met het blindst vertrouwen de gewoonlijke ſprookjes aan.

Een ſchrijver van veel ſcherpzinnigheid en eene zeldzame geleerdheid heeft onlangs den twijfel geopperd of het ſedert zoovele eeuwen als zoodanig erkende graf van CHRISTUS wel

wel inderdaad op de daaraan betoonde onderſcheiding regt heeft.

Ik heb het werk niet bij de hand, waarin dit onderwerp uitvoerig behandeld wordt. Ik hoop echter dat men mij niet van laatdunkendheid beſchuldigen zal, wanneer ik zwarigheid ſchijn te maken, om het gevoelen des ſchrijvers te omhelzen. Men heeft uit het verhaal des Euangeliums beſloten dat de kruiſiging op een openbaar kerkhof plaats gehad heeft. Dit is inderdaad de ware verklaring van het woord *Golgotha* en hetzelfde beteekenende *Calvarië*. De lievelingsdiscipel van JEZUS, die een ooggetuige geweest is, zegt met uitdrukkelijke woorden dat zijn Heer naar eene plaats gebragt is geworden, Hoofdſchedelplaats genaamd, die in het Hebreeuwsch *Golgotha* heette (*), en verhaalt dat in de nabijheid van de plaats, waar hij gekruiſigd werd, een hof was, en in den hof een nieuw graf, in hetwelk nog niemand gelegen had: aldaar leidde men JEZUS om den ophanden rustdag, dewijl het graf nabij was (†).

Ver-

(*) 1 JOANN. XIX, 17.
(†) Ald. 41, 42.

Vergelijk ik de ligging, die men als het graf van onzen Heiland aanziet, met de plaats der kruisiging, gelijk die in het Euangelium beschreven is, dan vind ik in het geheel geene tegenstrijdigheid tusschen de plaatslijkheid en het verhaal; maar men kan naar mijn gevoelen nog op goede gronden in twijfel trekken of de plaats, die men thans *Calvarië* noemt, altijd als kerkhof afgezonderd heeft gelegen. CICERO voert de wet der twaalf tafelen aan, waarin het heet dat alle graven buiten de stad moeten zijn (*). Wanneer men dus uit deze verordening besluit dat het gebruik, de lijken buiten de muren te begraven, algemeen en op alle plaatsen in acht genomen is, waarover de magt der Romeinen zich uitstrekte, dan vindt men vele zwarigheden, wanneer men den Schedelberg niet binnen de oude ringmuren van *Jeruzalem* plaatst. De hoogte, die dezen naam draagt, ligt niet ver van het midden der tegenwoordige stad. Plaatste men haar buiten dezelve, dan zou men den omtrek der stad zoodanig verminderen, dat zij onmogelijk de haar toegeschreven volksmenigte be-

(*) CICERO, *de Legib.* II. 23.

bevatten kon (*). Misschien is zij naar den kant van den berg *Zion* vergroot geworden; maar de onregelmatigheid van hare huizen, die op zulk een' ongelijken bodem verdeeld waren, kon naauwelijks door de voordeelen eener hoogere ligging opgewogen worden.

Ik moet de hier algemeen aangenomen overlevering ook niet vergeten te melden, dat men het hoofd van ADAM in eene rotsspleet aan den voet van den berg *Calvarië* ontdekt heeft. De zaak moge nu waar of valsch zijn, zij dient toch ter aanduiding van de plaats, waar men den stamschedel van alle schedels ontdekt zou hebben. Daarom is *Golgotha* niet noodwendig gelijkbeteekenend met eene openbare bergplaats van beenderen en doodshoofden. Dit hangt nogtans van het tijdstip der overlevering af. Ware de plaats, waar onze Verlosser gekruisigd is geworden, tot het ter doodbrengen van misdadigen bepaald geweest, dan zouden de Apostelen zulks waarschijnlijk vermeld hebben. De zorgvuldigheid, waarmede zij *Golgotha* genoemd hebben, schijnt aan te duiden, dat men bij deze gelegenheid van het

(*) VAN EMDRE plaatst haar insgelijks binnen de stad; zie zijn plan van *Jeruzalem*, Reizen door *Palestina*, I Deel, blz. 66. VERT.

het gewone gebruik is afgeweken. Het Euangelium is beſlisſend voor de daadzaak des voorhanden zijn van het graf zelf op de plaats der kruiſiging, anders zou het aannemen minder zwarigheid hebben, dat de oversten der Joden ditmaal opzettelijk eene open plaats binnen de ringmuren der ſtad, gelijk eene onzer marktpleinen, kozen, opdat de hoogere ligging dezer plaats eener gebeurtenis meer openbaarheid verſchaffen mogt, waarbij hun oogmerk baarblijkelijk ſtrekte om elk' hunner landslieden een ſchrikkelijk voorbeeld te geven, die lust had om de leer van hun ſlagtoffer te omhelzen. Er is echter niet aan te twijfelen dat iedere bijzonderheid bij den dood van hunnen goddelijken Meester door zijne Discipelen zorgvuldig bewaard is geworden. De plaatſen, waar hij leed en ſtierf, waren zekerlijk voorwerpen van hunne ganſche opmerkzaamheid. Deze plaatſen waren nog ten tijde van Keizer HADRIANUS naauwkeurig bekend, die ſlechts honderddertig jaren na de geboorte van onzen Heiland regeerde, maar die de nieuwe godsdienſtleer niet aangenomen had; want hij gaf bevel dat een ſtandbeeld van

JUPITER op de plaats der opstanding zou opgerigt worden, en er ook een van VENUS op het hoogste punt van den Schedelberg geplaatst worden zou. Deze afgodsbeelden werden naderhand door CONSTANTIJNS vrome moeder weggenomen, aan wier ijver en milddadigheid de tempels, die in derzelver plaats gekomen zijn, hun bestaan te danken hebben.

Het Heilige Graf is in de rots uitgehouwen; volgens den tegenwoordigen toestand van het gedenkstuk, dat den naam van het graf van den Messias voert, is het geheel onmogelijk te beslissen, of de soort van steen, waaruit hetzelve bestaat, dezelfde is als die der aan de stad grenzende rotsen. De Recensent van de eerste uitgave dezer Reis (*) deelt onder anderen de volgende aanmerkingen mede:

„ De schrijver des briefs aan de Hebreen," zegt hij, „ beweert uitdrukkelijk dat, gelijk „ de ligchamen der volgens de wetten van „ MOZES gebragte slagtoffers buiten het leger „ verbrand werden, JEZUS ook buiten de „ poort

(*) *Eclectic Review*, Febr. 1820, Art. 25.

„ poort gekruisigd is geworden. Dezelfde
„ schrijver verzekert dat het eene schande
„ geweest is uit de heilige stad gejaagd te
„ worden. Uit de wijze waarop de Euan-
„ gelisten verhalen, dat hij weggevoerd
„ (*duxerunt*), dat hij uitgegaan is (*exivit*)
„ kan men insgelijks besluiten, dat de plaats
„ der kruisiging zich buiten de muren van
„ *Jeruzalem* bevonden heeft, al voegde
„ JOANNES er ook niet bij, dat de plaats,
„ waar JEZUS gekruist werd, nabij de stad
„ was (*). Wegens deze uitdrukking kan
„ men niet aannemen dat zij binnen haren
„ omtrek gelegen hebbe. Dat het een berg
„ geweest is, wordt in de Heilige Oorkon-
„ den niet gezegd. Maar het is waarschijn-
„ lijk dat deze plaats eene open ruimte was,
„ waar zich veel volk verzamelen kon, en
„ die uitdrukkelijk tot de teregtstelling van
„ misdadigen en tot begravenissen bestemd,
„ was. Toen STEPHANUS gesteenigd werd,
„ begonnen de Joden ook met hem uit de stad
„ te jagen. Het gevoelen heeft niets onwaar-
„ schijnlijks, dat de eerste martelaar zijn ge-
loof

(*) JOANN. XIX, 20.

„ loof met zijn bloed op dezelfde plaats be-
„ zegelde, waar zijn meester onlangs geleden
„ had. Nogtans was in de nabijheid een
„ tuin, die, naar het ſchijnt, door den eige-
„ naar als eene bijzondere begraafplaats ge-
„ ſloten was, en in dezen tuin bevond zich
„ een graf, hetwelk, naar het waarſchijnlijk
„ vermoeden van doctor CLARKE, in de zij-
„ de van eene hooge rots was aangelegd, die
„ eene menigte voorbeelden van zoodanige
„ graven (Σοροι) aanvoert. Een groote ſteen
„ was voor den ingang van dit graf gewen-
„ teld. Deze omſtandigheid ſtemt met zijn
„ aangevoerde overeen."

De wacht, die door de Joden geplaatst werd, opdat men het ligchaam niet wegſtale, ſtond baarblijkelijk zoo ver van *Jeruzalem* verwijderd, dat er geen geſprek tusſchen den Meester en zijne Dicipelen plaats kon hebben, eer een van de wacht herwaarts komen kon, om zulks den overpriesters te boodſchappen (*). De plaats, die men thans den Schedelberg noemt, ſchijnt in geen opzigt met de aanduidingen overeen te ſtemmen,

(*) MATTH. XXVIII, 11.

men, die het plaatslijke aantoont. Is het niet hoogst waarſchijnlijk, dat de kerk des Heiligen Grafs oorſpronglijk meer beſtemd was tot herinnering aan de gebeurtenis dan om de eenzelvigheid der plaats te bewijzen; dat vervolgens de naam der plaats, waar onze Verlosſer geleden heeft, aan den berg gegeven is geworden, dien de Keizerin HELENA uitgekozen had om aldaar het gebouw op te rigten; dat eindelijk het witte marmerblok, dat men tegenwoordig als het graf van onzen Verlosſer vertoont, een' dergelijken oorſprong heeft als de overige reliquiën, die den gewijden ſchat der kloosters en kerken uitmaken? Wij hebben niet noodig op de moeite opmerkzaam te maken, die men zich gegeven heeft om zooveel mogelijk alle gewijde plaatſen in de ſtad te verplaatſen, zonder zich te ſtooren aan de hinderlijke ſtrijdigheid met de hiſtoriſche en geographiſche waarheid. Ware de kerk des Heiligen Grafs buiten *Jeruzalem* gebouwd geworden, dan zou zij de woede der Mahometaanſche veroveraars niet ontgaan zijn; ware zij niet met zooveel voorzigtigheid op eene voor de monniken zoo paſſende wijze aangelegd geworden, die haar bewaken, de Turkſche rege-

ring had niet zoo opmerkzaam op haar kunnen zijn, om van ieder' nieuwsgierigen of pelgrim, die geen onderdaan der Porte is, vijfentwintig zechinen te heffen. Deze overwegingen dienen misschien tot bevestiging van het vermoeden, dat de historische waarheid niet alleen de leidsvrouw der geenen geweest is, die het eerst de door de overlevering aan de vereering der geloovigen gewijde plaatsen ontdekt en geheiligd hebben.

EINDE DES EERSTEN DEELS.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

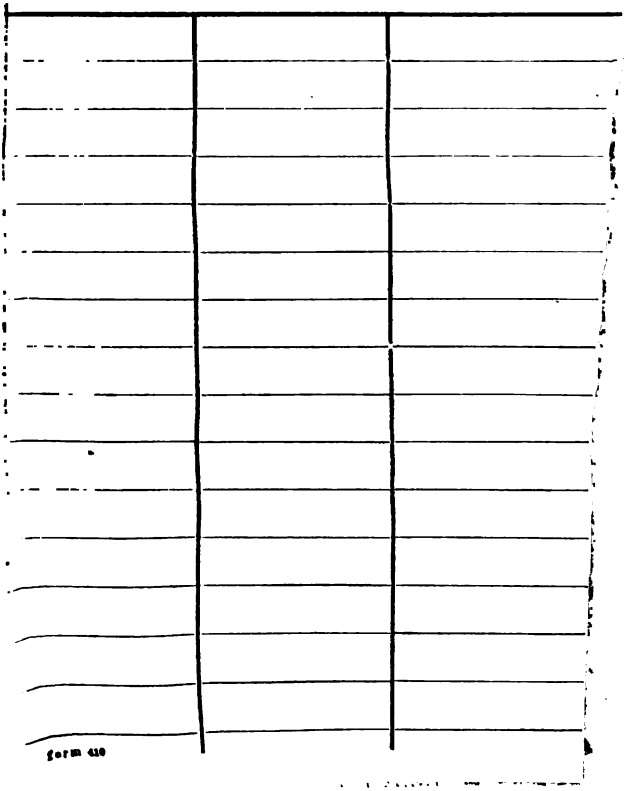

form 410

JAN 2 [illegible] 1925